

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

SOSYO-KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA MALATYA AKÇADAĞ YÖRESİNDE
ALEVİLİK

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet GÜR

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mehmet DÖNMEZ

Eylül - 2022

Malatya

SOSYO-KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA MALATYA AKÇADAĞ YÖRESİNDE ALEVİLİK

Mehmet GÜR

**Alevilik Araştırmaları Enstitüsü
Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mehmet DÖNMEZ**

**Eylül – 2022
Malatya**

ETİK BEYANI

İnönü Üniversitesi Alevilik Araştırmaları Enstitüsü **Tez Yazım Yönergesi Kurallarına** uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada:

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildiririm.

Bu beyanlarımın aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 00/09/2022.

İMZA

Mehmet GÜR

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZET

GÜR, Mehmet. **Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Malatya Akçadağ Yöresinde Alevilik** (Yüksek Lisans Tezi), Malatya, 2022.

Alevilik konusunda birçok akademik çalışma mevcut olmakla birlikte son yıllarda bu inanç sistemi hakkında saha araştırmaları hız kazanmıştır. Sahadaki bu çalışmalar yüzyıllarca kapalı toplum özelliği gösteren Alevilerin bilinmeyen özelliklerini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Farklı bölgelerde yaşayan Aleviler aynı inanca sahip olsalar da yaşadıkları yörelerde tarihi süreçte karşılaştıkları olaylar, sevinçler, üzüntüler, gördükleri baskı ve zulümler ve bunun gibi sebeplerden dolayı farklı kültürel özelliklere sahip olmuşlardır. Bu çalışmada sahada yapılan mülakatlar ve gözlemlerle Malatya İli, Akçadağ yöresinde yüzyıllar boyunca yaşayan Alevilerin inanç pratikleri ve kültürü hakkında bulgular elde edilmiştir.

Araştırmada Akçadağ yöresindeki Alevilerin inanç dünyasının sosyo-kültürel yapısını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Araştırmada belirtilen amaç doğrultusunda kapsamlı ve derinlemesine bilgi elde edebilmek için nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni yöntem olarak tercih edilmiştir. Araştırmaya kartopu örnekleme modeli ile belirlenen Malatya İli Akçadağ İlçesi'nin çeşitli mahallelerinde ikamet eden Alevi vatandaşlar dâhil edilmiştir. Katılımcı Alevi vatandaşlar ile yapılan görüşmelerde kendilerine çeşitli sorular yöneltilmiştir. Sorulan sorular içerik analizi yolu ile çözümlenmiştir.

Araştırma giriş ve sonuç hariç sekiz başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta araştırma konusu ve kapsamı, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmada tercih edilen yönteme ve araştırma alanına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. İkinci başlıkta Aleviliğin tanımı ve ortaya çıkış sürecinden, üçüncü başlıkta Alevilikte ocak sistemi ve dedelik kurumundan, dördüncü başlıkta alevilikte ibadetler ve muharrem ayından, beşinci başlıkta Alevilikte musahiplik ve düşkünlükten, altıncı başlıkta Alevilikte cenaze-defin geleneklerinden, yedinci başlıkta Aleviliğin caferilik ve sünnilikle olan ilişkisinden, sekizinci başlıkta Alevilikte örnek şahsiyetlerden, dokuzuncu başlıkta Akçadağ yöresi Aleviliğine ait görüşmelerden elde edilen çeşitli bulgulara yer verilmiştir. Son bölümde ise araştırma sürecinde Malatya İli Akçadağ İlçesi'nin çeşitli mahallelerinde ikamet eden Alevi vatandaşlarla yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

Araştırmada Malatya Akçadağ yöresinde yaşayan Alevilerin sosyo-kültürel yapı içerisinde dini yaşayışlarının tarihsel arka planı incelenmiş, bağlı oldukları ocaklar, tabi oldukları dedeler hakkında bilgi elde edilmiş ve inanç pratiklerinin halkın üzerindeki etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada Akçadağ yöresi Alevilerinde özellikle yaşlı kuşaktan olan Alevilerin büyük çoğunluğunun hayatlarının her aşamasına Alevi inanç öğretilerinin etki ettiği, attıkları her adımın bu öğretilere uygun olup olmamasına dikkat ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca daha önceleri otoriteye yani dedelere ve pirlere sıkı bir bağlılık olduğu, şimdiki gençlerde bu bağlılığın olmadığı, gençlerde maneviyatın zayıfladığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Malatya Akçadağ Yöresinde Alevilik, İnanç Esasları, Sosyo-Kültürel Yapı.

ABSTRACT

GÜR, Mehmet. **Alevism İn Malatya Akçadağ Region With Its Socio-Cultural Dimensions** (Master's Thesis), Malatya, 2022.

Although there are many academic studies on Alevism, field studies on this belief system have gained momentum in recent years. These studies in the field aimed to reveal the unknown characteristics of the Alevis, who have been a closed society for centuries. Even though Alevis living in different regions have the same belief, they have different cultural characteristics due to the events, joys, sorrows, oppression and persecution they have experienced, and so on. In this study, with the interviews and observations made in the field, findings about the belief practices and culture of the Alevis who lived for centuries in the Akçadağ region of Malatya province were obtained.

In the research, it is aimed to reveal the socio-cultural structure of the belief world of the Alevis in the Akçadağ region. In order to obtain comprehensive and in-depth information in line with the purpose stated in the research, the phenomenology design, one of the qualitative research designs, was preferred as a method. Alevi citizens residing in various neighborhoods of Malatya Akçadağ District, which were determined by the snowball sampling model, were included in the research. During the interviews with the participating Alevi citizens, various questions were asked to them. The questions asked were resolved through content analysis.

The research consists of eight titles excluding introduction and conclusion. In the first title, information about the research subject and scope, the purpose and importance of the research, the method preferred in the research and the research area are given. In the second title, the definition of Alevism and its emergence process, in the third title, the heart system and the institution of dedehood in Alevism, in the fourth title from Alevism worship and the month of Muharram, in the fifth title from companionship and fondness in Alevism, in the sixth title from the funeral and burial traditions in Alevism, in the seventh title from the relationship of Alevism to cafeteria and Sunnism, In the eighth title, exemplary personalities in Alevism, and in the ninth title, various findings obtained from the interviews of Akçadağ region Alevism are given. In the last part, the results of the findings obtained as a result of the interviews with Alevi citizens residing in various neighborhoods of Malatya Akçadağ District during the research process are given.

In the research, the historical background of the religious life of the Alevis living in the Akçadağ region of Malatya in the socio-cultural structure was examined, information was obtained about the hearths they belonged to, the dedes they belonged to, and it was concluded that their belief practices had an effect on the people. In the research, it has been determined that the majority of Alevis in the Akçadağ region, especially those from the older generation, are influenced by the Alevi faith teachings at every stage of their lives, and they pay attention to whether every step they take is in accordance with these teachings. In addition, it has been determined that there was a strong commitment to the authority, that is, to the dedes and pirs, but that this commitment is not present in the youth, and that the spirituality of the youth is weakened.

Keywords: Alevism, Malatya Akçadağ Region Alevism, Fundamentals of Faith, Socio-Cultural Structure.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ETİK BEYANI	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
ÖN SÖZ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	3
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	3
1.3.1. Verilerin Toplanması	4
1.3.2. Verilerin Çözümlemesi	6
1.4. Araştırma Alanı.....	6
1.4.1. Araştırmanın Çalışma Grubu	6
1.4.2. Araştırma Alanının Coğrafi Yapısı	6
1.4.3. Araştırma Alanının Tarihsel Durumu	7
1.4.4. Araştırma Alanının Demografik Yapısı.....	10
1.4.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	10
2. ALEVİLİĞİN TANIMI VE ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ.....	11
2.1. Alevilik Kavramının İzahı	11
2.2. Akçadağ Yöresinde Aleviliğin Tanımıyla İlgili Bulgular	16
2.3. Alevilikte Aleviliğin Ortaya Çıkış Süreci	20
2.4. Akçadağ Yöresinde Aleviliğin Ortaya Çıkışıyla İlgili Bulgular.....	22
3. ALEVİLİKTE OCAK SİSTEMİ VE DEDELİK KURUMU	25
3.1. Alevilikte Ocak Sisteminin İzahı.....	25
3.2. Akçadağ Yöresinde Alevilerin Bağlı Olduğu Ocaklar	26
3.3. Alevilikte Dedelik Kurumunun İzahı	35
3.4. Akçadağ Yöresinde Alevi Dedelerine İlişkin Bulgular	38
4. ALEVİLİKTE İBADETLER VE MUHARREM AYI	40
4.1. Alevilikte Cem İbadeti ve Cemevi Kavramlarının İzahı	40
4.2. Akçadağ Yöresinde Cem İbadeti ve Cemevine İlişkin Bulgular.....	42

4.3. Alevilikte Muharrem Ayının Önemi ve Oruç İbadeti.....	45
4.4. Akçadağ Yöresindeki Alevilerde Muharrem Ayı ve Oruç İbadetine İlişkin Bulgular.....	47
5. ALEVİLİKTE MUSAHIPLİK VE DÜŞKÜNLÜK	51
5.1. Alevilikte Musahiplik Kavramının İzahı	51
5.2. Akçadağ Yöresindeki Alevilerde Musahipliğe İlişkin Bulgular	54
5.3. Alevilikte Düşkünlük Kavramının İzahı	59
5.4. Akçadağ Yöresindeki Alevilerde Düşkünlüğe İlişkin Bulgular	61
6. ALEVİLİKTE CENAZE-DEFİN GELENEKLERİ.....	65
6.1. Alevilikte Cenaze-Defin Geleneklerinin İzahı	65
6.2. Akçadağ Yöresindeki Alevilerde Cenaze-Defin Törenlerine İlişkin Bulgular ..	68
7. ALEVİLİĞİN CAFERİLİK VE SÜNNİLİKLE OLAN İLİŞKİSİ	73
7.1. Caferilik Kavramının İzahı	73
7.2. Akçadağ Yöresindeki Alevilerde Caferiliğe İlişkin Bulgular.....	75
7.3. Alevi-Sünni Münasebetleri	79
7.4. Akçadağ Yöresindeki Alevilerde Sünnilerle Olan Münasebetlere İlişkin Bulgular	81
7.5. Akçadağ Yöresinde Alevilerin Alevi-Sünni Evliliğine Bakış Açılarına İlişkin Bulgular.....	84
8. ALEVİLİKTE ÖRNEK ŞAHSİYETLER	88
8.1. Hz. Ali.....	88
8.2. Hoca Ahmet Yesevi	89
8.3. Hacı Bektaş-ı Veli	89
8.4. On İki İmamlar.....	90
8.5. Yedi Ulu Ozan.....	91
8.6. Akçadağ Yöresinde Alevilikte Örnek Şahsiyetlere İlişkin Bulgular	94
9. AKÇADAĞ YÖRESİNDE ALEVİLİĞE AİT SOSYO-KÜLTÜREL BULGULAR	97
9.1. Akçadağ Yöresindeki Alevilerin Komşu İlçelerdeki Alevilerle Münasebetlerine İlişkin Bulgular	97
9.2. Akçadağ Yöresindeki Alevilerin Kırsal Alanlarda ve Şehir Merkezlerindeki Alevi Kültürü Hakkındaki Görüşleri	99
9.3. Akçadağ Yöresinde Alevilerin Dernekler ve STK'larla Olan İletişimlerine İlişkin Bulgular	102

9.4. Akçadağ Yöresinde Aleviliğin Geçmişten Günümüze Değişimine İlişkin	
Bulgular.....	104
9.5. Akçadağ Yöresinde Alevilikte Özel Günlerde Yapılan Faaliyetlere İlişkin	
Bulgular.....	108
SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA	119
A. SÖZLÜ KAYNAKÇA.....	119
B. YAZILI KAYNAKÇA	119
C. WEB KAYNAKLARI.....	125
EKLER.....	126
Ek-1. Fotoğraflar	126

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1. Bahri-Aksaray Mahallesi-Sultan Yusuf Türbesi Dış Taraf.....	126
Fotoğraf 2. Bahri-Aksaray Mahallesi-Sultan Yusuf Türbesi İç Taraf	126
Fotoğraf 3. Ören Mahallesi-Terzi Koca Türbesi İç Taraf	127
Fotoğraf 4. Ören Mahallesi-Terzi Koca Türbesi Dış Taraf.....	127
Fotoğraf 5. Kolköy Mahallesi-Haydar Dede Türbesi İç Taraf.....	128
Fotoğraf 6. Kürecik-Duruluova Mahallesi-Çamşılı Türbesi Dış Taraf.....	128
Fotoğraf 7. Kürecik-Duruluova Mahallesi-Çamşılı Türbesi Dış Taraf.....	129
Fotoğraf 8. Kürecik-Bekiruşağı Mahallesi-Şahı Merdan Türbesi İç Taraf.....	129

KISALTMALAR

- yy.** : yüzyıl
vb. : ve benzeri
STK : Sivil Toplum Kuruluşu
Km² : kilometrekare
TÜİK : Türkiye istatistik kurumu
Hz. :Hazreti
ö. : ölüm tarihi
s. : sayfa numarası
c. : Cilt
çev. : Çeviren
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
KK : Kaynak Kişi

ÖN SÖZ

Anadolu'ya göçlerle gelip yerleşen Alevi inanç kültürüne sahip topluluklar geldikleri yerlere tüm insanlığın ihtiyacı olan doğruluk, iyilik, şefkat, merhamet gibi güzellikleri de getirmişlerdir. Maneviyatı birinci önceliklerine alan Alevi dervişler Ehlibeyt imamlarının öğretileriyle Anadolu'nun en kırsal alanlarında dahi halkları iyiliğe, doğruluğa, faydalı işler yapmaya yönlendirmişlerdir. Siyasi çekişmelerin etkisiyle zulme ve baskıya uğrayan Aleviler zaman zaman düşman olarak tanıtılıp farklı isimlerle anılsalar da gönüllerinde yer etmiş doğrularından asla taviz vermemişlerdir.

Anadolu'nun çeşitli yörelerinde bulunan Aleviler diğer inançlara ve fikirlere karşı hoşgörülü davranmış, kendilerinden farklı düşünen hiçbir topluluğu dışlamamışlardır. Araştırma yaptığımız Malatya Akçadağ yöresindeki Aleviler de çalışmamıza büyük bir ilgi göstermiş samimi bir şekilde görüş bildirmiştir. Yörede Aleviliğin toplumun tüm yaşantısına etki ettiğini toplumu kâmil insan olma yolunda eğittiğini söylemek mümkündür.

Alevilik araştırmalarına katkı sağlayacağını umduğum bu saha çalışmasında mülakatlara katılımlarıyla çalışmamıza yardımcı olan Akçadağ yöresindeki Alevi vatandaşlara, emeği geçen aileme, hocalarıma, arkadaşlarıma, tez jüri başkanı sayın Prof. Dr. Ersan ERSOY ve tez üyesi sayın Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN hocalarıma ve özellikle çalışma esnasında bana yol gösteren, vakit ayıran ve dönüt veren danışman hocam sayın Prof. Dr. Mehmet DÖNMEZ hocama teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet GÜR
Eylül-2022

1. GİRİŞ

İnsanoğlu sosyal bir varlık olma özelliğinden dolayı diğer insanlarla etkileşim içinde hayatını sürdürür. Bu etkileşimler bazen yardımlaşma, yakınlaşma gibi olumlu durumlarda ortaya çıkarken bazen de kişiler arası anlaşmazlıklar şeklinde kendini gösterir. İşte bu noktada insanlar kendi aralarındaki ilişkilerin tarafsızca düzenlenmesini sağlayacak, kendilerine insanca muamele edilecek kurallara ihtiyaç duyarlar. İnsanlığın var olduğu en eski çağlardan günümüze kadar kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen en etkin kurallar ahlaki ve dini kurallar olmuştur. Daha çok Peygamberlerin öncülüğünde oluşturulan bu kurallar birçok toplumda farklı şekillerde ve farklı ritüellerle karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'daki Aleviler de İslâm dininin bir parçası olarak kendine özgü inanç pratiklerine sahip dini ve ahlaki yapısıyla yüzyıllarca bozulmadan süren bir düzen kurmuşlardır. Alevi toplum bu düzen sayesinde hem maneviyatlarını korumuşlar hem de kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemişlerdir.

Hız. Ali'ye aidiyeti ifade eden Alevi terimi ilk çıktığı dönemlerde daha çok Peygamber Ehlibeyti(ailesi) için kullanılırken zamanla Hız. Ali ve evlatlarını sevenler, onların yolundan gidenler için de kullanılmaya başlanmıştır. Emevi ve Abbasilerin hükümetleri dönemlerinde Hız. Ali evlatlarına ve onları sevenlere karşı yapılan zulümler sebebiyle Aleviler kırsal alanlara çekilmeyi tercih etmişlerdir. Anadolu'ya göç etmekte olan Türkmenler de genelde yaylalarda konakladıkları için kırsal alanlardaki Aleviler aracılığıyla İslam dini ile tanışmışlardır. İslâm ile yeni tanışan Türkmenler geçmişteki kültürleri ile İslam kültürünü bir arada sürdürmüşlerdir. Anadolu'ya göç eden Türkmenler Aleviliği benimsemiş bir halde geldikleri için yerleştikleri yerlerde bu kültürü devam ettirmişlerdir. Akçadağ yöresinde bulunan Alevi vatandaşların atalarının geçmişi bölgesel farklılıkları olmakla birlikte yaklaşık 500 yıl öncesine kadar gitmektedir. Özellikle yüksek dağlık alanlarda yaşayanların bu yöredeki geçmişleri düz ovalarda bulunan veya yol güzergâhı üzerindeki ailelere göre daha eskiye dayanmaktadır. Bunun sebebi yüksek kırsal alanlarda yaşayanların savaşıardan ve eşkıyalardan daha az etkilenmeleridir. Bu yöreye göçlerin tamamı Doğu taraflarından gerçekleşmiş, Akçadağ yöresindeki Alevilerin büyük çoğunluğu Dersim (Tunceli), Elazığ ve Erzincan taraflarından gelmişlerdir. Elazığ, Tunceli, Erzincan gibi bölgelere de Anadolu'nun daha doğusu olan günümüz İran İslam Cumhuriyetine bağlı Horasan bölgesinden gelmişlerdir.

Akçadağ yöresinde, Alevilerin yaşadığı alanlar büyük çoğunlukla yaylak şeklindeki dağ köyleri olup yaşadıkları evler toplu köy tipi şeklindedir. Birbirine akraba olanlar yan yana olacak şekilde ve küme evleri arasındaki mesafeler de fazla uzak olmayacak şekilde yerleşmişlerdir. Bu durum Alevilerin kendi dini kültüründe birbirinden etkilenmeyi meydana

getirmiştir. Aleviliğin önemli kurumlarından olan Dedelik Kurumu kırsal alanlarda Alevi vatandaşlar arasında sosyal bir denge kurmayı başarmış, Dede-Babaların talimleri üzerinde yaptırımları etkili olmuştur. Yine etkili bir uygulama olan Musahiplik ile yardımlaşma ve dayanışma sağlanmış, musahip aileler birbirlerine karşı sorumlu olmuşlardır. Toplumda sorun çıkaranlar veya suç işleyenler ise Düşkünlük uygulaması sayesinde Dedelerin veya Pirlerin yönergeleri doğrultusunda toplum tarafından cezalandırılmıştır. Diğer bir deyişle mahalle baskısı olgusu Akçadağ Alevi köylerinde belirgin bir şekilde kendisini hissettirmiştir. Ancak genç kuşakların farklı yönelimler içerisine girmesi ve köylerden şehir merkezlerine göçlerin artması geleneksel Aleviliğin yukarıda bahsi geçen uygulamalarında büyük azalmaya ve Alevi öğretilerine bağlılıkta büyük bir düşüşe sebep olmuştur.

Toplumların inançları onların binlerce yıllık geçmişlerinden izler taşır (Kılıç, 2016: 167). Eski Türk topluluklarında insanlar arasındaki ilişkiyi düzenleyen “töre” mevcut olup, Türk toplumunun varlığını sürdürmesinde ve devletler kurmasında etkili bir unsur olmuştur (Koca, 2002: 3). Benzer şekilde Akçadağ yöresindeki Aleviler de eski Türklerdeki gibi Ocaklık sistemi ve Dedelik Kurumu sayesinde kendi iç hukuk kurallarını oluşturmuş ve büyük oranda bu kurallara uymayı başaramışlardır. İnsanlar gönüllü ve gönülsüz bu sosyal düzene büyük oranda ayak uydurmuştur. Akçadağ yöresindeki Alevilerle yaptığımız derinlemesine mülakatlarda bu inanç sistemine tabi vatandaşların sosyo-kültürel yapı içerisinde kendilerine sunulan tüm ritüelleri ve kuralları benimsedikleri ve bunu yüzyıllar boyunca nesilden nesle sözlü olarak aktardıkları tespit edilmiştir.

Akçadağ yöresinde yaşayan Alevilerde Aleviliğin insanların sosyal yaşamları üzerinde etkileri noktasında geniş bir yelpazeden söz etmek mümkündür. Bunlardan bazılarını söylemek gerekirse; yeni doğan çocuklarına ad verirken Ali, Hasan, Hüseyin, Fatma, Aliekber, gibi Ehlibeyt’ten isimleri daha çok koyması, türbe ziyaretleri, Cem ibadeti, Muharrem ayı ibadetleri, ölüm gelenekleri(cenaze merasimleri), kurban, lokma, aşure lokması vb. birçok ritüel ve ibadet görülebilmektedir. Ayrıca Akçadağ yöresindeki Alevilerde canlı olan her şey değerli kabul edilmiş, cana kıymak çok büyük günah ve suç olarak benimsenmiştir. Kim olursa olsun hangi dine bağlı olursa olsun masum günahsız birini suçsuz yere öldürmeye şiddetle karşı çıkmışlar, kendilerine sığınan sivil insanları korumuşlardır. Öte yandan yiyip içme, yolculuğa çıkma, ev içindeki durumlar gibi günlük yaşam içerisinde de Aleviliğe has özellikler görmek mümkündür. Akçadağ yöresinde Alevilerin genelinde Muharrem ayının önemli bir yer tuttuğu, Kerbela olayı ile ilgili halkın gönüllerinde derin izler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Alevi Dedelerin emirleri Peygamberin emri gibi kabul edilmiş ve saygıyla uygulanmıştır.

Araştırma giriş ve sonuç hariç sekiz başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta araştırma konusu ve kapsamı, araştırmancının amacı ve önemi, araştırmada tercih edilen yöntem ve araştırma alanına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. İkinci başlıkta Aleviliğin tanımı ve ortaya çıkış sürecinden, üçüncü başlıkta Alevilikte ocak sistemi ve dedelik kurumundan, dördüncü başlıkta alevilikte ibadetler ve muharrem ayından, beşinci başlıkta Alevilikte musahiplik ve düşkünlükten, altıncı başlıkta Alevilikte cenaze-defin geleneklerinden, yedinci başlıkta Aleviliğin caferilik ve sünnilikle olan ilişkisinden, sekizinci başlıkta Alevilikte örnek şahsiyetlerden, dokuzuncu başlıkta Akçadağ yöresi Aleviliğine ait görüşmelerden elde edilen çeşitli bulgulara yer verilmiştir. Son bölümde ise araştırma sürecinde Malatya İli Akçadağ İlçesi'nin çeşitli mahallelerinde ikamet eden Alevi vatandaşlarla yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Araştırmanın konusunu Sosyo-Kültürel Boyutuyla Malatya İli, Akçadağ yöresindeki Alevilerin inanç dünyası oluşturmaktadır. Alevilikle ilgili Akademik olarak Akçadağ yöresinde yaşayan Alevilerin tümünü kapsayan bir çalışmanın mevcut olmaması, yöre Alevilerinin aşiretler halinde birbirinden uzak köylerde yaşıyor olması ve farklı ocak ve dedelere bağlı olmaları bu araştırmayı gerekli kılmıştır. Bu çalışma daha önce Alevilikle ilgili yapılan saha araştırmalarına katkı sağlayacağı gibi Alevilikle ilgili farklı saha çalışmaları ile karşılaştırma olanağı da sunmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmada Malatya İli, Akçadağ yöresindeki Alevilerin inanç dünyasının sosyo-kültürel yapısını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan araştırma, alanda yapılan tek çalışma olup, özgünlüğü ile önem taşımaktadır. Çalışma sahada yapılan gözlem ve mülakatlarla gerçekleştiğinden yöredeki Alevilerin sahip olduğu özellikler, bağlı olduğu ocaklar, tabi oldukları dedeler vb. konular hakkında ayrıntılara ulaşılmıştır. Yapılan araştırmanın Akçadağ yöresinin Alevilik inanç dünyası ile ilgili araştırma yapacaklara kaynak oluşturması açısından önemli olduğu söylenebilir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Olgu bilim deseni farkında olduğumuz fakat derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız

olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 66). Bu çalışmada kartopu örneklem modeli kullanılmıştır.

1.3.1. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri Malatya İli Akçadağ İlçesi'nin çeşitli mahallelerinde ikamet eden 20 Alevi vatandaşla yapılan görüşmeler neticesinde toplanmıştır. Veri toplama sürecinde araştırmacının araştırma yapılan bölgede çalışmasından dolayı ilk etapta Alevi yerleşim birimlerinin olduğu alanlar belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen yerleşim birimlerindeki mahalle muhtarları ile iletişime geçilerek görüşme yapılacak kişiler belirlenmiştir. Görüşme yapılacak Alevi vatandaşlar belirlendikten sonra kendileri ile iletişime geçilerek görüşme için randevu tarih ve zamanı belirlenmiştir. Bu arada araştırmaya katılım gösterecek Alevi vatandaşları belirlenirken öncelikle dede ailesine mensup kişilerden olmasına dikkat edilmiştir. Daha sonra Alevi inanç kültürünü bilfiil yaşayan kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler, mülakata katılan kişilerin onayı alındıktan sonra ses kayıt cihazı özelliği olan bir araç ile kayıt altına alınmıştır. Görüşme sırasında araştırmacı görüşme notları olarak derinlemesine yanıt alabilmek için katılımcılara sonda sorular yöneltmiştir. Veri toplama sürecinde araştırmacının yöre halkı ile iletişimi ve muhtarların katkıları ile görüşmeler herhangi bir engelle takılmadan gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler samimi bir ortamda sohbet havasında gerçekleştirilerek katılımcının daha kapsayıcı cevaplar vermesi sağlanmıştır. Bu süreçte aynı yörede birden fazla kişiyle görüşmeler gerçekleştirilerek araştırmanın verilerinin geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler sırasında araştırma süreci ve araştırmanın yapıldığı yöreden çeşitli resimler alınarak sürecin resmedilmesi sağlanmıştır. Ayrıca araştırma yapılan yöredeki türbe ve ziyaretler incelenerek resmedilmiştir. Bunun türbe ve ziyaretlerin varsa özel hikâyesi kayıt altına alınmıştır.

Katılımcı Alevi vatandaşlar ile yapılan görüşmelerde kendilerine 22 soru yöneltilmiştir. Bu sorular şu şekildedir:

1. Alevilik nedir? Nasıl tanıtır ve tanımlarsınız?
2. Aleviliğin çıkış noktasını nasıl tanımlarsınız? Anadolu mu? Orta Asya mı? Arabistan mı? İlk İslam dönemi mi?
3. Babanız veya dedeniz Atalarınızı nasıl anlatırdı? Ne zamandan beri buradalar? Nereden göç etmişler?

4. Akçadağ ile Doğanşehir, Elbistan, Hekimhan Darende Alevileri arasında nasıl bir fark var?
5. Ocak olarak hangi ocağa bağlısınız? Çevrede kaç tane Ocak var, isimleri?
6. Hala cem için toplanıyor musunuz? Kaç günde bir veya kaç ayda bir? Düzenli bir cem ibadeti var mı?
7. Akçadağ'ın dağ köylerinde ölümler kıyafetleriyle mi defnediliyor? Veya kabre ekstra konulan bir şey var mı?
8. Ölen kişi için nasıl bir gelenek var, ağıtları var mı?
9. 12 matem orucu, muharrem orucu, hızır orucu gibi oruç ibadetleri var mı? Hz. Hüseyin için yas merasimi gibi merasim düzenleniyor mu? Veya başka sosyal bir etkinlik (aşure, lokma vb.) yapılıyor mu?
10. Akçadağ köyleri ile şehre göçenler arasındaki farklar nelerdir? Şehirde mi Aleviliği daha iyi yaşıyorlar köyde mi?
11. Sünnilerle olan münasebetler nelerdir? Sünnilik nedir? Size göre sünninin sahip olması gereken özellikler nelerdir?
12. Caferilik hakkında ne biliyorsunuz? Caferilik ile Alevilik arasında ortak ve farklı noktalar nelerdir?
13. Çevrenizde Caferi/Şii fikhına göre amel eden var mı?
14. Derneklerle olan iletişim nasıl? STK'larla iletişim nasıl?
15. Geçmişte yaşayan Alevilerle bugün arasında farklar var mı?
16. Alevilikte örnek şahsiyet olarak kimi görüyorsunuz?
17. Eskiden cem ibadeti veya defin merasimi veya muharrem ayı gibi özel günlerde özel kıyafetler giyilir miydi? Ayrıca چراغ yakılır mıydı?
18. Elinizde Alevi atalarınızdan kalma eski yazılı kitabe veya kitaplar var mı?
19. Dedenin sahip olduğu bir kitap veya sözlü bilgi var mı?
20. Alevi-Sünni evliliğine nasıl bakıyorsunuz? Dışarıya açık mısınız?
21. Musahiplik var mı? Düşkünlük var mı? Düşkün ilan edilen oldu mu? Düşkünlük sebebi?
22. Size göre musahiplik devam etseydi nasıl bir sonucu olurdu? Faydalı mı zararlı mı?

1.3.2. Verilerin Çözümlemesi

Veri toplama sürecinde katılımcı Alevi vatandaşlarla yapılan görüşmelerde elde edilen veriler öncelikle bilgisayar ortamında Microsoft Word dosyasına aktarılarak metin haline getirilmiştir. Metin haline getirilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur (Selçuk, Palancı, Kandemir ve Dündar, 2014: 431). Araştırmada elde edilen veriler araştırmacı tarafından içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi yapılırken katılımcılara KK1, KK2...KK20'ye kadar kod verilmiştir. İçerik analizi yapılırken görüşme formu ile toplanan verilerdeki katılımcı görüşleri yazılı metin haline getirilmiştir. Devamında yazılı metne dönüştürülen verilerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

1.4. Araştırma Alanı

1.4.1. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2022 eğitim-öğretim yılında Malatya İli Akçadağ İlçesi'nin çeşitli mahallelerinde ikamet eden 20 Alevi vatandaş oluşturmaktadır. Çalışma grubundaki Alevi vatandaşları amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmaya katılımcıların Alevi olması, Malatya İli Akçadağ İlçesi'nin mahallerinde de ikamet etmeleri, gönüllü olmaları ölçüt olarak belirlenmiştir. Bu ölçütlerin Malatya İli, Akçadağ yöresindeki Alevilerin inanç dünyasının sosyo-kültürel açıdan daha iyi tanınmasına katkı vermesi beklenmektedir.

1.4.2. Araştırma Alanının Coğrafi Yapısı

Bilimsel çalışmalarda bir yöre ya da bir kent incelenirken o yörenin veya kentin coğrafi konumu, o bölgeden geçen yollar, iklimi vs. incelenmesi ve araştırılması, o yöre halkının yaşayış şekli hakkında bazı ipuçları vereceğinden yapılan çalışmada inceleme konusu olan Malatya iline bağlı Akçadağ yöresinin özellikleri hakkında aşağıda çeşitli bilgiler verilmiştir.

Akçadağ coğrafi olarak Doğu Anadolu bölgesinin batı ucunda, Yukarı Fırat bölümünde yer almaktadır. Doğusunda Malatya Merkez (Battalgazi ve Yeşilyurt İlçeleri), batısında Elbistan İlçesi, kuzeyinde Darende, Hekimhan ve Yazıhan ilçeleri ve güneyinde Doğanşehir ve Yeşilyurt ilçeleri ile sınır olan 1192 km² yüzölçüme sahip Malatya iline bağlı bir ilçedir. Yüzölçümü açısından Malatya'nın dördüncü büyük ilçesidir. Malatya merkeze 33 km uzaklıkta yer alır (Demir, 2016: 15).

1.4.3. Araştırma Alanının Tarihsel Durumu

Akçadağ'ın Osmanlı dönemindeki adı Arga'dır. Tarihi kayıtlarda Arga, Arka (Arca, Arqa, Arha) adıyla İlk Çağ kentlerinden biri olarak geçen bu yerleşim yeri, aynı zamanda Akçadağ ilçesinin bölge olarak da kadim adıdır. Arga (Akçadağ)'nın Hititler döneminde kurulduğu tahmin edilmektedir. Akçadağ ve Malatya, tarihte çoğunlukla aynı kaderi paylaşmış, hemen her zaman Akçadağ, Malatya ile birlikte istila edilmiş, Malatya ile birlikte devletlerarasında el değiştirmiştir (Yapıcı, 2014: 32). Günümüzde hala halk dilinde Akçadağ merkez için "Arğa/Arga" terimi kullanılmaktadır.

"Arga" kelimesi "yukarı, yüksek, sınır, ışıldayan, parıldayan, ışıltı, ak, gümüş (parlak)" anlamlarına gelmektedir. Kelimenin Hitiler döneminden beri günümüze kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır. Arga adı Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet dönemine kadar kesintisiz bir şekilde Milattan önceki yıllarda ilk yerleşenlerin bıraktığı adıyla yaşamaya; bugünkü ilçe merkezinin adı olarak söylenmeye devam etmiştir (Demir, 2016: 25).

Tarihi devirler içerisinde Med ve Pers (Fars) hâkimiyetine giren yöre, ticaret yolu üzerinde bulunduğundan önemini hiç yitirmemiştir. Ayrıca Hellen ve Romalılar döneminde Akçadağ Ovası bir geçiş noktasıdır. Malatya'nın batı kesiminde Sultansuyu'nu geçtikten sonra ilk konaklama yeri olan Arga, 953-954'te meydana gelen Bizans-İslam mücadeleleri sırasında Malatya ile birlikte akınlara uğramıştır. Müslümanlar Bizans-İslam mücadeleleri sırasında zaman zaman Malatya bölgesini ele geçirmişler ve Malatya fetihler için bir uç bölgesi olmuştur. Malatya ve Akçadağ bölgesi ise 1074 yılından sonra merkezi Tokat-Niksar olan Danişmendoğlu Ahmed tarafından kurulan Danişmendli Beyliği topraklarına dâhil olmuştur. Ancak kısa bir süre sonra Bizans generallerinden Filateros Maraş, Malatya, Harput ve Urfa'ya kadar olan bölgeleri ele geçirip bir beylik kurmuştur. Bu beylik Anadolu Selçuklularına tabi olup yıllık vergi ödemekteydi. 1101 tarihinde Danişmendli Ahmed Gazi, Malatya yöresinde Haçlıları yenmiş ardından I. Kılıç Arslan bölgeyi Haçlılardan temizlemiş ve Malatya çevresini de Danişmendliler'den alarak Anadolu Selçuklu Devleti topraklarına katmıştır (Yapıcı, 2014: 32).

1113 senesinde Malatya çevresi, Harput hâkimi ünlü Artuklu Komutan Belek Gazi tarafından istila edilmiş ve Harput Artukluları'nın hâkimiyetine girmiştir. 1124 yılında Malatya ve Akçadağ bölgesini Danişmend Emir Gazi tekrar almıştır. Çeşitli kesintilere uğramasına ve zaman zaman Selçuklular, Haçlı Kontlukları çeşitli beylikler tarafından el değiştirmesine rağmen Akçadağ ve çevresi 1226'ya kadar çoğunlukla Danişmendli Beyliği hâkimiyetinde kalmıştır (Yazıcı, 2011: 39-40).

1143 yılında Selçuklular Danişmendli Beyliği içerisindeki taht kavgaları ve karışıklıklardan faydalanarak Malatya'yı almak için şehri kuşatmıştır. Fakat şehir direndiği ve kuvvetleri kâfi gelmediği için şehri almayarak Arga'ya çekilmişlerdir. Çeşitli kesintilere uğramasına rağmen bölge 1226'ya kadar Danişmendli hâkimiyetinde kalmıştır (Yapıcı, 2014: 33).

Malazgirt zaferinden sonra yöreye gelerek yerleşmeye başlayan Türkmenlere daha sonra Moğollardan kaçarak batıya doğru gelen daha büyük kitleler katıldılar. Bu insanlar öncelikle Doğu Anadolu'nun uygun kesimlerinde konaklamaya arkasından da yerleşmeye başlamışlardır. Akçadağ ve çevresi de bu yerleşimlerden öncelikli olarak tercih edilen yerler arasında olmuştur. Burası yarı göçebe ve hayvancılıkla uğraşan Türkmenler için gayet uygun bir coğrafyaydı. Kanuni dönemi tahririne göre Akçadağ ve çevre köylerin isimlerinin çoğunun Türkçe olması burasının Türkmenler tarafından yoğun olarak iskân edildiğinin ve köylerde yaşadıkları mekânlara Türkçe isimleri verdiklerinin bir delili olsa gerektir (Yazıcı, 2011: 41).

1282 yılında Moğol istilasının şiddetinden Akçadağ çevresi de nasibini almıştır. Moğollar, Fırat Nehri'nin Malatya'nın karşısındaki dar bölgesinden geçerek, Akçadağ ve çevresini yağma etmişler, buradaki Hristiyan ahalinin değerli mallarını aldıkları gibi birçoğunu esir ederek götürmüşlerdir. Anadolu'nun Moğol istilasıyla sarsılması ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte bölge uzun müddet çeşitli beyliklerin hâkimiyetine girmiş ve istilalara uğramıştır. Bu dönemden Osmanlıların sağlam bir şekilde hâkimiyetlerine aldığı 1516'ya kadar bölge, İlhanlılar, Memlûklüler, Dulkadırlılar, Eretnalılar, Akkoyunlular, Osmanlılar, Timur Devleti tarafından zaman zaman ele geçirilerek yönetilmiştir. Ancak en çok Dulkadırlı Beyliği hâkimiyetinde kalmıştır (Yapıcı, 2014: 33).

Akçadağ çevresi özellikle Dulkadırlı Beyliği döneminde yoğun olarak çeşitli Türkmen topluluklarının yerleşimine sahne olmuştur. Yavuz Sultan Selim döneminde yapılan Mısır seferi sırasında Hadim Sinan Paşa komutasındaki ordu 28 Temmuz 1516'da Malatya ile birlikte Akçadağ'ı da ele geçirmiştir. Osmanlı salnamelerinden 1310-1312 ve 1325 (hicri) tarihleri arasında yayınlanan Ma'muratü'l Aziz salnamelerinde Akçadağ ilçesi ilgili şu bilgiler verilmektedir:

- Bu kazanın merkezi eskiden Levend köyü iken 25 sene evvel (hicri 1300, miladi 1882-1883) Arga köyüne nakledilmiştir. Akdağ sisilesinin bitiminde olan Karadağ'ın alçalan eteklerinde olduğundan Akçadağ isminin bundan aldığı düşünülebilir.
- Bu kazanın merkezi Malatya'ya altı saat mesafede dağ silsilesi önünde ve Malatya'ya nazır olan cihetinde köy şeklinde kurulmuş Arga kasabasıdır.

- Akçadağ bölgesinde Şuğul adında bir boğaz olup etrafındaki dağlarda taşlardan oyulmuş bin beş yüzden fazla mağara vardır.
- Yine Akçadağ'da Kürne nahiyesinde asar-ı atikadan olarak on iki harap hane vardır. Bunların hangi döneme ait oldukları ise bilinmemektedir.
- Arga köyü Malatya, Keban ve Fethiye köyüne kadar çok bereketli, müthiş bir tabiat güzelliği ile süslenmiş basit bir arazi üzerindedir.
- Malatya ile Anadolu havalisinin Osmanlı Devleti hâkimiyetine girdiği tarihten itibaren Akçadağ, bir kaza olarak Osmanlı idaresinin altına girme şerefine mazhar olmuştur. O zamanların eserlerinden olmak üzere merkez kazaya iki buçuk, bir ve dört buçuk saat mesafelerde Keyhalar köyü civarında bir kâgir han ve köprü, iki saat mesafede bulunan Egin köyü önünden kazanın son hududuna kadar tarihi ve eski bir şose yolun izleri görülmektedir.

Akçadağ Kazası İdari Yapısı

- Hicri 1286 (1869/1870) yılı Diyarbakir Salnamesinde Akçadağ, Diyarbakir vilayeti Ma'muratü'l Aziz (Elazığ) sancağı Malatya kazasına bağlı nahiye'dir.
- 1287-1293(1870-1877) yılı Diyarbakir vilayet salnamelerinde Akçadağ, Diyarbakir vilayeti Malatya sancağına bağlı kaza olarak gözükmektedir.
- 1287(1870/1871) yılında Kürne, Kürecik ve Kürdabdal
- 1288-1289(1871/1873) yıllarında Kürne ve Kürecik,
- 1290-1292(1873-1876) yıllarında Hekimhan, Kürne, Kürecik ve Kürdabdal,
- 1293(1876/1877) yıllarında Hekimhan, Kürne, Kürecik ve İzoli Akçadağ'ın nahiye'leridir.
- 1294-1900(1877-1883) yıllarında Hekimhan, Kürne, Kürecik ve İzoli Akçadağ'ın nahiye'lerindendir.
- 1301-1325 (1883-1908) yılı Ma'muratü'l Aziz vilayet salnamelerinde Akçadağ, Ma'muratü'l Aziz vilayeti sancağına bağlı kaza statüsünü sürdürmüştür.
- 1301-1302(1883-1885) yıllarında Hekimhan,
- 1305 (1887/1888) yılında Hekimhan ve Kürne,
- 1307-1325 (1889-1908) yıllarında Hekimhan, Kürne ve Kürecik Akçadağ'ın nahiye'lerindendir (Yapıcı, 2014: 36).

İlçe merkezi Karadağ'ın devamı olan "Akçadağ"'ın hemen önünde kurulmuştur. İsmi de bu dağdan almaktadır. Alanın büyük çoğunluğu dağlık olan Akçadağ'da 2000 metrenin üzerinde yüksekliğe sahip birçok yükselti bulunmaktadır. Akçadağ'ın güney

batısında yer alan Keller mahallesinin bulunduğu alanda Karadağ (Karacadağ) 2013 metre, Küçük Doruk Tepesi 1845 metre, Harunuşağı-Elbistan sınırı ile Başyurt Yaylası içerisinde bulunan yükseltiler; Çobandede Dağı 2288 metre, Alişükran Dağı 2600 metre, Zırnak (Şirnak) Dağı 2318 metre, Kasapcömert Tepesi 2089 metre, Anıtgözü Tepesi 2378 metre, Katırkoyağı Tepesi 2328 metre, Sallarçalı Tepesi 2109 metredir. Bunun dışında burada yazılmayan daha birkaç yüksek dağ ve tepe bulunmaktadır (Demir, 2016: 16)

Akçadağ nüfusu 2021 TÜİK verilene göre 28.283 kişidir. Bu nüfusun yaklaşık yarından biraz fazlası Sünni yerleşim yerleri ve yarıya yakını alevi yerleşim yerleridir. Akçadağ yöre halkı genellikle çiftçilikle ve hayvancılıkla uğraşmakta ova kesimlerinde kayısı üretimi yoğun iken, yüksek yerleşkelerde kayısı ve dağ armutu üretiminin yanısıra hayvancılıkla uğraşanları görmek mümkündür. Akçadağ'da az da olsa sebze ve tahıl üretimi de yapılmaktadır. Akçadağ yöresi büyük şehirlere ve ülke dışına çok göç veren bir bölgedir. Yaz aylarında Akçadağ'a tatile gelenlerle birlikte nüfus 2 katına çıkmaktadır.

Akçadağ ilçesi, Malatya ili büyükşehir olmadan önce 3 belde (Ören, Kozluca, Bahri), ilçe merkezine bağlı 5 mahalle ve 72 köyden oluşmaktaydı. Ancak 2014 yılından itibaren Malatya'nın büyükşehir statüsü kazanmasıyla birlikte köy olarak ifade edilen yerleşim yerleri mahalle olarak değiştirilmiştir. Buna göre hâlihazırda Akçadağ ilçesi 77 mahalleden oluşmaktadır (Demir, 2016: 16).

1.4.4. Araştırma Alanının Demografik Yapısı

Akçadağ yöresine bağlı Alevilerin yaşadığı coğrafi alanlar 17 mahalleden oluşan Kürecik bölgesi, Ören ve çevresinde yaklaşık 10 mahalleden oluşan bölge, Darende sınırında olan Doğantepe Mahallesi ve havaalanı civarındaki Aksaray Mahallesi olarak dört bölge şeklinde açıklanabilir. Toplamda 34 mahallede ağırlıklı olarak Alevi vatandaşlar ikamet etmektedirler. Akçadağ merkezinde yaşayan Aleviler az sayıdadır. Akçadağ merkezde Küçükçemiş olarak adlandırılan küçük bir mahallede az sayıda Alevi vatandaş yaşamaktadır.

1.4.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Yapılan araştırma;

- Malatya İli, Akçadağ İlçesi,
- 2022 yılı,
- Alevi vatandaşlar
- Görüşme Formu aracılığı ile toplanan veriler ile sınırlıdır.

2. ALEVİLİĞİN TANIMI VE ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

2.1. Alevilik Kavramının İzahı

Alevi sözcüğü kelime anlamı olarak Ali sözcüğüne mensubiyet aitlik-özdeşlik anlamı katan “-i” son ekinin eklenmesi ile oluşmuştur ve dilbilgisinde türemiş sözcükler grubundadır. Ali sözcüğüne aitlik anlatan “-i” eki ulanırken araya “-v” kaynaştırma sesi girer ve sözcük “Alevi” halini alır. Alevi sözcüğünün bu etimolojisini bilmeyenlerle Alevi kavramını çarpıtmak isteyenler “Alevi” yi “Alev” yani ateş sözcüğüne bağlamak yanlışlığına düşmüşlerdir. Böylece Alevi sözcüğüne “Aleve/ateşe tapanlar anlamını vermeye çalışmışlardır (Zelyurt, 2009: 21). Alevi kavramı her ne kadar marjinal gruplarca farklı yönlerle çekilmek istense de tarihsel süreç içerisinde sadece Anadolü’da değil tüm dünyada aynı anlamı vermekte ve bu anlam da Hz. İmam Ali’ye aidiyeti ifade etmektedir.

Aslı Arapça olan, Farsça ve Osmanlı Türkçesi’nde de kullanılan Alevi kelimesinin çoğulunun “Aleviyye” ve Aleviyyun” şeklinde olduğu, kaynaklarda bu kelimenin çoğunlukla 1. Ali soyundan gelenler, 2. Ali’ye mensup, 3. Ali’ye ait, 4. Ali yanlısı anlamlarında kullanıldığı yönündedir. Alevi teriminin ortaya çıkış nedeni ve bu terimin kullanıldığı ilk alan, Peygamber’in vefatından sonra ortaya çıkan halifelikle ilgili siyasi tartışmalardır. Üçüncü halife Hz. Osman’ın öldürülmesiyle şiddetlenen ve ilk Müslümanlar arasında ayrışma nedeni olan bu siyasi çekişmeler sürecinde halifelik konusunda “Ali tarafını tutanlara el-Aleviyye veya Şiatü Ali (Aliye bağlı olanlar, Ali taraftarları) denmiştir (Yazıcı, 2011: 55).

Alevilik kavramı, tarihin çeşitli dönemlerinde anlam değişikliğine ya da muhteva genişlemesine uğramıştır. Dolayısıyla kavrama yüklenen manalar da geniş bir yelpaze oluşturmuştur; ancak en genel manasıyla Hz. Ali yanlısı olan, O’na bağlanan herkes Alevi adını alır. Geleneksel dini elit kesimin bazı mensupları. Aleviliği "Gerçek İslâm" olarak tanımlamaya başlamıştır. Bunlar. "Hz. Peygamber'in damadı ve Alevi öğretisinin merkezi olan Hz. Ali, İslâm'ın beş farzını yerine getirdiğine göre Aleviler de bunun aynısını yapmalıdır" fikrini öne sürmektedirler. Bu görüşü savunanlar. Ortodoks bir İslam anlayışına yaklaşırken. İslâm'ın Sünni mi yoksa Şii yolunu mu seçecekleri hususunda zor bir kararla karşı karşıya kaldıkları, yorumu da yapılmaktadır"(Dönmez, 2003: 18).

Erdem (2009: 19), Aleviliğin tanımını yaparken Ehli Beyt sevgisi ekseninde ifade etmektedir: Alevilik, genel ve geleneksel İslâm kültürü içerisinde Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisinin sembolize edildiği bir değerler bütünü olarak kabul edilmektedir. Bu sevginin temelinde şüphesiz onların varlık sebebi olan Hz. Muhammed bulunmaktadır. Zira Ehl-i Beytin sevgiye layık görülmesindeki temel unsur, onların Hz. Muhammed’in ailesine ait

olmalarıdır. Dolayısıyla geleneksel Alevilikte, İslâmi inanış ve uygulamalar ön planda yer almaktadır.

“Alevi” sözcüğü tarih içinde daha çok Ali evladından olanları yani seyyidleri anlatmak için kullanılmıştır. Örneğin, Emevi yönetimine isyan eden Kufeliler için İbn Hallikan, Alevi diyor. Harun Reşit, 782 yılında Ali soyundan gelen (Talibi) İbrahim oğlu Hasan’ı öldürtmek isterken Vezir Yakub’a “şurada bir Alevi var, onun hakkından gel!” diyor. 833’te ölen Abbasi halifesi Memun vasiyetinde kardeşi Mutasım’a “Alevilere iyi davran. İyilik yapanların iyiliklerini kabul et, kötülük yapanları bağışla ve onlara maaş ver.” demiştir (Zelyurt, 2009: 25). Alevi olmak hem Emeviler hem de Abbasiler döneminde kelle koltukta gezmek demektir. Aleviler o dönemin siyasi yöneticilerinin en çok dış geçiremediği kimselerdi. Bu yüzden kendilerine tabi olan halkı bir yere kadar sömürebiliyorlardı. Bu uğurda Ehlibeyt İmamlarına karşı büyük imkânlar kullanılarak saray âlimleri bile yetiştiriyorlar, büyük kütüphaneler kuruyorlardı.

Yaman (2004: 54) Alevi kelimesinin bir inancı temsil ettiğini ifade ederek Aleviliğin hiçbir etnik grubun merkezi olamayacağını şu sözlerle belirtmektedir: “Alevi” kavramının içeriğini oluşturan unsurlar daha çok inanç kaynaklı olduğundan meseleyi herhangi bir etnik grubun tekeline indirgemek bilimsel açıdan mümkün değildir. Buna rağmen Aleviliği belli bir etnik grup çerçevesinde ele alan çalışmalar da yok değildir. Kimileri Türklük, kimileri Kürtlük, kimileri de Zazalık etnik kimliğini Aleviliğin merkezi kimliği olarak görürler.

Kaya (2012: 365) ise Aleviliği tanımlarken daha geniş bir bakış açısıyla şöyle ifade etmektedir: “Alevilik; dini İslâm, kitabı Kur’ân, Allah’a kul, Hz. Muhammed’e bağlı, Hz. Hüseyin’in yolunu süren, Hacı Bektaş Veli’nin eline, beline, diline sahip ol düsturunu ilke edinen, iyi düşünce, iyi söz ve iyi davranışta kendini bulan, Allah korkusu yerine, sevgisini benimseyen, zâhiri bâtınla, bâtını zâhirle birleştiren, şeriat kapısını aşıp marifet yoluyla hakikat dünyasına ulaşan, Kur’ân’ın şekline değil, özüne inen, akıl ve gönül ile ruhsal olgunlaşmaya varma yoludur”. Bu tanıma göre Alevilik daha çok tasavvufi yönleri olan iyi niyetli, temiz kalpli kişileri ifade etmektedir.

Aleviliğin net bir tanımını yapmak kolay olmamakla birlikte yaygın olarak kabul gören tanıma göre Aleviliğin; İslâm dinine bağlı, Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’yi en ön planda tutan, insanı merkeze alan, dış görünüşe değil iç âlemin terbiyesine önem veren, yöreden yöreye değişen ritüellere sahip bir inanç sistemidir diyebiliriz.

Alevilikle ilgili yapılan çeşitli tanımlar üç farklı grupta toplanabilir. Birinci gruptaki tanımlar Aleviliği, İslam dininin siyasi (tarihi), tasavvufi ve itikadi anlayışları bağlamında değerlendiren, Şiânın bir kolu, tarikat, mezhep veya gerçek dinde sapma gibi geleneksel

tanımlardır. İkinci gruptaki tanımlar Aleviliği, İslam Dini ile ilgisinin olmadığını temel alan bir bakış açısıyla Aleviliği, bağımsız bir din, Anadolu uygarlıklarının ürünü veya içinde milliyetçi yaklaşımları da barındıran Zerdüşt ya da Şamanizm öğretisine dayanan İslami algılamayı da içeren bir inanç sistemi veya inanç boyutu göz ardı edilebilecek kadar zayıf bir yaşam biçimi (felsefesi), kültür, siyasi oluşum gibi göç ve kentleşmeyle başlayan modernleşme sürecinin ürünü olan tanımlamalardır. Üçüncü gruptaki tanımlar ise Aleviliği bir etnik yapıya indirgeyen tanımlardır (Yazıcı, 2011: 61-62).

Başlangıçta sadece siyasi bir tarafı belirlemek için kullanılan Alevi kelimesine, İslam kültür tarihinde, terim olarak, başta siyasi tasavvufi ve itikadi olmak üzere farklı alanları ilgilendiren çeşitli anlamlar verilmiştir. Alevi terimi tasavvufta bazı tarikatların ortak adı olarak kullanılmıştır. Tasavvufun 16. yüzyıldan itibaren tarikatlar şeklinde teşkilatlanmasından sonra bunlardan bazıları silsilelerini çeşitli maksatlarla Hz. Ali'ye dayandırdıkları için “Alevi tarikatlar” diye tanınmışlardır. Kadiriye ve Rifaiyye bunlardandır (Yazıcı, 2011: 56). Aleviliğe sadece siyasi yönden bakmak hata olur. Zira tasavvufta bir çok tarikat Hz. Ali ve evlatlarını ön plana çıkarmışlardır. Hatta tarikat liderlerinin soylarının Ehlibeyt'e dayandırdıklarını iddia etmeleri bunun açık ispatıdır.

Aleviliğin tanımı yapılırken Alevilerin sözlü (gülbank, deyiş gibi) ve yazılı (Erkanname, gibi) kaynakları incelemek gerekir. Bu kaynaklara bakıldığında ve sahada yapılan araştırmalarda Aleviliğin İslam dini içerisinde olduğu ve Hz. Muhammed'i Peygamber olarak kabul edip, Peygamberin amcaoğlu ve damadı olan Hz. Ali ve O'nun soyundan gelen 12 İmamları lider(İmam) olarak gördüklerini söylemek mümkündür.

Alevi yazılı kaynakları; buyruklar, sözlü kültürden yazılı kültüre aktarılan Alevi halk ozanlarının dinsel şiirleri, menakıpnameler, vilayetnameler, cenknameler, tarih(İslam tarihi ve genel tarih) kaynaklarıdır. Bütün bu kaynaklar tarandığı zaman Alevilik tanımı şudur: Alevilik Muhammed-Ali yoludur. Alevi yazılı kaynakların en önemlisi bu mezhebin ilmihali olarak hazırlanan buyruklardır. Anadolu'da ve Balkanlar'daki Aleviler arasında değişik yazmaları bulunan Buyruklar, Aleviliği en yalın biçimde Muhammed-Ali Yolu olarak tanımlar. Bu tanım şiirlere, menakıpnamelere, vilayetnamelere bu biçimde yansır. Alevi sözcüğü ilk dönemde özellikle Ali soyundan olanları ifade ederken sonraları hem onları hem de onlara bağlı kitleleri anlatmaya başladı. Alevilik genel anlamda; İslâm dünyasında Hz. Ali'nin tarafını tutan insanların dünya görüşüdür. Alevi sözü başlangıçta “Ali soyundan olanlar” anlamına gelirken zamanla “Ali yandaşı” anlamını kazanmıştır. Ali yandaşı arapça “şiat-u Ali” demektir. Zamanla şia terimi yerleşmiştir. Şia Ali yanını tutanı anlattığı için Alevi anlamına gelmektedir (Zelyurt, 2009: 23).

İlahiyatta Alevi ise, Hz. Ali'nin İmametini nas ile (Kur'an'a dayalı zorunlukla) ve tayinle (Peygamberin işaretiyle) kabul eden insandır. Alevilik genel anlamda İslamiyet içinde ortaya çıkan bir “yan tutma” olayıdır. Alevilik Hz. Muhammed'den sonra İslam toplumuna hükmetmeye çalışan en başta emeviler olmak üzere bütün zalimlere karşı haktan doğrudan yana tavır koyanların doğal olarak bir araya gelenlerin oluşturdukları bir yapıdır. Alevilik ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye dönemden döneme gelişerek değişerek yeni biçimler alarak İslamiyetin gittiği bütün ülkelere yayıldı. Anadolu Aleviliği diye tanımlanan Alevilik de kültürel ve coğrafi açıdan özelleşerek İslâm içinde kendine özgü bir inanç ve yaşama biçimi olarak yüzyılları kapsayan bir süreçte şekillendi (Zelyurt, 2009: 16).

Hz. Muhammed'in vefatı sonucunda hilafet sorunu nedeniyle Müslümanlar arasında bölünmeler oldu. Hilafetin Ali'ye vasiyet edildiği iddiasında olanlar ayrı bir taraf oluşturdular. Halife Ebu Bekir, Ömer ve Osman karşısında yer alan gruba Ali taraftarları anlamında “Şia” veya “Alevi” dendi. Bu akım Alevilik şeklinde Türkler arasında ifade edilmiştir (Erdoğan, 1995: 14).

“Alevi”, Hz. Ali'yi seven, onun taraftarları, Ali'ye mensup, Hz. Muhammed'den sonra imamet ve fazilet bakımından Hz. Ali'yi önder kabul edenlere denmektedir. Aralarında bazı farklılıklar bulunan Alevilik, Kızılbaşlık ve Bektaşilik, Hz. Ali ve on iki imamlar diye adlandırılan Ehl-i Beyt'e bağlılık noktasında birleşmektedir (Altınok, 2012: 8-9).

Daha çok sözlü gelenek aracılığıyla nesilden nesile günümüze ulaşan Alevilikte geleneksel kaynaklar özel bir önem taşımaktadır. Bu özel durum nedeniyle konunun anlaşılabilmesinde sözlü ve geleneksel kaynaklar anahtar bir role sahiptirler. Anadolu'da Alevilik, tarihsel ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak, yazılı olmaktan çok sözlü geleneğe dayalı eski inançların İslami şekiller altında yaşamaya devam ettiği bir halk İslam'ı olarak nitelendirilebilir. Aleviler yüzyıllarca sosyal ve siyasal nedenlerle kırsal alanda kapalı bir toplumsal yaşam sürmek durumunda kalmışlardır ve bu durumun doğal bir sonucu olarak kendine özgü toplumsal kurumlarıyla temelde sözlü anlatım geleneğine dayanmaktadırlar. Bu sözlü geleneğin etkisi her ne kadar kentleşme/modernleşme süreci sonrasında zayıflamaya başladıysa da halk katında bir dereceye kadar hala işlev görmektedir ve onun yansımaları görülmektedir. Aleviler arasında yaptığımız alan araştırmalarında, yayınlanan kitaplarda yer alan Aleviliğin kökenine ilişkin “geleneğe aykırı” olarak nitelendirilen açıklamalardan da rahatsızlık duyulduğu görülmektedir. Aleviler “Aleviliği yaşamayan onu bilemez” diyerek bunu ifade etmekte ve özellikle de çeşitli araştırmacılarca Alevilerin önceki inançları olarak ileri sürülen “Şamanizm, Maniheizm, Zerdüştlük, Budizm, Hristiyanlık vb. “ şeklindeki açıklamalara duyulan rahatsızlık yer yer dile getirilmektedir. Aleviliğin ağırlıklı olarak sözlü

kültüre dayanan yapısının, bugünün dünyasında kentlerde bir geçiş aşamasıyla karşı karşıya bulunduğu söylenebilir. Bu geçiş aşamasında Aleviliğin yazılı metinlere dönüştürülmesi süreci başlamış olup, akademik nitelikli yayınların yanı sıra, Aleviliğin oldukça kapsamlı ve karmaşık sosyal, tarihsel geçmişini, felsefi derinliğini kavrayamayan popüler kitap yazarlarının Aleviliği kendi anlayışları doğrultusunda değerlendirmeleri ve kamuoyuna sansasyonel yayınlarla hitap ettikleri de dikkat çekmektedir (Yaman, 2011: 31).

Yüzyıllardır kapalı bir toplumsal yaşam sürmüş olan Alevi kitleler, inançlarına ve tarihsel geçmişlerine ilişkin bilgileri de kutsal kabul etmiş ve bunların kendilerinden olmayan kişilere açıklanması tabu olarak görülmüştür. Sözlü geleneğin ağırlığından ve toplumsal yapı nedeniyle olsa gerek, Aleviler arasında var olan sınırlı sayıda yazılı eser de adeta kutsal niteliğe bürünmüştür. Alevilerce “Buyruklar alelalade kitaplar olmayıp, ‘Erenlerin Buyruğu’durlar” ve onlardan çekinilmiştir. Kaldı ki bunlar genellikle Alevilerin dinsel seçkinleri olan dedelerde bulunurlardı (Yaman, 2011: 32).

Özellikle 1980’lerin sonlarından itibaren Alevilik konusunun kamuoyunda eskiye oranla daha rahat tartışılabilmesi ve ifadelendirilebilmesi çerçevesinde Alevilikle ilgili yayınlarda adeta patlama yaşandı. Ancak bilimsel yöntemden habersiz olan birçok araştırmacı, bu zamana kadar yapılmış litaretürü tarama ihtiyacını bile duymaksızın konunun daha da karmaşık hale gelmesine katkıda bulundu. Değişik yazarlar yetiştikleri ve/veya şu an yaşadıkları çevre ve almış oldukları eğitim doğrultusunda konuya yaklaşmaktadırlar. Böylece farklı Alevilik tanımları ortaya çıkmıştır: “Mezheptir, meşreptir, dindir, tarikattır, yoldur, yaşam biçimidir vb.” Üniversitelerin ve diğer devlet kurumlarının konuya sağlıklı bir şekilde yaklaşmamasının doğal bir sonucu olarak Alevilik konusu istismara açık bir alan halini aldı. Sübjektif kaygılardan uzak bilimsel çalışmalara çok ihtiyaç vardır (Yaman, 2011: 40).

Alevi yazar Şener’e göre günümüzde “Alevi nüfusun yaygın olduğu iller şunlardır: Erzincan, Malatya, Sivas, Tunceli, Çorum, Tokat, Amasya, Yozgat, Kırşehir, Nevşehir, Ankara, Antep, Maraş, Hatay... İkinci derecede ise Erzurum, Muş, Elazığ, Adana, Kayseri, Ordu, Trakya illeri gelir. Son yıllarda ise iç ve dış göç neden ile, İstanbul, İzmir, Antalya, Mersin, Adana, Almanya, Fransa, Hollanda sayılabilir. Avrupa’da, 1 milyon Alevi nüfus olduğu tahmin edilmektedir (Yazıcı, 2011: 122).

Sözlü kültür, yazılı kaynağa dayanmayan, aynı zamanda bu kültürün üyeleri de olan, ozan (aşık- halk ozanı) lar tarafından söylenen deyişlerle zenginleştirilen ve kuşaktan kuşağa aktarılacak yaşatılan değerlerdir (Yazıcı, 2011: 127). Alevilik, kuşaktan kuşağa sözlü kültür araçları (dua, şiir, menkıbeler vb.) ile aktarılan senkretizm (bağdaştırmacılık) ve heteredoksi özellikleriyle gündeme gelen bir inanç sistemidir. Alevilik inancın yapılaşmasını sağlayan ana

öğeler ise sözlü kültür, deyiş, Yedi Ulu Ozan, gülbang, seyyid, talip, zakir ve kültür motifidir (Yazıcı, 2011: 127) (*Yedi Ulu Ozan söz ustalığının en iyi örnekleri olan şiirleriyle, Aleviliğin inancını yansıtarak, bu kültürün yaşamasında büyük katkıları olan: Nesimi (ö.1418), Hatayi (ö.1523), Fuzuli (ö.1556), Pir Sultan Abdal (ö.1590), Kul Himmet (16. yy.), Yemini (16. yy.), Virani (ö.16. yy.)'dir.*)

Yazıcı(2011: 129) Aleviliğin bazı inanç boyutlarının sır ve nur kavramları ile şöyle açıklandığını belirtmektedir: “Alevilikte ahiret; cennet ve cehennem inancı vardır. Dünyada yapılan eylemlerin ahirette karşılığının cennet veya cehennem olacak şekilde değerlendirileceğine inanılıyor. Alevilikte, Aleviliğin nasıl doğduğu ve Alevilerin kurtulmuş topluluk (Guruh-u Naci) olduğu ile ilgili söylenceler vardır. Bu söylenceler temelde sır ve nur kavramları ile açıklanıyor.” Yazıcı (2011: 129) ayrıca Alevilikte var olan toplu ve bireysel ibadetlerin mevcut olduğunu örneklerle şöyle açıklar: “Alevilikte toplu ve bireysel olarak yapılan dini törenler vardır. En önemli toplu tören cem törenidir. Cemde dua edilir, gülbang alınır, nefesler (deyişler) okunur, niyazlar ve lokmalar yenir. Cemde yenen niyaz, doymak için yenilen lokmadan ya da mezarda yakılan mum, aydınlatmak için kullanılan mumdan farklı anlamlar taşıyor.”

Sonuç olarak “Alevi” sözcüğünün etimolojik bakımdan anlamı belli olmakla birlikte yüzyıllara yayılan sosyal ve tarihsel süreç devreye girdiğinde “Alevi” kavramına yönelik farklı değerlendirmeler dikkati çekmektedir. Zaman içerisinde “Alevi” kavramının farklı amaçlarla kullanılması ve “Alevi” kavramının etimolojik, siyasal ve tasavvufi bakımlardan sahip olduğu farklı içerik ve zaman içerisinde bu içeriğin yaşadığı değişim, Alevilik konusundaki çalışmalarda ihmal edilmekte, ne yazık ki kavramın içeriğinden çok, araştırmacıların arzuladıkları içerik ön plana çıkmaktadır. Kimilerinin bu kavramları kendi siyasi, ideolojik amaçlarına uygun olarak kullanma yolunu seçtikleri görülmektedir ki ileride bu tür örnekler üzerinde durulacaktır (Yaman, 2011: 21).

2.2. Akçadağ Yöresinde Aleviliğin Tanımıyla İlgili Bulgular

Araştırmanın “Alevilik nedir? Nasıl tanıtır ve tanımlarsınız?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde; Karababa (KK1) Aleviliği Hz. Ali taraftarı olmakla birlikte haksızlık karşısında mazlunun yanında ve zalime karşı olan şeklindeki tanımını şu sözleriyle ifade etmiştir:“...Alevi, İmam Ali'dendir. Hz.Ali'nin yolundan gitmektir. Aynı zamanda Hz. Ali taraftarı demektir. Alevi, özü Hakk'tan yana olan haksızlık karşısında mazlumdansa yana olan demektir. Zaten ilk mazlumiyeti İmam Ali yaşamış ve düşmanları O'ndan taraf olanlara 'Alevi' ismini vererek onları toplumda deşifre etmeyi ve

tespit etmeyi hedeflemişlerdir. Bunun için Aleviler her dönemde baskılara ve zulümlere maruz kalmışlardır...”

Aleviliğin tanımını yaparken Aleviliği iki farklı döneme ayıran Tura (KK2)’nın Alevilik tanımı ise şöyledir “...Alevilik Türkiye ve dünyada farklı tanımlara sahip olmakla birlikte Malatya Akçadağ yöresine indirgediğimizde 2 dönemi barındıran, birincisi Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli öncesi prototip yani 1235 öncesi Selçuklu ve Alaadin Keykubad öncesi, ikincisi Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velinin Karacahöyük’e yerleşmesiyle birlikte farklı Alevi yapılanmalarını bir araya getirerek bir piramit oluşturup Ali evladı olan ve Kerbelada şehit edilen İmam Hüseyin’in çocuklarını ve torunlarını Seyyid dedelik vasfıyla kabul ederek dedelik kurumunun oluştuğu, Balım Sultan (1480-1490’lı yıllar) döneminde Hacı Bektaş ardıllarının oluşturduğu Bektaşilik Dede-Baba öncülüğünde Allah-Muhammed-Ali üçlemesiyle insanı ibadetin kiblesi sayan doğaya ve çevreye saygılı olan birçok ritüel biçimiyle oluşan bir inançtır...”

Alevi dedesi Atasoy (KK3) Aleviliği tanımlarken öncelikle özgürce, insanca yaşama vurgusunu yaparak şöyle ifade etmiştir:“...Alevilik öncelikle özgürce yaşamak, insanca yaşamak demektir. İnsana insanca değer veren, doğruluğu savunan kişilere Alevi denir. Aleviler, İmam Ali’nin ve Ehlibeytin yolundan gidenlerdir...” Kayaş (KK4) ise sade bir tanım yaparak Aleviliği “...Alinin yolundan gidenler, Ali taraftarı demektir...” şeklinde tanıtmıştır.

Köse (KK5) Aleviliğin tanımını yaparken kadın haklarına da değinerek Aleviliği şöyle tanımlamıştır: “...Alevilik demokrasidir. İnsan haklarına saygılı olmaktır. Kadının yeri üstündür. Hz. Ali taraftarlarına Alevi denir. Hz. Peygamberin dinini Muaviye ve Yezit gibilerine karşı koruyanlardır ve zulme karşı duranlardır...” Başka bir Alevi dedesi Bakır (KK6) Aleviliğin tanımını yaparken Aleviliğin kolay bir yol olmadığını şu yorumuyla belirtmiştir:“...Aleviliğin tanımını soruyorsanız öncelikle şunu derim: Alevilik ateşten gömlek giyinmektir. Alevilik her adama nasip olmaz. Tabi burada üstünlük taslamak anlamında söylemiyorum. Alevilik insanı değerli gören demektir. Alevilik her türlü fikre saygı hoşgörü gösteren demektir. Tarihsel süreçte Hz. Ali taraftarlığıyla başlayan bu süreç günümüzde farklı coğrafyalara yayılsa da temel insani düşünce fikri hepsinde aynıdır...”

Dede ailesine mensup Yıldız (KK7) Aleviliği sade bir ifadeyle “...Alevilik denince Allah Muhammed Ya Ali ilk aklıma gelen şeydir. Hz. Muhammed ve Hz. Ali’yi sevenlere Alevi denir...” şeklinde tanımlarken, Yuka (KK8) Aleviliği Türkmenlerin Anadolu’ya getirdiği bir batini İslâm anlayışı şeklinde ifade etmektedir:“...Alevilik geniş bir kavramdır. Türkmenlerin Horasan’dan getirdiği bir ideolojidir. Horasandaki Türkmen erenler Anadolu’ya getirmişlerdir. Bana İlyas, Baba İshak, Hacı Bektaş, Şeyh Edebali, Geyikli Baba, Ahi Ervan

gibi şahsiyetler tarafından Anadolu'ya getirmişlerdir. Alevilik mayasını Hoca Ahmet Yeseviden alır. İran'daki Ehlibeyt kökenli İmam Rıza taraftarlarıyla tanıştıktan sonra Batini bir İslâm anlayışı olarak Ehlibeytin yanında yer alır...”

Keleş (KK9) Aleviliği Türklerin eski inanış kültüründen etkilenmiş bir yapı olduğunu şöyle ifade eder:“...Okuduğumuza, çevremizde gördüğümüz duyduğumuza göre Alevilik Anadolu'nun İslamlaşmasıyla ilk Türkler Anadolu'ya hâkim olmuşlar. Türkler geldikleri ve geçtikleri yerlerin gördükleriyle göçebe bir yaşam sürdürmüşlerdir. İbadet yapma fırsatını her zaman bulamamışlardır. Görgülerini genelde kış aylarına bırakmışlardır. Göçebe yaşadıkları için Anadolu'yu Türkleştiriyorlar. Anadolu'daki Alevilik Türklükle İslam'ın birleşmesidir. Müziği sazı eskiden beri kullanan Türkler İslam ile birleştirip ibadetini Türkçe yapıyorlar...” Solak (KK10) ise Aleviliği tanımlarken İslamın ilk şartı olan kelime-i şهادete Hz. Ali'nin velayetine iman etme şartı olduğunu şöyle ifade etmektedir:“...Allah'a Peygamber'e Kur'an'a inanıp Peygamber ve Ehlibeytin yolundan gidenlere Alevi denir. Allah Muhammed Ya Ali Alevilik inancının temel düsturudur. Bizdeki kelime-i şهادet şöyledir: Eşheduen la ilahe illallah, eşheduene muhammeden resulullah ve eşheduene Aliyyen Veliyullah yani Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed onun resulüdür. Ali de Allahın velisidir. Bu bizdeki şهادettir...” Balaban (KK11) da Aleviliğin tanımını “...Ali'nin yolundan gidenler. Peygamberin yolundan gidenlerdir. Bizler zikrimizde Ya Allah Ya Muhammed Ya Ali deriz...”(KK11) şeklinde kısaca ifade etmiş, Erdoğan (KK12) ise Aleviliği Türk kültürünün güzellikleri ile İslamın harmanlanmış şekli olarak şöyle tanımlamıştır:“...Alevilik geniş bir anlama sahip olmakla birlikte Aleviliğe öncelikle doğruluktur, saygı değer olmayı gerektirir diyebiliriz. Öte yandan temelde Hak-Muhammed-Ali yoludur. Anadolu'da değişime uğramış özgün bir hal almış bir mezheptir, kültürdür diyebiliriz. Türk kültürünün eski güzellikleri ile İslâm'daki Ehlibeyt yolunu harmanlanmış bir yoldur...”

Demirhan (KK13) Aleviliği İmam Cafer Sadık'ın buyruklarına göre hareket edilen bir yol olarak tanıtarak “...Hak yolunda, Ehlibeyt'in yolundan gidenler. Alevilik bir yoldur. İmam Cafer Sadık'ın buyruklarına göre ibadetlerini yerine getirir...” şeklinde ifade etmiştir. Aslan (KK14) ise Alevi'nin tüm görüşlere saygılı olduğunu ifade ederek:“...Bence Alevilik insanlıktır. Önce insan olmalıyız. Alevilik bir mezheptir. Hz. Ali Hz. Muhammed'in amcasının oğludur. Alevi tüm görüşlere saygılı olan demektir...” şeklinde tanım yapmıştır. Duman (KK15) Aleviliğin Hz. Ali ve Muaviye arasındaki savaştan itibaren ortaya çıktığını ifade edip Aleviliği “...Hz. Ali Muaviye ile cenge girdi. Ali'nin tarafında olanlara Alevi demeye başladılar. Yani Alevi Ali'nin taraftarı ve yardımcısı anlamına gelir...” şeklinde tanımlamıştır. Köse (KK16) Aleviliğin Alevilerin yaşadığı bölgelere göre farklı tanımları

olduğunu şöyle ifade etmiştir:“...Aleviliğin tanımı yeryüzünde Balkanlardan Horasan’a ne kadar Alevi ve varsa o kadar tanımı vardır. Alevilerin ortak yazılı kaynağı olmadığından net bir tanım olmamakla birlikte Alevilik aslında Orta Asya Türklerinin sahip olduğu özellikleri yansıtmıştır. İslam’a geçişle birlikte Ehlibeyt sevgisiyle birlikte harmanlanmış son halini almış bir Alevilik ortaya çıkmıştır. Alevileri Kerbela’da mazlumca katledilen İmam Hüseyin’in yanında görürsünüz. Aleviler kısım kısımdır. Mesela beş vakit namaz kılan Ramazan orucunu tutan Aleviler de var. Tabi bunların sayısı azdır...”

Akgün (KK17) Aleviliği tanıtırken dedesinden örnek vererek Ali’yi sevenler olarak şöyle ifade etmiştir “...Ali yolundan gidenler, Aliyi sevenlere Alevi denir. Dedem Ali’nin ismini çok anardı. Abdest alırken Ya Muhammed Ya Ali derdi. Veya ayağa kalktığı anda Ya Ali derdi. Bir yere hareket etmeye başladı mı Ya Ali derdi harekete geçerdi...” Mercan (KK18) ise Aleviliğin Öz Muhammedi İslâm olduğunu şöyle ifade etmektedir:“...Alevilik İslam’ın içinden gelen Muhammedi İslam’ın ta kendisidir. Ali taraftarları diğer halifeleri tanımazlar. Çünkü Peygamber vefat edince Ali ve taraftarları 17 kişiyle cenazeye ilgilenirken diğerleri halifeyi belirlemeye koşmuşlardır...” Yıldırım (KK19) Aleviliği Ali taraftarı olarak tanıtarak: “...Ali taraftarlarına Alevi denir...”(KK19) şeklinde görüş bildirmiştir. Aslan (KK20) Aleviliğin tanımını yaparken Aleviliğin farklı gruplar şeklinde olduğunu şöyle ifade eder:“...Alevilik Alicilik demektir. Ali taraftarı demektir. Alevilik de kendi içinde mezheplere ayrılır. Biz Bektaşî tarikatına bağlıyız. Alevi denince eline, beline diline sahip olan kişiler demektir...”

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevi vatandaşlar, Aleviliği “Özü Hakk’tan yana olan haksızlık karşısında mazlumdan yana olan”, “Allah-Muhammed-Ali üçlemesiyle insanı ibadetin kıblesi sayan, doğaya ve çevreye saygılı olan birçok ritüel biçimiyle oluşan bir inançtır”, “Alevilik öncelikle özgürce yaşamak, insanca yaşamak demektir”, “İnsana insanca değer veren, doğruluğu savunan kişilere Alevi denir”, “İmam Ali’nin ve Ehlibeytin yolundan gidenlere de Alevi ismi verilmiştir”, “Hz. Ali taraftarlarına Alevi denir”, “Hz. Muhammed ve Hz. Ali’yi sevenlere Alevi denir”, “Türkmenlerin Horasan’dan getirdiği bir ideolojidir”, “Türklükle İslam’ın birleşmesidir”, “Allah’a Peygambere Kur’an-a inanıp Peygamber ve Ehlibeytin yolundan gidenlere Alevi denir”, “Anadolu’da değişime uğramış özgün bir hal almış bir mezheptir, kültürdür”, “Türk kültürünün eski güzellikleri ile İslâm’daki Ehlibeyt yolunu harmanlamış bir yoldur”, “İmam Ali taraftarlığı/Ali’nin yolunda gitmek”, “Peygamberin yolundan gitmek”, “Hak yolunda gitmek/ Ehlibeyt’in yolunda gitmek”, “Hak-Muhammed-Ali yolu”, “Demokrasidir”, “İnsan haklarına saygı”, “İnsana değer veren”, “Hz. Peygamberin dinini Muaviye ve Yezit gibilerine karşı korumak”, “Zulme karşı durmak”,

“Hoşgörü”, “Doğruluk” şeklinde tanıtabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu tanımlamaları bir araya getirirsek Akçadağ yöresi Alevilerin tanımlamasıyla Aleviliğin geleneksel olarak yapılan tanımlamasının birebir örtüştüğünü söyleyebiliriz. Yöre Alevileri Aleviliği tanımlarken tamamen özgün bir söyleyiş tarzıyla tanımlama yapmışlar ve altını çizerek net bir duruş sergilemişlerdir. Tanımlamaları bir araya getirecek olursak Alevilik yöre halkının belleğinde şöyle tezahür etmektedir: Alevilik zalime karşı mazlumun yanında olan, Hak-Muhammed-Ali yolunu esas alan, Ehlibeyt İmamlarının takipçisi olan, insanın özünü ön plana çıkaran, insana değer veren süreç içerisinde Türk kültürüne ait geçmiş faydalı uygulamaları da barındıran bir yoldur, bir mezheptir bir kültürdür.

2.3. Alevilikte Aleviliğin Ortaya Çıkış Süreci

Aleviliğin ilk ortaya çıkış dönemi hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Kimisi Aleviliği Hz. Ali’nin halifeliği esnasında ve sonrasında gerçekleşen bazı savaşlar ve olaylardan itibaren ele alırken, kimisi Aleviliği Orta Asya’dan itibaren ele almakta, kimisi ise Aleviliği sadece Anadolu sınırları içerisinde değerlendirmektedir. Kimisi de Hz. Peygamber döneminde Hz. Ali’yi seven ve sevmeyen sahabelerin olduğunu belirterek Peygamberden nakledilen “Münafık Ali’yi sevmez, mü’min de Ali’ye buğzetmez.” (Cevdet Paşa, 1331: 78, *Sahih-i Müslim*, c.1, s.120; *Sahih-i Tirmizi* c.5, s.306, *Hadis No: 3819*; *Sünen-i Nisai* c.8, s.117) hadisi çerçevesinde Aleviliğin ortaya çıkışını Peygamber dönemine kadar götürmektedir.

Dönmez’e (2003: 41) göre Aleviliğin ilk çıkış döneminin Hz. Peygamber döneminden itibaren başladığını şu ifadelerle anlamak mümkündür: “Geleneksel Aleviliğin belirleyici özelliklerinden birisi de Hz. Ali inancı ve sevgisidir. Bu sevginin zamanla bir külte dönüştüğünü söyleyebiliriz. İslam’ın doğuş yıllarında Hz. Peygamberin yanında çok önemli yeri olan Hz. Ali yine Hz. Peygamber’in payelendirmesiyle yüceltilmiş, yönetime ilişkin görevlere layık görülmüş ve gelecek için önerildiği hususunda birçok deliller sunulmaktadır.”

İslâm’ın arap yarım adasında ilk yayılmaya başladığı dönemde Hz. Ali’nin Peygambere en çok destek verdiğini en kritik anlarda büyük sorumlulukları yerine getirdiğini tüm İslâm tarihi kaynaklarında görmek mümkündür. Hz. Ali’nin İslam tarihine yön veren bazı önemli yardımlarını anlatacak olursak, en başta Mekke döneminde daha küçük yaşlarda iken müşriklerin tehditlerinden çekinmeyerek Peygambere Hz. Hatice’den sonra iman eden ikinci kişi olması, Hz. Peygamber Mekke’den Medine hicret ettiğinde ölüm pahasına da olsa Hz. Peygamberin yatağına yatması, Medine’de daha yeni kurulan İslâm Devleti’nin Mekkeli müşriklerin saldırılarına karşı üç büyük savunma savaşları olan Bedir, Uhud ve Hendek

savaşlarında Müslümanlar adına önemli kazanımlar elde etmesi, Yahudilere ait Hayber Kalesini fethetmesi vb. birçok başarı tüm İslâm tarihçilerince aktarılmıştır. Bu savaşlardan Hendek savaşında arapların meşhur savaşçısı Amr bin Abdive'd'in bir rakip istemesi üzerine Hz. Ali'den başka hiçbir sahabenin Amr'a rakip olmaya cesaret edememiş ve Hz. Ali Amr'ı öldürerek Hz. Peygamberin şu sözüne nail olmuştur: "Ali'nin Hendek Savaşındaki darbesi, bütün insan ve cinlerin ibadetinden daha üstündür (*Biharul Envar*, c.39, s.2)" Yine Hz. Ali, Hz. Peygamberin yaralandığı Uhud savaşında ismi meşhur olan birçok sahabenin müşriklerin ani saldırısı sonrası dağa doğru kaçmaya başlamasının aksine Hz. Peygamberi korumak için canını hiçe sayarak var gücüyle savaşan 5-6 kişiden biriydi. Diğer önemli bir savaş olan Hayber Savaşında da Hz. Ali'nin çok kerametlerine şahit olunmuş ve Hayber Kalesi Hz. Ali'nin eliyle fethedilmişti. Peygamberimiz Hz. Muhammed ayrıca Hz. Ali ve soyu hakkında onları övücü ve İslam Ümmetine önder olacakları yönde birçok hadis buyurmuştur. Bunlardan bazıları şu şekildedir: "Ali bendendir ben Alidenim (*Sünen-i İbni Mace*, *Tirmizi*, *Menakıb*, s.21), "Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır." (*Tirmizi*, *Menakıb*, 21), "Ey Ali Sen dünya ve ahirette benim kardeşimsin." (*Ahmed Cevdet Paşa*, *Kıssası Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*). Ayrıca Gadiri Hum denilen yerde meşhur olan hutbede sayısı yüzbinleri bulan sahabelerin huzurunda Hz. Ali'nin elini tutup havaya kaldırarak şöyle buyurmuştur: "Ben kimin mevlası isem Ali de O'nun mevlasıdır." (*Tirmizi*, *Menakıb*, 19; *İbn Mace*, *Mukaddime*, 11; *İbn Hanbel*, 1/84, 118, 119). Burada Hz. Peygamber hiçbir sahabesi için kullanmadığı bir ifadeyi Hz. Ali için kullanarak kendisinin ümmeti için bir veli olduğu gibi, Hz. Ali'nin de ümmet için bir veli olduğunu vurgulamıştır. Nitekim böyle bir sorumluluğu da ilmiyle, irfanıyla, cesaretiyle, basiretiyle ancak Hz. Ali gibi biri üstlenebilir.

Yaman(2001: 34) Aleviliğin doğuşunu sözlü geleneğe göre şöyle ifade eder: "Aleviliğin doğuşunu "Kırklar Cemi" ne dayandıran Alevi sözlü gelenek, Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin yaratılışını çok daha önceye götürür. Onlar tek "nur"dan yaratılmışlardır. Bu nedenle olsa gerek ikisi çoğu zaman birlikte "Muhammed-Ali" deyiimiyle anılırlar. Kırklar ceminin anlatımı ayrıntılarda küçük değişiklikler olmakla birlikte yüzyıllardır Dedeler ve Taliplerince anlatıla gelir ve bu şekilde Aleviliğin nasıl doğduğu temellendirilir." Zelyurt (1998: 56) da benzer bir ifadeyle şunu söyler: "Alevi inancında, Ali ve Muhammed aynı nurdandır. Birisi ak nur (Ali) birisi de yeşil nurdur (Muhammed). Bu nur, kronolojik tarihin dışındaki zaman içinden, son Peygamberle birlikte dünyevi zamanın içine girmiştir. Bu nur, Muhammed'te nübüvvet (peygamberlik) nuru, Ali'de velayet (imamlık) nuru olarak biçimlenmiştir. Fakat bu durum, tek hakikatin iki yüzüdür. Tek varlık halinde Muhammed-Ali

gerçeği vardır. Peygamberin ölümü ile nübüvvet (peygamberlik) halkası bitmiştir. Fakat Ali ile başlayan velayet sürüp gitmektedir.

Gölpınarlı (1977: 19) “Alevi” sözü ile “Şia” sözcüğünün eş anlamlı olduğunu ve aynı tarihte ortaya çıktığını şöyle ifade etmektedir: “Hazret-i Peygamber’den sonra halife ve Peygamber’in vasisi olarak Hazreti Ali’yi ve onun soyundan gelen İmamları tanıyanlara, Ali ve evladının tarafını güdenlere, Ali taraftarı, yani “Şia” olanlara da “Alevi” denmiştir.”

Alevilik-Bektaşilik üzerine yapılan araştırmaların ve yazılan tez veya kitapların büyük çoğunluğu göstermektedir ki, Aleviliğin ilk çıkış dönemi İlk İslam dönemidir. Bugün bölge bölge farklı yönleri olsa da “Alevi” olarak adlandırılan ve geniş coğrafyaya yayılmış bulunan ve sayıları milyonları bulan bir kitle bulunduğu göz önüne alınırsa bunların hepsinin dayandığı ortak noktanın Hz.Ali ve İslamın ilk dönemi olduğu inkâr edilemez. Bu gerçeklik araştırmacıları Aleviliğin ilk çıkış dönemi hakkında bilgi elde etmek için daha çok sevk etmekte, Hz. Ali ve Ehlibeyt’in İslâm tarihindeki yeri ve önemi daha çok anlaşılmaktadır.

2.4. Akçadağ Yöresinde Aleviliğin Ortaya Çıkışıyla İlgili Bulgular

Araştırmanın “Aleviliğin çıkış noktasını nasıl tanımlarsınız? Anadolu mu? Orta Asya mı? Arabistan mı? İlk İslam dönemi mi?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde;

Alevi dedesi Karababa (KK1) Aleviliğin çıkış noktasının ilk İslam dönemi olduğunu şöyle ifade eder:“...Çıkış noktası ilk İslam dönemine kadar gider. Aleviliğin tanımında da belirttiğimiz gibi İmam Ali’nin karşısındaki güçler İmam Ali taraftarlarını marjinalleştirmek için bu ismi onlara takmışlardır. Daha sonra Medine’den ayrılarak İran’a giden sekizinci İmam İmam Rıza aracılığıyla İran ve Horasan bölgelerine yayılan Aleviler oradan Anadolu’ya göçmüşlerdir...” Tura (KK2) da benzer ifadeyle Aleviliğin ilk İslam döneminde ortaya çıktığını şöyle belirtmiştir:“...Aleviliğin çıkış noktasını ilk İslam dönemi olarak tanımlarım. Oralardan değişik olaylarla Dünya’nın birçok yerine dağılmışlardır...” Atasoy (KK3) Aleviliğin Hz. Ali’nin halife olmasıyla fiilen başladığını “...Hz. Ali’nin halife olmasıyla beraber Alevilik fiilen başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde Horasan ve oradan da Anadolu ve diğer bölgelere yayılmışlardır. Her bölgede farklı bakış açıları olsa da temelde Aleviler benzer insani tavırlar içinde yaşamlarını sürdürürler...” sözleriyle dile getirmiştir.

Kayaş (KK5) Aleviliğin başlangıç noktasını Hz. Ali ile Muaviye arasındaki olaylardan itibaren olduğunu şöyle ifade etmiştir:“...Ali ve Muaviye arasındaki olaylardan itibaren Alevilik çıkmıştır...”, Köse (KK6) de benzer ifadelerle Aleviliğin ilk İslam döneminde ortaya çıktığını ifade ederek “...İlk çıkış Arabistan’da İslam’ın ilk döneminde çıkmıştır. Daha sonra

İran'a ve oradan da Anadolu'ya yayılmıştır..." şeklinde açıklama yapmıştır. Bakır (KK6) da benzer ifadelerle Aleviliğin Hz. Peygamberin övgüsüne mazhar olan Hz. Ali'nin halife olmasıyla başladığını şöyle ifade eder: "...Alevilik Hz. Ali'nin halife olmasıyla birlikte başlamıştır. "La feta illa Ali, La feta illa Zülfikar" sözü Peygambere aittir. Ve bu övgüyle Hz. Peygamber İmam Ali'nin yolunun doğru yol olduğunu bize bildirmiştir. Daha sonra İran coğrafyasına ve oradan da Anadolu'ya yayılmıştır. Şu an dünyanın her yerinde Aleviler yayılmışlardır...", Yıldız (KK7) da Hz. Ali'nin halife olmasıyla Aleviliğin başladığını ifade eder: "...Bana göre Aleviliğin çıkış noktası Hz. Ali'nin halife olduğu dönemdir..."

Yuka (KK8) farklı bir yaklaşımla Aleviliğin Horasan'da Şiilikten ayrılan Batini bir hareket olduğunu şöyle ifade etmektedir: "...Alevilik Horasan'da ortaya çıkmıştır. Alevilik Şiilikten ayrılan Bâtını bir harekettir, bir yoldur. Kerbela vakasından sonra Arabistan'da Emevi ve Haşimi kabileleri ayrılmıştır. Emeviler kendilerine ehlişünnet, Haşimiler kendilerine Ehlibeyt demişlerdir. Ehlibeyt liderliklerinin İmamet ile devam ettirmişlerdir. Diğerleri hilafet ile devam ettirmişlerdir. Bu ayrışmadan sonra İslâm toplumu 2'ye bölünmüştür. Ehlişünnet anlayışı devletin resmi dini olduğu için örgütlenmiş ve kurumsallaşmıştır. Ehlibeyt hareketi devlet dışı ilan edildiği için kırsala çekilmiş ve kurumsallaşamamıştır...", Keleş (KK9) de Aleviliğin Horasan'da ortaya çıktığını belirterek "...Alevilik Horasandan çıkıp Anadolu'ya yayılıyor. Daha sonra göç vb. olaylarla her yere dağılıyor..." şeklinde yorum yapmıştır.

Solak (KK10) Aleviliğin Peygamberin vefatıyla başladığını belirterek şöyle görüş bildirmiştir: "...İlk İslam döneminde başlamıştır. Peygamber Efendimizin vefatıyla birlikte başlamıştır. Peygamberimiz vefat ettiğinde Ali ile birlikte 17 sahabe defin işlemleriyle uğraşırken Ebubekir Ömer Osman halifeyi seçmeyle uğraşmıştır. Hz. Ali daha sonra Ebubekir'in halife seçileceğini öğrendi. Müslümanların birliği için Ebubekir'in halifeliğine ses çıkarmamıştır. Hz. Ali halife seçiminde haksızlığa uğramıştır. Gerçek Müslümanlar Ali'nin tarafına geçmiştir..."

Balaban (KK11) Aleviliğin ilk çıkış dönemini Muaviye'ye karşı olan Ali taraftarları şeklinde şöyle ifade etmiştir: "...İlk İslam döneminde Muaviye'ye karşı Ali'nin yanında olanlar ilk Alevilerdir...", Erdoğan (KK12) ise Aleviliği Hz. Ali'nin halife seçilmesiyle başladığını belirtmiştir: "...Alevilik Hz. Ali'nin halife olması ile ortaya çıkmış ve oradan silsile yolu ile yayılmıştır..."

Demirhan (KK13), Aslan (KK14), Duman (KK15), Köse (KK16), Akgün (KK17), Mercan (KK18) ve Yıldırım (KK19) ve Aslan (KK20) benzer ifadelerle Aleviliğin çıkış noktası olarak ilk İslam döneminde Hz. Ali'nin halife olup Muaviye ile savaşında ortaya

çıkıldığını şöyle belirtmişlerdir:“...Çıkış noktası ilk İslam dönemidir. Ali ile Muaviye arasında yaşanan mücadelede bu durumu etkilemiştir...”(KK13) “...Hz. Ali ve Muaviye arasındaki olaylardan itibaren çıkmıştır. Hz. Ali taraftarlarına Alevi demişler. Sonra İran’a oradan da Anadolu’ya yayılmışlar...”(KK14) “...Hz. Ali ile Muaviye arasındaki savaştan itibaren Alevilik başlar...”(KK15) “...Hz. Ali’nin halife olması ile Alevilik ortaya çıkmıştır...”(KK16) “...Hz. Ali’nin halifelik döneminde ilk ortaya çıkmıştır. İlk aleviler Hz. Ali’nin dostlarıdır. Orta Asya’dan Anadolu’ya gelmişlerdir...”(KK17) “...Hz. Ali’nin halifelik dönemi ile başlamıştır. İşte o zaman samimi olanlar Hz. Ali’ye taraftar olmaya başladı ve Alevilik fiili olarak başlamış oldu...”(KK18) “...İlk İslam döneminde ortaya çıkmıştır. Muaviye ile İmam Ali arasındaki savaştan sonra Ali taraftarlarına Alevi denilmiştir. Daha sonra Orta Asya’ya oradan da Anadolu’ya yayılmıştır...”(KK19) “...Hz. Ali döneminde ilk ortaya çıkmıştır. İlk aleviler Hz. Ali’nin dostlarıdır...”(KK20).

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevi vatandaşların Aleviliğin çıkış noktası olarak Hz. Ali’nin halifelik dönemini, İlk İslam dönemini, Hz. Ali ve Muaviye arasındaki olayların yaşandığı dönemi ve Horasan’ı işaret ettikleri belirlenmiştir. Bazıları Aleviliği Şiilikten ayrılan Bâtini bir hareket olarak tanımlamakta ve Aleviliği Horasan erenlerinin oluşturduğu bir tarikat olduğu yönünde yorum yapmıştır. Çoğunlukla Aleviliğin Hz. Ali’nin halifeliği zamanında ortaya çıktığı görüşü hâkim olsa da Hz. Peygamber dönemine kadar uzandığını ifade eden görüşler de vardır. Ayrıca Aleviliğin Anadolu’ya İran Horasan üzerinden yayıldığı yönünde görüşler de mevcuttur. Yöre Alevileri Aleviliğin çıkış noktası konusunda ortak bir bilgiye sahip değildir. Ayrıca bu konuda verilen cevapların kısa olması da gösteriyor ki bu konu hakkında geçmişten gelen detaylı bilgi kendilerine sunulmamış veya ulaşmamıştır.

3. ALEVİLİKTE OCAK SİSTEMİ VE DEDELİK KURUMU

3.1. Alevilikte Ocak Sisteminin İzahı

Ocak kavramı ele alındığında daha çok ateş unsuruyla bağlantılı olarak tarif edilmeye çalışılmaktadır. Özellikle Anadolu uygarlıklarında ocak denilince akla ilk olarak ateş gelmektedir. Bu manada ocak, her türlü ekmeğin, aşın pişirildiği, ham olarak nimetin girip içinde piştiği yerdir. Dede ocakları da bu bağlantıya, tarife atfen ortaya çıkmış yapılardır. Ocaklar, birer örgütlenme ve eğitim merkezleridir. Ocağa ham olarak giren kişi pişmiş olarak çıkmaktadır (Öztürk, 2014: 110). Ocak kavramı farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Ocak kavramı; ateş, fırın, aşın pişirildiği ısıtıldığı yer, aynı amaç etrafında birleşenlerin oluşturduğu topluluk, aile-soy gibi farklı anlamlara gelmektedir.

Ocaklar, Anadolu'da Aleviliğin temel kurumlarıdır. Anadolu'da Alevi inancı, dede ocakları aracılığıyla temellenmiş ve kitlesel bir forma bürünmüştür. Dede ocakları; dedelik, taliplik gibi temel rolleri içeren, cem başta olmak üzere Alevi inancının esaslarını oluşturan öğelerin belirleyicisi konumunda bulunmaktadır (Kökel, 2007: 121-122). Ocak sistemi Anadolu'ya göç eden Türkmen ailelerin yabancı olmadığı bir sistemdir. Nitekim geldikleri yerlerde de birbirleriyle bağlantılı boylar halinde yaşıyorlardı.

Ocak içerisinde yol ve erkânı öğrenen, davranışlarıyla örnek olan, bilgisiyle aydınlatıcı bir vasfı bulunan ocakzadeler ikrar alarak pirlük görevini yürütürler. Pir olan ocakzadenin eğitimi ölünceye kadar devam eder. Bu eğitimin okulu, tarikatı, kurumu, mekânı yoktur. Yaşamın her anı, bulundukları her ortam, bağ-bahçe-tarla-dere-her hane, onlar için birer eğitim yeridir. Hakk'ı yerde gökte aramayın, o baktığınız, dokunduğunuz, hissettiğiniz her şeydedir, Alevi pirlisinin yetişme prensibi tam da budur. Doğa ve evrenin her noktası onlar için bilgiyle doludur. Bu nedenle onlar için hakikatin bulunduğu merkezler yazıda değildir (Çelik, 2019: 71). Anadolu halkının yaşam kültürü incelendiğinde özellikle geçmiş süreçte atalara büyük bir itaat ve saygının mevcut olduğu görülecektir. Yani küçükler büyüklerin izinden gider, onların emirlerine karşı çıkılmazlar ve nasihatlerini dinlerlerdi. Hatta aile içinde küçük kardeş büyük kardeşe aynı saygıyı ve itaati gösterirdi. Alevilikteki Ocak sistemi bu durumun çok daha kapsamlı olan boyutudur.

Ocak kavramını Alevi-Bektaşî terminolojisine göre şöyle tanımlamak mümkündür: Ehl-i Beyt soyundan gelen ailelerin meydana getirdiği çevresel inanç merkezine ocak denilmektedir. Bu ocaklardan herhangi birine mensup olan kişilere ocakzade, Alevi inanç sistemi içerisinde var olan ritüelleri uygulayan ve cem erkânını yürüten kişilere de dede, baba ya da pir denilmektedir. Ocak, pir, mürşit, dede grubuyla, o gruba bağlı olan taliplerin toplamından oluşmaktadır (Dedegarkınoğlu, 2011: 392). Ehl-i Beyt soyundan gelen kişiler,

ocakzade olarak adlandırılırlar. Pirlik, dedelik görevi, ocakzade seyitler tarafından yürütülmektedir(Yaman, 2012: 63). Ocakzade ailelerin soylarının yüce ve masum olarak değerlendirilen on iki imamdan birine dayandırılması taliplerin Ocaklara bağlılığını artırmış, onlara yanlış yapmanın Peygamber Ehl-i Beytine yanlış yapmak anlamına geldiğini düşünmüşlerdir.

Alevi-Bektaşî inancının temel sacayaklarından biri olan ocaklar, Alevi yol ve erkânının öğretildiği temel eğitim merkezleri olmasının yanında inancın yüzyıllar boyunca aktarılmasında başat rol üstlenmişlerdir. Alevi inancının olmazsa olmaz öğelerinden biri olan pirler, dedeler, yol ve erkân usullerini ilk olarak mensubu olduğu aile içerisinde öğrenirler. Pirlerin, dedelerin yetiştiği birer eğitim kurumu olan ocaklar Evlad-ı Resul olan aileleri temsil etmektedir (Çelik, 2019: 102). Ocak sistemi sayesinde kırsal kesimlerdeki Alevi vatandaşlar okul veya geçmişteki şekliyle medreselere gidemediği için az da olsa sosyal bir eğitim ortamı görebilmişlerdir. Dedelerin veya Pirlerin çoğunluğu sözlü geleneklerle aktarılan temel ahlak bilgileri, İslam tarihindeki ibretlik olaylar gibi önemli bilgiler insanlara aktarılmış, insanlar da öğrendikleri bu az bilgileri samimiyetle uygulamış, muhafaza etmiş ve bu bilgileri kuşaktan kuşağa aktarmışlardır.

Ocak Sistemi Anadolu halkının İslâm'dan önceki aile yapılanmasına birebir uyduğu için Alevi vatandaşlar tarafından benimsenmiştir. Farklı yörelerde farklı kökenlere mensub Alevilerin genelinde Ocak sistemini görmek mümkündür. Ancak Ocaklarla ilgili net bilgiyi söyleyebilmek için bütün Alevi yörelerin saha araştırmalarının yapılmış olması gerekmektedir.

3.2. Akçadağ Yöresinde Alevilerin Bağlı Olduğu Ocaklar

Araştırmanın “Ocak olarak hangi ocağa bağlısınız? Çevrede kaç tane Ocak var, isimleri?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde şu cevapları vermişlerdir:

Karababa (KK1) bağlı olduğu ocaklar hakkında şu ifadeler yer vermiştir: “...Üryan Hızır Ocağına bağlıyız. Genel olarak 12 büyük ocak var. İsimleri aklıma gelenler, Baba Mansur, Üryan Hızır, Ağuiçen, Sinemilli, Hubyar ocağı, Gülşen Ocağı. Üryan Hızır Ocağının Malatya bölgesinde Şendere, Doğantepe, Uzunhasan, Fatmacık, Ağılbaşı, Çelikhan Bulam, Doğanşehirde talipleri var...”, Tura (KK2) Kalender Ocağına bağlı olduğunu ifade ederek ocaklar hakkında şöyle görüş bildirmiştir: “...Bizimkiler Kalender Ocağına bağlıdır. Çevrede Kalender Ocağı, Ağuiçen Ocağı, Derviş Cemal Ocağı Üryan Hızır Ocağı, Dede Garkın Ocağı, Seyyid Kızıl Deli Ocağı, Şeyh Hasan Ocağına bağlı talipler vardır. Bu ocaklara bağlı seyyid

dedeler Alevilere önderlik etmişlerdir. Saydığımız ocakların yanısıra Balım Sultan döneminde oluşturulan Dede-Babalık Kurumu dergâhta 10 yıl veya 7 yıl hizmet vererek şeriat, tarikat marifet kapısına geldiğinde görevlendirilmiş dede-babalar öncülüğünde ifa etmişlerdir. Ocak sistemini 3 boyutta ele almak lazım. 1-Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli döneminde dergâhta görev almış ve Türkiye’de belli bir coğrafi bölgede görevlendirilen bu kişiler öldükten sonra çocukları ocaklık sistemini dönüştürmüş ve babalarının yolunu devam ettirmişlerdir. Her ne kadar soylarını 12 imamların herhangi birine bağlasalar da Hacı Bektaş-ı Veli döneminde görevlendirilmiş post sahipleri Seyyid Derviş Cemal, Koçu Baba, Sarı Saltuk, Seyyid Mahmut Hayrani, Hacım Sultan, Karadonlu Can Baba, gibi yaklaşık 200 civarında ocaklık sistemini devam ettirmişlerdir. Üryan Hızırlar direkt Medine’den geliyorlar. Bir bölümü de Horasan’dan geliyor...”

Atasoy (KK3) ocakzade bir aileye mensup olduğunu ve bağlı olduğu ocak hakkında şöyle açıklama yapmıştır: “...Biz Derviş Cemal Ocağına bağlıyız. Biz ocakzade bir aileyiz. Beratnamemiz de vardı, Osmanlıca yazılı uzunca bir belge vardı. Birkaç tane de arapça ve Osmanlıca yazılı kitaplarımız buyruk vardı. Amcamın evindeydi. Amcamın torunu birine vermiş bir daha geri gelmemiş. Şimdi bulamıyoruz. Atalarımızın anlattığına göre biz Ağuiçen ocağına bağlıymışız. Benim büyük dedem olan Kalender Dede eskiden büyük saygınlığı olan biriymiş. Çokça talipleri varmış. Ankara Haymana, Denizlide, Maraşta, Sivasta, Adıyamanda taliplerimiz varmış. Kalender Dede bu taliplerini gezermiş. Ayrıca bu çevrede yani Ören bölgesinde Ağuiçen ve Derviş Cemal Ocaklarına bağlı talipler var. Aslında bu Ocaklar da birbirinden ayrılmadır. Bizim soyumuz İmam Muhammed Bakır’a bağlıdır. Burada Sinemilli hakkında da bir şey eklemek istiyorum. Sinemilli aslında Pazarcık, Elbistan’ın bir kısmını kapsayan aşiretlerin bulunduğu bölgenin eski ismidir. Atalarımızdan duyduğumuza göre Sinemilli de Ağuiçen Ocağına bağlıymış...”

Kayaş (KK4) kısa bir şekilde bağlı olduğu ocağı şöyle ifade etmiştir: “...Sinemilli Ocağına bağlıyız. Kürtçe şöyle derlerdi ‘dedeye man sinemilli’...” Köse (KK5) yaşadığı bölgede farklı ocaklara mensup taliplerin olduğunu ve bağlı olduğu ocağı şöyle ifade etmektedir: “...Bazıları Derviş Cemal Ocağı’na bağlıdır. Bazıları da Ağuiçen Ocağı ki Elazığ’ın Sün köyündedir. 4 oğlu var. Koca Seyyit, Seyyit Mençek, Köse Seyyit, Mir Seyyit. Ören’e gelenler Koca Seyyit’in soyundandır. Seydi İbrahim Bulam’a gitmiş, Seydi İsmail Ören’e yerleşmiştir...” Dede ailesine mensup olduğunu belirten Bakır (KK6) bağlı olduğu ocak hakkında şöyle görüş bildirmiştir: “...Burada sinemilli ve ağuiçen ocaklarına mensup talipler var. Ağuiçenliler Erzincandan buraya gelmişlerdir. Biz daha eskiyiz, bizim soyumuz

İmam Muhammed Bakır'a bağlıdır. Ayrıca sinemilli bir aşiret ve bu yörenin de ismidir. Bizim taliplerimiz Kürecik, Alhas, Pazarcık yörelerindedir..."

Yıldız (KK7) bağlı olduğu ocak hakkında açıklama yaparken atalarından duyduğu şekliyle "...Ağuiçen ocağına bağlıyız. Ağuiçen'in anlamı Alaattin Keykubat'ın zehirli suyu Seyyit Mençek'e içirmesi ve parmağından akar. Ağuiçen ocağının kökü Irak'a dayanır. Sultan Sinemilli Ocağı, Derviş Cemal Ocağı, Terzi Koca Ocağı (Soyu Abbas'ın soyuna dayanır). Bu ocaklar Ören çevresinin bağlı olduğu ocaklardır..." şeklinde ifade etmiştir. Yuka (KK8) bağlı olduğu ocak hakkında şöyle beyanda bulunmuştur: "...Biz kantarmadaki Sinemilli ocağına bağlıyız. Horasan'dan gelmişlerdir. Keban'da kalmışlar. Daha sonra Kantarmaya yerleşmişlerdir. Ocak ailesinden gelenlere büyük saygı ve itaat vardır. Dedelerin hata yapma şansları yoktu. Onlar sürekli toplumun gözü önünde olduklarından hata yapmazlardı. Sinemilli Ocağı kendi soylarını İmam Zeynel Abidine bağlarlar..." Keleş (KK9) de Sinemilli ocağında bağlı olduklarını şöyle ifade etmiştir: "...Sinemilli ocağına bağlıyız. Kantarmadan gelen dedelerimize tabi olmuşuz. Çevremizde Ağuiçen, Derviş Cemal, Ören de ocakzade dedeler Eşref Dede, Garip Dede var..." (KK9)

Solak (KK10) bağlı olduğu ocağın yörede taliplerinin kalmadığını ifade ederek şöyle bilgi vermiştir: "...Biz Dede Garkın Ocağına bağlıyız. Biz aynı zamanda Caferiyiz. Şu an bizim köyde fazla alevi kalmadığından ocak dedeleri gidip gelmiyor..." Balaban (KK11) bağlı olduğu ocak hakkında "...Üryan Hızır Ocağına bağlıyız. Battalgazi'deki Zeynel Abidin türbesine gideriz. Bizim köyün yanındaki Şendere köyünde Şeyh Hacı Melik türbesi var, 250 yıldır orada yattığını düşünüyorum çünkü eşimin babaannesesi 100 yaşını görmüş O türbenin kendisinden önce de olduğunu söylemiştir..." şeklinde ifade ederek türbe ziyaretlerine önem verdiklerini belirtmiştir.

Erdoğan (KK12) ocağın kendilerince kutsal sayıldığını ifade ederek bağlı olduğu ocak hakkında "...Ocak ateşin yakıldığı yerdir. Biz ocağı kutsal sayarız. Ateş, ışık, ay güneş gibi aydınlatan varlıkları kutsal kabul ederiz. Babam tarafından Erzincandan gelmeyiz ve Ağuiçen ocağına bağlıyız. Ağuiçen soyu İmam Zeynel Abidine kadar gider. Bu bölgelerde duyduğum ocaklar ve talipler genelde Ağuiçen, Sinemilli, Derviş Cemal, Üryan Hızır ocaklarıdır..." şeklinde bilgiler vermiştir. Demirhan (KK13) ise ocak hakkında bilgi sahibi olmadığını ancak yöreye gelen dedeler hakkında "...Ocak bilmiyoruz. Dedeler Erzincan Sivas Ören Dedeyazıdan gelirlerdi. Ayrıca Elbistandan da gelen dedeler vardı..." şeklinde açıklama yapmıştır.

Aslan (KK14) bağı olduğu ocağın Maraşta olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:“...Ağuiçen ocağına bağlıyız. Bizim dedeler İbrahim Memo Temiz Maraş Pazarcıklıdır. Eskiden çok gider gelirlermiş. Şu an gelmiyorlar. Başka ocakları bilmiyorum...”

Duman (KK15) bağı olduğu ocak ve köye gelen dedeler hakkında“...Sinemilli ocağına bağlıyız. Dedelerimiz kantarmadan gelirdi ve cem yaptırırdı. Beko dede eskiden oradan bizim köye gelirdi. Şimdi İbrahim dede cenazeyi kaldırmak için geliyor...” şeklinde görüş bildirmiştir.

Köse (KK16) bölgede iki ocağın taliplerinin olduğunu ifade etmiş ve bazı kavramların tanımını yaparak şöyle ifade etmiştir:“...Bizim Örende iki ocak var. Biri Ağuiçen diğeri Derviş Cemal Ocağıdır. Dedelikte Talip, Rayber, Dede (Pir)- Pir-Mürşit hiyerarşisi vardır. Burada bazı kavramları da açıklayacak olursak, Can: bizde sadece insanlar için değil bir karıncaya, bir ağaca aya güneşe de can gözüyle bakarız. Bunu söylememizin temel sebebi hiçbir varlık yaratılmış arasında ayırım gözetmeksizin aynı ve eşit görmemizdir. Talip: eskiden hemen hemen her alevinin tabi olduğu bir dede vardı. Talip bir nevi mürid gibiydi. Rayber: Rayber dede ile talip arasında yönlendirme yapan bir nevi dedeye sekreterlik yapma görevi vardır. Dede: yolu süren dededir. Yol bir süre bin bir derler. Dede bu yolu sürebilendir. Dede genelde ocakzade aileden gelir. Ancak her ocakzade de dedelik yapabilir diyemeyiz. Örnek olabilecek, gereken bilgi birikimine sahip kişi dedelik makamına gelir. Bizim atalarımızın pirlерinin bir kısmı dersimde, bir kısmı sinemillidedir. Mürşid en üst düzeyde olan pirdir. Herkes Mürşid olamaz...”

Akgün (KK17) ise ocak hakkında bilgi sahibi olmadığını ancak türbe ziyaretlerine katıldığını şöyle ifade etmiştir:“...Ocak bilmiyorum. Türbe ziyaretlerine gideriz. Kolköyde Haydar Baba türbesi, Taşevlerde Gol Hasan Türbesi var. Oralara bazen dua etmek için veya bir hastalığı olanlar veya çocuğu olmayanlar giderler...”

Mercan (KK18) Sinemilli ocağına bağı olduğunu ve çevrede farklı ocakların olduğunu şöyle ifade etmiştir:“...Sultan Sinemilli Ocağına bağlıyız. Çevrede Sinemilli, Ağuiçen, Derviş Cemal Ocakları var. Sinemilli ocağının Afşin, Pazarcık, Sarız (Kayseri)’ de aşiretleri vardır. Bizim dedelerimiz Elbistan Kantarma köyünden gelirler eskiden beri...”

Yıldırım (KK19) ise ocak konusunda bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir:“...Bu konuda bilgim yok...” Aslan (KK20) bağı olduğu dedeler hakkında şöyle görüş bildirmiştir:“...Dedelerimizin anlattığına göre Dedeyazı ve daha ötede Adıyaman’daki dedelere bağlıyız. Güzel Dede, Ali Dede, İsmail Dede, Cibo Dede, bunların isimlerini biliyorum...”

Araştırmanın “Babanız veya dedeniz Atalarınızı nasıl anlatırdı? Ne zamandan beri buradalar? Nereden göç etmişler?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucu:

Karababa (KK1) atalarının İran Horasan bölgesinden Anadolu’ya geçtiklerini şöyle ifade etmiştir: “...Horasan’dan Erzincan ve Tunceli’ye, buralardan da çevre bölgelere dağılmışlardır. Bizim atalarımız Erzurum Aşkale’de yaklaşık 300 yıldır yaşıyorlar. Ondan ötesini bilmiyorum...” Tura (KK2) ise atalarının Dersim’den geldiğini aşiret halinde yaşadıklarını şöyle beyan etmiştir: “...Bizim aileye Falan ailesi derler. Falan aşiretine bağlıyız. Dersim Kuruçay’dan Yeşilyurt Kırlangıç köyüne gelirler. Kırlangıç köyünden 1890’larda Kömekavak’a gelirler. Köye yerleşen ailelerin Cevdet Türkay’ın Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler kitabında ve kaynak kişilere göre dağılımı şöyledir: Kotanlar, İsikanlar, Hudeydiler, Pare Cemaati, Taşanlar, Falaniler, Osanlar (Oskanlar) bir de Erzincan’dan muhacir olarak gelenler var. Kaynak Kömekavak köyü kitabı-Ali Tura...”

Atasoy (KK3) ise atalarının Urfa’dan Elbistan’a oradan da Ören’e geldiklerini şöyle ifade etmiştir: “...Bizim ailenin kökeni aslen Dedeyazı’dan buraya gelmedir. Kürtçe biliriz ama atalarımızın anlattığına göre Türkmen Alevilerden olup Kürtlerin arasına yerleşerek Kürtçeyi öğrenmişiz. Atalarımızdan bize kadar aktarılan bilgilere göre Urfa merkezine yakın ‘Kısas’ adıyla anılan yöreden Maraş’ın Pazarcık yöresine bağlı Dervişimli (Dervişcik de olabilir) köyüne, oradan Elbistan’a ve oradan da Dedeyazıya gelmişler. En son Ören’e yerleştiklerini söylerler. Ören’deki geçmişiz en fazla 200 yıl dolaylarındadır...” Kayaş (KK4) ise ataları hakkında “...300-400 yıldır Tataruşağı bölgesinde yaşadıklarını biliyorum. Dedemin dedesi burada iyi tanınan biriymiş...” şeklinde açıklama yapmıştır.

Köse (KK5) atalarının Elbistan Sinemilli aşiretine bağlı olduğunu oradan geldiklerini şöyle ifade etmiştir: “...Sinemilli aşiretinden gelmişlerdir. Derviş Cemal soyundanız. Onların dedeleri Elbistan’ın Dervişcik köyünden gelmedir. Dedeleri Kürtçe bilirlerdi. Ama Türk olduklarını söylerlerdi. Yavuz Sultan Selim döneminde Alevi Türkmenlere yapılan baskılardan dolayı Kürtçe öğrenip Kürtçe konuşmuşlardır. Örende Asafoğlu aşireti var. Elazığ Baskil’den gelmişlerdir, Türkçe konuşurlar. Balıyan aşireti var. Kürtçe konuşurlar. 300 yıl mazisi var...”

Bakır (KK6) atalarının çok eskiden İran Horasan’dan geldiğini ifade ederek: “...Atalarımızın anlattığına göre yaklaşık 400 yıldır Kantarma’da Kürecik’te yer alıyoruz. Biz ocakzade aileden geliyoruz. Burası Sinemillinin merkezidir. Elbistan Pazarcık’ta yaşayan Aleviler buradan oraya göçmüşlerdir. Daha geriye gittiğimizde aslımız Horasan’a dayanır...” şeklinde açıklamalar yapmıştır.

Yıldız (KK7) atalarının Kerbela'dan geldiğini Ören'den önce Elazığ'ın Sün köyünde bulunduklarını şöyle ifade etmiştir: "...Dedelerimizden edindiğimiz bilgilere göre Irak'ın Kerbela kentinden gelmişler. Önce Diyarbakır'a oradan Tunceli'ye, oradan da Elazığ'ın Sün köyüne ve oradan da Ören'e yerleşmişlerdir..." Yuka (KK8) atalarıyla ilgili şu ifadelere yer vermiştir: "...1850 yılına kadar Kürecik Körsüleymanlar (Duruluova) köyünde kalmışlardır. 1860 larda Aziziye (Sultansuyu) kışlasına gelmişlerdir. 1520 lere kadar ki tahrir defterinde bizim atalarımızın izleri mevcuttur..."

Keleş (KK9) atalarının Sivas'tan geldiğini şöyle ifade eder: "...Kanuni Sultan Süleyman döneminde Alaca atlılar olarak değerlendiriyoruz. Küçükçemiş'e 125 nefer yerleşmiş. Bizimkilerinin Sivas Yozgatla bağlantıları varmış. Köseoğullarından namı diğer Keleş Mustafa Paşa Sivas Valisiymiş: Köseoğulları aşireti diye bilinir. Köseoğullarının Urfa'da Divriğinde, Akçadağ'da akrabaları var. Bizim atalarımız onlarla akrabadır. Bizim aileye Keleş Mehmet'in çocukları derler. 1850'lerde Arga Sultansuyu çevresinde güzel bir yaşam varmış. Burada Atma aşiretiyle Köseoğlu Mehmet Efendi arasında anlaşmazlıklar var. Atma aşireti bir gece burayı basıyor. Erkeklerimiz katliama uğruyor. Kadınlarmızı da kaçırmıyorlar. Ve yetim kalıyoruz. Burada Osmanlı asayışı kurmakta zorlanıyor. Devlet asayışı 1960 lara kadar eşkıya elinde kalıyor. Eşkılar sürekli merkezdeki dükkânlara ve evlere zarar veriyorlar. Asayışı sağlamak için Bingöl Kığı ve Elazığ Baskıl'den görevli askerler gelip yerleşmişler. Buranın yerlilerinin büyük çoğunluğu buradan göç edip gitmişler. Bütün araziler askerlerin kontrolüne geçiyor..." Solak (KK10) ise atalarının eskiden Arguvan'dan Akçadağ'a geldiklerini şöyle ifade eder: "...Atalarımız Arguvan'ın dağlık kesiminde yer alan Atma köyünden buraya gelmişlerdir. Dedem Atma köyü doğumlu, babam Zeyve doğumludur. Dedem eşkıyaların zarar vermesinden dolayı buraya göç etmiştir. Eskiden bu köyün tamamı aleviyken daha sonra buradan göçüp gitmişlerdir. Eskiden 300 hane vardı, şu an 10 hane kadar alevi var. Diğerleri sonradan gelen Sünnilerden oluşmaktadır. Bizden sonra buraya Adıyaman'dan gelenler çoğaldı burada..."

Balaban (KK11) atalarının Erzurum taraflarından geldiğini ifade etmektedir: "...Babamın dedesi Çanakkale'de şehit olmuş. Atalarımızın bir kısmı Erzurum Aşkale de yaşamışlar, o taraflardan gelmişlerdir..." Erdoğan (KK12) ise Erzincan taraflarından geldiği şöyle açıklar: "...Bizim atalarımız Erzincan'dan Kantarmaya gelip yerleşmişlerdir. Yaklaşık 1890'lı yıllarda dedemin babası ilk Kantarmaya gelip yerleşen kişidir. Buradan evlenmiş ve burada yaşamaya başlamıştır. Daha sonraki süreçte dedem ve babam da artık geri dönmemişler Kantarmada yaşamışlardır. Annem sinemilli aşiretindendir. Babam Ağuiçen ocağına bağlı ocakzade aileden gelir..."

Demirhan (KK13) atalarının İran Horasan bölgesinden Anadolu'ya geldiğini şöyle ifade eder: "...Horasan'dan Anadolu'ya, Tunceli'ye Sivas gibi bölgelerden de buraya gelmişler diye söylerlerdi. Bizimkiler daha önce Taşevler (Emuklu, Amuklu) den buraya gelmişlerdir..." Benzer ifadelerle Aslan (KK14) da atalarının Horasan'dan geldiğini şöyle açıklamıştır: "...Atalarımız bizim dedelerimizin ilkin İran'a bağlı Horasan eyaletinden Vartoya yerleşmişler. Zamanla orada azınlıkta kalınca göç edip Tunceli kanlıdereye yerleşmişler. Oradan da Elazığ'ın Maden ilçesine yerleşmişler. Bizim köyün kurucusu Sağır Memet ve diğer kardeşi Balo Doğanşehir'deki Eskiköy'e yerleşiyorlar..."

Duman (KK15) da atalarının İran Horasan'dan Erzurum'a oradan da Akçadağ'a yerleştiğini şu sözlerle ifade eder: "...Dedelerimizin buraya gelmesi 800 yılı aşkındır. Horasan'dan Erzurum Hınıs'a, Hınıs'tan Varto'ya oradan da bu köye gelip yerleşmişlerdir. Bu göçler Yavuz'un baskılarından dolayıdır..." Köse (KK16) ise atalarının Dersim'den Akçadağ'a geldiği şöyle ifade etmektedir: "...Atalarımızdan duyduğumuz kadarıyla eski atalarımız birçok beyliğin veya ülkenin zulmüne uğradığı için çok göç etmiştir. Atalarımız bence Dersimden gelmiştir. Ama çok göç olduğu için çok yer değiştirme söz konusudur. Tam olarak aslen nereden geldiğini bilemiyoruz..."

Akgün (KK17) de atalarının İran Horasan'dan geldiğini büyüklerinden duyduğunu şöyle ifade etmektedir: "...İran Horasan'dan geldiklerini söylerlerdi. Erzincan Tunceli'den bu gölgelere gelmişler. 650-700 yıldır bu bölgedeyiz..." Mercan (KK18) da benzer ifadelerle atalarının İran Horasan'dan geldiğini, Akçadağ Kürne aşiretleriyle kardeş olduğunu şöyle dile getirmektedir: "...Atalarımız İran Horasan'dan buraya gelmişler. Yavuz ile Şah İsmail'in cenginde buralar sık ormanlık alanlarmış. Yavuz'un ordusundan gizlenmek için bu ormanlık alanlarda barınmışlar. Bizden önce şimdiki ismi Mezra Mahallesi olan eski ismi Kadir uşağı (Dulkadiroğlularından) gelenler varmış. Aslında Kürne ile biz kardeşiz..." (KK18)

Yıldırım (KK19) atalarının Balkıyan aşiretine bağlı olduğunu ve Tunceli'den geldiklerini şöyle ifade eder: "...Bizim köyün ismi olan kömekavak bölgesinde eskiden küme küme kavak ağaçları çokmuş. Bundan dolayı bu yöreye kömekavak denilmiştir. Babamın dedemin aktardıklarına göre bizim ailenin aslı Örnekköy'ün üst tarafındaki Kilise köyünden gelmedir. Balıyan aşiretine bağlıyız. Bizim aşiretimizden bazıları Dedeköy, Suçatı, Yuvalı, Polatdere, Oluklu, Kilise, Budalauşağı, Mamazar, Kırlangıç (Cevizpınarı), Karapınar, Sahilköy ve Gölpınar köylerinde yaşamaktadırlar. Bu köylerde yaşayanların çoğu Balıyana bağlıdır. Tunceli'den geldikleri söylenir..."

Aslan (KK20) ise atalarının en az 300 yıldır Akçadağ'da bulunduklarının, buraya nereden geldiklerini bilmediğini şöyle ifade eder: "...Nerden geldiğimizi bilmiyorum.

Atalarımız 300 yıldan fazladır burada yaşamışlar. Hatta bu yakınlarda eskiden yaşadıkları mağaralarda yaşam belirtileri hala var. Buraya yakın bölgede Türkmen yolu (geçidi) diye bir geçit var. Türkmenlerin eskiden hep bu yoldan geçtikleri için bu yola Türkmen geçidi adını verdiklerini duydum babam ve dedemden...”

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevi vatandaşların bağlı bulundukları ocak ve çevrelerinde bulunan ocaklar hakkındaki bilgileri ve “Babanız veya dedeniz Atalarınızı nasıl anlatırdı? Ne zamandan beri buradalar? Nereden göç etmişler?” görüşme sorularına araştırmaya katılan Alevi vatandaşların verdiği cevaplar değerlendirildiğinde Akçadağ yöresindeki Alevilerin sırası ile Ağuichen, Sinemilli, Derviş Cemal, Üryan Hızır, Kalender Veli, Dede Garkın, Baba Mansur, Hubyar, Gülşen, Seyyid Kızıl Deli, Şeyh Hasan Ocaklarına bağlı olduğu atalarının şimdi yaşadıkları yerlere eşkıyalıktan/baskılardan/zulümden dolayı göç ettikleri cevaplarını vermişlerdir. Araştırmanın şimdi yaşanan yere atalarının nereden göç edildiğine ilişkin olarak araştırmaya katılan Alevi vatandaşlar; “Horasan”, “Tunceli”, “Erzurum-Aşkale”, “Kerbela”, “Urfa”, “Elbistan”, “Sivas-Yozgat”, “Arguvan”, “Erzincan” yanıtlarını vermişlerdir. Cevaplardan da anlaşılmaktadır ki yöre Alevileri savaş ve baskılardan dolayı farklı yörelerden göç ederek bir araya gelmiş geldikleri ocağa bağlı kalarak yaşantılarını idame ettirmişlerdir.

Yörede talipleri olan başlıca Ocakları kısaca değerlendirecek olursak;

Ağuichen Ocağı’nın merkezi Hozat’ın (eski ismi ile) Bargini (yeni ismi Karabakır) köyündedir. Ocağın kurucusu olarak kabul edilen Seyit Hasan’ın mezarı da bu köyde bulunmaktadır. Aleviliğin Anadolu’da örgütlenmesi bakımından en önemli ocaklardan birisi de Ağuichen Ocağıdır. Bu köyün bir diğer ismi de Söğütlütepe’dir. Burada Ağuichen, Kara Donlu Can Baba ve Seyit Mençek olarak da adlandırılan evliyanın türbesi ve bu soydan gelen dede soylu aileler bulunmaktadır. Ağuichen Ocağının bir diğer merkezi ise Elazığ’ın Sün köyüdür. Burada Seyit Mençek’in kardeşi Koca Seyit’in türbesi ve bu soydan dede soylu aileler bulunmaktadır. Bu iki köy de Ağuichen Ocağının en önemli merkezleridir (Dönmez, 2018: 588). Akçadağ Ören’e gelenlerin Koca Seyyit’in soyundan olduğu mülakatlarda dile getirilmiştir.

Derviş Cemal Ocağı, Velayetname adlı eserde Seyyid Derviş Cemal, Hacı Bektaş-ı Veli’nin ilk halifesi olarak anlatılmıştır. Hacı Bektaş Veli; asıl ismi Seyyid Cemâleddin olan Seyyid Cemâl Sultan’ı diğer erenlerden daha fazla sevdiğini haber vermektedir. Derviş Cemâl Ocağı’na bağlı taliplerin sayıca Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da çok olduğu bilinmektedir. Horasan’dan geldikleri söylenir. Alevîliğin en eski ocaklarından biri olarak

kabul edilir. Köken itibariyle Hacı Bektaş Veli'ye bağlı bir ocaktır (Rençber, 2013: 166). Derviş Cemâl Ocağı'na bağlı taliplerin sayısı, Akçadağ yöresinde sayıca fazladır.

Üryan Hızır (ya da Sultan Hıdır)'a ait türbe, Dersim Pertek ilçesine 15-20 km mesafede bulunan Zeve (Dorutay) Köyü'ndedir. Geçmiş yıllarda yapılan son resmi değişiklikler doğrultusunda bazı köy isimleri ve yer adları değiştirilmiş ve "Zeve" ismi "Dorutay" olarak belirlenmiştir (Gültekin, 2016: 12). Akçadağ yöresinde daha çok Doğanstepe ve çevre köyler olan Şendere, Uzunhasan, Fatmacık, Ağılbaşı yörelerinde çokça talipleri olduğu belirlenmiştir.

Dede Garkın Ocağı Anadolu'daki önemli dede ocaklarından birisidir ve bu ocağın merkezi Malatya ili, Yazıhan ilçesine bağlı Dedekargın köyüdür. Dede ailelerinin bulunduğu diğer bölgeler olan Gaziantep, Çorum, Diyarbakır ve Erzurum'daki dede aileleri de 1810-1815 yılları arasında Malatya'dan dağılmıştır (Dedekargınoğlu, 2016: 93). 18.yüzyılda yaşamış bir Türkmen mutasavvıfı olan Dede Garkın'ın ismine, ilk olarak Babaîler (Baba Resul) olayında rastlamaktayız. Onun haricinde Hacı Bektaş-ı Veli'nin Menakıb'ı ve Elvan Çelebi'nin "Menakıb'ul Kudsiyye fi Menasıb'ul Ünsiyye" adlı eserinde de kendisinden söz edilmektedir (Güleş, 2018: 27). Akçadağ yöresinde Aksaray (Zeve) köyü çevresinde az sayıda talibi bulunan Dede Garkın Ocağı'nın talipleri Yazıhan Atma bölgesinden geldiklerini beyan ederler.

Baba Mansur Ocağı'nın Tunceli Mazgirt İlçesine bağlı Muhundu (Şöbek) köyüne yerleştiği rivayet edilir. Baba Mansur'un 18. Kuşaktan İmam Muhammed Bakır'ın soyuna dayandığı iddia edilir. Baba Mansur'un dört oğlu olduğu rivayet edilir: Seyit Mahmut, Seyit Kasım, Seyit İbrahim, Seyit Haydar. Seyit Haydar'ın evladı olmamıştır. Baba Mansur'un soyu diğer üç oğlu üzerinden devam etmiştir. Baba Mansur evlatları içinde de rehber pir mürşid ilişkisi mevcuttur. Evlatları Tunceli'den çıkıp Anadolu'nun başka bölgelerinde mekânını kurarak ocağın yayılmasını sağlamışlardır (Öztürk, 2018: 26-27). Akçadağ yöresinde Baba Mansur Ocağına bağlı taliplerin olduğu yapılan saha araştırmalarında tespit edilmiştir.

Kalender Veli Ocağı kurucusunun babası Seyyid Siyami Faki'nin soyunun da İmam Muhammed Bakır'a dayandığı iddia edilir. Ankara-Çubuk ilçesi Sele köyünde vefat etmiştir. Genel olarak talipleri o yörede yoğunudur. Kendisi ve babasının Anadolu'nun İslamlaşmasında büyük katkıları olmuştur (<https://www.uludivan.de>). Bu ocak hakkında Akçadağ yöresinde yeterli bilgi edinilememişse de Akçadağ yöresinde bu ocağa bağlı taliplerin olduğu yönünde bilgilere mülakatlarda ulaşılmıştır.

Sinemilli Ocağı sözlü kaynakların belirttiğine göre “Sultan Sin, Sultan Sinemil ya da Sultan Sinan” olarak anılan erenle ortaya çıkmaktadır. Sultan Sin aracılığıyla da ehl-i beyte dayandırılan Sinemilli Ocağı, talipler arasında pir ocağı olarak anılmaktadır. Sinemilli Ocağı adını ocağın kurucusu olarak anılan Sultan Sin’den almıştır. Ocağın asıl merkezi Elazığ’a bağlı Piran ilçesidir, hatta Sultan Sin’e ait olduğu rivayet edilen türbe de Elazığ’ın Piran ilçesinin Akgömlük köyündedir. Ancak ocağın kurucusunun oğlu olup Kahramanmaraş’ta ocağı yeniden yapılandıran dört kardeşin üçü de Elazığ’dan göç edip Kahramanmaraş’a gelince ocağın merkezi Elbistan ilçesine bağlı Kantarma Mahallesi olmuştur (Özveren, 2019: 43). Sinemilli Ocağı hem aşiret ismi hem de Ocak ismi olarak kabul edilir. Malatya Akçadağ İlçesine bağlı Kürecik aşiretleri Sinemilli Ocağına bağlı olduğunu ve dedelerinin Kantarma köyünde olduğunu ifade ederler.

Bunlar dışında az sayıda da olsa Akçadağ’ın farklı yörelerinde Hubyar Ocağı(Hubyar Sultan), Gülşen Baba Ocağı, Seyyid Kızıl Deli, Şeyh Hasan Ocaklarına bağlı taliplerin bulunduğu belirlenmiş ancak bu taliplere ulaşamadığı için detaylı bilgi elde edilememiştir.

3.3. Alevilikte Dedelik Kurumunun İzahı

Aleviliğin merkezinde yer alan dedeler, her şeyden önce Alevi inanış ve geleneklerinin yeni kuşaklara öğretilip aktarılması misyonunu üstlenmiş olup bu inanışın yüzyıllar boyunca yaşamasını sağlamışlardır. Dedelik kurumu yapısı gereği geleneksel olarak soy güden, soya tabi olan bir kurumdur dolayısıyla dede öldüğünde yerine oğlu geçmektedir. Bu olgu Alevi geleneğinde “ocak” şeklinde adlandırılır bu anlamda her dedenin bir ocağı vardır ve ocaklar da soyu itibarıyla Peygamber ve Oniki İmam’a uzanmakta olduğuna inanılan ailenin dini anlamda meşruiyetini ifade eder. Köklü bir kurum olan dedeliğin kendi içerisinde “mürşid, pir ve rehber” olmak üzere üçlü bir hiyerarşisi vardır. Mürşid en üst başvuru makamıdır. Rehber pire, pir mürşide bağlıdır. Bunların üçü de birbirini tamamlar, biri olmaksızın diğerleri olmaz. Dedeler arasında “El ele, El Hakk’a” şeklinde ifade edilen bu hiyerarşi bir görev bölümünü, iç düzeni ve manevi anlamda “yol”a bağlılığı ifade eder (Yıldız, 2004: 321). Geleneksel Aleviliğin temel mihenk taşı olan dede ocakları, Alevi inancına sahip olan kişilerin bireysel ve toplumsal olarak sadece inançsal anlamda olmamak şartıyla, eğitim, ekonomi, ahlak, hukuk gibi hayatın diğer tüm alanlarında yetiştirildiği, pişirildiği insanı merkeze alan oluşumlardır.

Alevi toplumu ocakları üst bir düzeye taşımış, onlara dini bir form kazandırmışlardır. Aleviler, dede ve baba evlerini ocak olarak tanımlayıp kutsamış, İslami daire içerisine almışlardır. “Binlerce yıllık tarihin derinliklerinden gelen bu inanç; “dede ocakları” şeklinde

kurumlaşarak 9. yüzyılda filizlenmeye başlamış ve 13. yüzyılda coğrafi olarak yaygınlaşarak ocakzade dede ve babanın adıyla anılan cemevi, tekke ve zaviye şekline dönüşmüştür.” (Onarlı, 1999: 12). Dedelik ve ocak sistemi etki ettiği toplumda bir düzen oluşturmuş, halk kendi aralarındaki problemleri bu kurum sayesinde çözüme kavuşturmuştur. Dede hem hâkimlik yapmış, hem savcılık yapmış hem de nasihatçi konumunda halkı yönetmeyi başarmıştır. Siyasi olarak da talipler dedelerinin dedikleri doğrultusunda hareket etmeye gayret göstermiştir.

Geçmişten günümüze pirlik ve dedelik makamını temsil eden ocaklar, ocakzadeler (ocağa mensup olanlar) tarafından soy yoluyla sürdürülür. Anadolu Aleviliğinde ocakzadelerin keramet sahibi ve doğaüstü güçleri olduklarına inanılır. “Hacı Bektaş Veli, Sarı Saltuk, Baba Mansur, Abdal Musa, Derviş Cemal, Cemal Abdal, Kureyş Baba, Ağuichen gibi 12 Ocak pirleri taliplere; pirlik yapmak üzere yetiştirdiklerine icazet vermiş, el vermiş, bu yolla el almış kişileri “Dikme Dede” olarak da tayin etmişlerdir (Saltık, 2012: 56).

Türk Dil Kurumuna göre can, kelimesi Farsçadan Türkçe’ye geçmiştir. Güncel tanımına göre can kelimesinin bir anlamı “insan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümle vücuttan ayrılan madde dışı varlık” şeklinde, bir anlamı “yaşama, hayat” şeklinde, bir anlamı “güç, dirlik” şeklinde, bir anlamı “insanın kendi varlığı, özü” şeklinde, bir anlamı “Bektaşilikte ve Mevlevilikte tarikat kardeşi” şeklindeki anlamlara gelir (<http://sozluk.gov.tr/> 10.05.2021). Alevilikte de can ya da canlar tabiri insanın özü olan ruha hitap şeklidir.

Can kelimesi Anadolu halkı tarafından yaygın bir şekilde kullanılmıştır ve hala kullanılmaya devam etmektedir. Yazı dilinde can kelimesi çokça karşımıza çıkmasa da halkın günlük konuşma dilinde Anadolu’nun her köşesinde görülmektedir. Can kişiyi/insanı ifade etmede kullanılan daha sempatik daha duygusal bir ifadedir. Yedi ulu ozanların şiirlerinde de can kelimesi fazlaca geçmektedir. **Rehber**, talibi ikrar vermek için pire getiren kişiye denir. Rehber, Cebrail’in Miraç’taki görevini yapar. Cebrail rehberlik ederek Hz. Muhammed’i Allah’ın huzuruna çıkarmıştı. Rehber, talibi dedenin huzuruna getirir ve bir çeşit mürebbilik (eğiticilik) görevi yapar. Musahip kardeşler rehber olmadan dedenin huzuruna gelemezler (Arslanoğlu, 2001: 43). **Dede**, Alevilikte sosyal hiyerarşinin en üst mertebesinde bulunur. Dedelerin sahip oldukları yetkiler ve yaptırım güçleri, cemaatin sosyal düzenini sağlayan çok etkili bir güçtür. Bu şekilde farklı bölgelerde yaşayan Alevi topluluklar, aynı gücün yani dedelerin sıkı kontrolü altındadır (Yaman, 2004: 136).

Dedeler, Alevi toplumuna yön veren kimselerdir. Dede, cem törenlerini yönetir, taliplere öğüt verir, Alevilik yolunu, erkânını öğretir, Aleviliğin örf ve adetlerini öğretir,

düğünlerde, nişanlarda, doğumlarda kısacası Aleviliğin her alanında bilgi sahibi olan ve bu bilgisini taliplere öğreten kişidir (Kılıç, 2019: 39).

Anadolu Aleviliğinde Dedelik, Pir, Mürşit, Rehber olmak üzere üçlü bir hiyerarşik yapıdan oluşur. Rehber Pire, Pir de Mürşide bağlı olduğundan Pir, Rehber, Mürşit üçlemesinde Mürşit zirvede yer almaktadır (Keskin, 2020: 28). **Mürşidin** kelime anlamı, doğru yolu gösteren, insanlara tasavvuf ilmini öğreten, hakikati ve sırları gösteren kişidir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, sozluk.gov.tr/10/05/2021). Alevi-Bektaşî inancında, mürşit aydınlatan, doğru yolu gösteren, rehber, uyarıcı, tarikat ulusu, dervişleri yöneten yönlendiren, sözü yasa niteliği taşıyan, piri, rehberi, talipleri inançsal anlamda eğiten, toplumsal ve ahlaki olarak geniş bilgiye sahip olmalıdır (Balcı ve Çelik, 2016). Yol ve erkânın öğretilmesinde en tepedeki kurum mürşitlik makamıdır ve mürşitlerdir. Pirin öğretmeni mürşittir, sözü kanundur, sosyal adaletin temin edicisidir.

Doğan Munzuroğlu **Pir** kavramını, Alevi kaynağı olan Buyruk'a dayanarak ele almaktadır. Munzuroğlu (2012: 51), "Buyruk'a göre Ali evladı olmayan kişinin pirlik yapamayacağını, pir olabilmek için Ehl-i Beyt soyundan olmanın zorunlu olduğunu belirtmektedir. Munzuroğlu'na göre bu durum, Anadolu Aleviliği ile Bektaşiliğin birbirinden ayrıldıkları noktadır. Zira Bektaşiliğe göre pir olmak için Ehl-i Beyt soyuna dayanmak zorunlu bir hadise değildir. Pirler, keramet sahibi olan aile geleneğinden gelmedirler. Ailedeki kerametler soy yoluyla babadan oğula geçmektedir. Pir ailelerinin ellerinde bulunan ve onların soyunun Hz. Ali'ye dayandığını gösteren şecereleler bulunmaktadır. Buyruk'ta belirtildiği üzere şecerelelerde soyun Hz. Ali'ye ve çocuklarına dayandırılması adeta bir zorunluluktur. Ehl-i Beyt'e dayanmayan herhangi bir ocağın pirlik yapması söz konusu değildir." Hiyerarşik olarak en üst makamda olan Pirlik makamındaki kişinin Ehlibeyt soyundan olması gerektiği vurgusu Alevilerin bu makama olan saygısını ve itaatini de en üst seviyelere çıkarmaktadır.

Muhammed-Ali soyundan olan, ilmi ile etkin, Dört Kapı Kırk Makam, On İki Erkân, On Yedi Kemerbest, Üç Sünnet ve Yedi Farzı son derece iyi bilen kişilere **Pir** denir. Pirlerin, hakikate hakikat ile yol sürmesi gerekir. Kâmil olan bir pir talibi pişirebilir, yola getirebilir (Bozkurt, 2018: 36-37). Pir ruhani makamıyla önemli sorumluluklar üstlenerek ilmiyle, ameliyle taliplerini hidayet yoluna ulaştıran kişidir. Burada Pir'in sahip olması gereken ilim sadece ezber bilgiler değil Pir'in kalbine bu ilmin yerleşmiş olması önemlidir.

Kutlu (2007:153) Pirlerin üst düzey örnek bir hayata sahip olması gerektiğini şöyle ifade eder: "Alevi yol ve erkânında birer eğitimci, yol yürütücüsü olan pirler, insanı kâmil olan ilk kişilerdir. Talipler de insan-ı kâmil ve Hak'la Hak olan pirlerden eğitim alarak, eline,

beline, diline sahip, nefsinin öldüren ve insanı kâmil olan birer hakikat arayıcısı konumuna erişirler. İlim, bilim, ahlak, sosyal adaleti yansıtan, Aleviler için birer ışık olan pirlere her durum ve mekânda taliplere bilgi yaymakla mükelleftirler. Pir, tasavvuf dilinde tarikatın kurucusu, ulusu olarak tarif edilebilir. Alevilikte Allah, Muhammed, Ali'den sonra gelen en üst aşamada bulunan kişilerdir. On iki hizmetli cemlerde pirlere makamı, üç post ile temsil edilir. Bunlar, üçleri temsil eden mürşit-ana-pir postlarıdır.”

Melikoff (2011: 31) dede sözcüğünün Anadolu'da İslâm'a giren Türkmenlerin dini ve siyasi önderlerine verilen isim olduğunu şöyle ifade eder: “Dede sözcüğü, Selçuklular döneminde Anadolu'da, İslamlaşmış Türkmenlerin din ulularına atfedilen bir kavramdır. Dede-baba denilen din uluları, dinî işlevlerinin yanında önemli siyasî işlevleri de yerine getirmekteydiler. Bu kişiler din büyüğü olmalarının yanında, boylarının da liderleri konumundaydılar” Bu fikri destekleyici örneği Yıldız (2004: 321-322) şu şekilde açıklamaktadır: “Kültürümüzün önemli değerlerinden olan Dede Korkut ile Dede Garkın gibi ulu zatlar, yaşadıkları topluluklarda birer siyasî ve dinî lider olma vasfını yerine getirmişlerdir. Dedelik özellikle tasavvufta ve tarikat geleneğinde önemli yer tutmaktadır.”

3.4. Akçadağ Yöresinde Alevi Dedelerine İlişkin Bulgular

Araştırmada Akçadağ yöresindeki Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde Alevi vatandaşların dedelik kurumu hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

Dede ailesinden olan Karababa (KK1) Dede hakkında görüşünde dedelerin geçmişte mahkemede hüküm veren kişi olarak tanımlamıştır: “...Eskiden kimse devletin mahkemesine gitmezdi. Bir sorun olduğunda cemaat toplanır, dede her iki tarafı dinledikten sonra hüküm verirdi ve taraflar bu hükme uymak zorundaydı. Yazılı bir karar olmazdı ancak şahitler olurdu, kimse karara karşı çıkamazdı. Gereğini yaparlardı...” Tura (KK2) ise dedelerin cemlerde düzeni sağladığını şöyle ifade eder: “...Eskiden cemlerde sosyal düzen de sağlanırdı. Eski mahkeme kayıtlarına gidin bakın mahkemelerde dosya bulamazsınız. Dedeler anlaşmazlıkları rızalık temelinde çözerdi. İnsanlar da dedenin kararına uyarlardı...”

Atasoy (KK3) dedelik kurumunun hiyerarşisini sıralayarak bunlar arasında altın üste itaat etmesi gerektiğini şöyle ifade etmiştir: “...Alevilikte eskiden en üstten aşağıya doğru Mürşid, Pir, Dede, Rayber, Talip sıralaması (hiyerarşisi) vardı. Talip Rayberin yönlendirmesi ve tavsiyelerine uymak zorundaydı. Talip en başta kendi Dedesi olmak üzere bu saydığımız tüm doğru yolu gösterenlere itaat ediyor, nasihatlerini hayatına tatbik ediyordu. Cem ibadeti sıradan bir gösteriş ibadeti değildi. Orada tüm sorunlar halledilmeye çalışılır, aileler kardeş (musahib) ilan edilir, sıkıntısı ve derdi hatta hastalığı olanlara çözümler getirilirdi. Talipler de

pirin huzurunda boynunu bükerek büyük bir saygı ve itaatle dedenin veya pirin emirlerini dinleyip nasihatlerini uygulayacağına söz verirdi...” Balaban (KK11) ise dedelerin baskı oluşturduğunu beyan etmiştir:“...Geçmişte insanlar özgür değillerdi. Eskiden dedelerin talipleri üzerinde bir hâkimiyeti vardı. Şimdi o yok. İnsanlar üzerinde baskı yaptı...”

Aslan (KK14) ve Yıldırım (KK19) birbirine yakın ifadelerle dedelerin koşulsuz şartsız itaat edilen kişiler olmasını eleştirmişlerdir: “...Geçmişteki halk bilinçsizdir. Okuma yazma oranı düşüktü. O dönemde dede ne derse onlara uyarlardı. Mesela eskiden bir dede mısır tanelerini duvarda yürütmüş insanlar onun kerametli olduğunu düşünmüş ve o dedeye çok saygı ve hürmet göstermişler...” (KK14). “...Geçmişte bizim yörede Aleviler Alevi dedelerini Peygamberden sonra saygı duyulacak kişi olarak görürlerdi. Herkes dedenin emrindeydi. Dede ne derse yerine getirirlerdi...” (KK19)

Akçadağ yöresinde yaşayan Alevilerin bir kısmı Doğanşehir Yeşilyurt ilçelerine sınır köylerde yaşadığı, bir kısmı Elbistan Darende sınırına yakın köylerde yaşadığı diğer bir kısmı Yazıhan ve Hekimhan sınırına yakın köylerde yaşadığı, bu bölgelerdeki dede ailelerinin farklı ocaklara ait olduğu, dolayısıyla yöredeki Alevi vatandaşların farklı dedelere tabi olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde geçmiş dönemde Alevi Dedelerin halk üzerinde büyük bir otorite sahibi olduğu, dedenin verdiği karara herkesin uyduğu ve kararları yerine getirdikleri anlaşılmaktadır. Görüşmelerde Alevilikte eskiden en üstten aşağıya doğru Mürşid, Pir, Dede, Rayber (Rehber), Talip sıralaması (hiyerarşisi) olduğu, talibin Rayberin yönlendirmesi ve tavsiyelerine uymak zorunda olduğu beyan edilmiş, ayrıca ocakzade olan kişilere toplumda değer verildiği, ehlibeyt soyundan geldiklerine inanıldığı için onlara karşı çıkmanın günah olduğuna inanılmıştır. Bu bağlamda dedeler de genel anlamda hal ve hareketlerine dikkat etmiş, örnek bir ahlaki davranış sergileme çabasına girdiği belirlenmiştir. Dedenin cem törenlerinde birçok sorunu çözdüğü, talipleri kardeş(musahip) ilan ettiği, hastalığı/sıkıntısı olanlar çözümler ürettiği verilen cevaplardan saptanmıştır.

4. ALEVİLİKTE İBADETLER VE MUHARREM AYI

4.1. Alevilikte Cem İbadeti ve Cemevi Kavramlarının İzahı

Cemler, sosyal bütünlüğün sağlanmasında önemli bir yeri olan ve talibin müşterek bir dünyanın parçası olmasını sağlayan akıl, bilgi ve ruh ortaklığının olduğu anlardır. Dinsel, sosyal-eğitsel, hukuksal olmak üzere üç ana eksenle işlevi olan cemler, işlevlerine göre ve içerikleri bakımından ikrar, görgü, musahiplik, dara çekme ve dardan indirme gibi birçok isimle ayrılmaktadır. Ayrıca Abdal Musa Cemi, Birlik Cemi, Hızır Cemi, Muharrem orucunun bitiminde yapılan Aşure Cemi, Sultan Nevruz Cemi gibi cemler de bulunmaktadır (Taşgın, 2009: 211-225).

Cemi yürüten on iki hizmet (dede, rehber, gözcü, çereğci, zakir, süpürgeci, saki, sofracı, pervane, peyik, iznikçi kapıcı) unsurları kendi içinde kutsal ve anlamlı görevler barındırırlar. Dedenin makamı nübüvvet yani Hz. Muhammed makamı veya postudur. Bu anlamda cem ibadetinin olduğu yer bir mekân değil bir ilahi meydan yani taliplerin cezbeye tuttuğu kadın-erkek cinsiyetçiliğin ortadan kalktığı sadece canların bulunduğu bir meydandır yani hak meydanıdır. Bu anlamda derin bir kutsallık ve saygı barındırır (Tanrıverdi, 2018: 144). Cemler Alevi inanç kültürünün ayırıcı bir merasimidir. Cemde hem ibadet vardır, hem zikir vardır ve hem de nasihatlar ve cezalandırmalar vardır. Ayrıca Musahiplik merasimi de cem içerisinde gerçekleşmektedir. Aslında birçok karar burada alınır. Bu da cemlerin ve cemevlerinin aslında ne kadar büyük işlevinin olduğunu kanıtlamaktadır.

Cemler genel olarak Cemevi adı verilen mekânlarda yapılır. Kurban, dua ve yakarış anlamında olup namaz yerine yapılan “niyaz”, başta Muharrem olmak üzere Hızır ve Nevruz orucu olmak üzere belli zamanlarda tutulan oruçlar her ne kadar cem ve cemevi dışında düşünülse de bunların hepsi cem ve cemevi etrafında kurgulanmaktadır. Bu bakımdan cem ibadetlerin odak noktasını oluşturur (Taşgın, 2009: 211-225).

Cem ibadetinde; “ölmeden önce ölmek, hesaba çekilmeden önce hesabını vermek, ulu divana alın açık yüzü ak olarak, kul hakkıyla gitmemek esastır.” Kul kuldan razı olursa Allah da kuldan razı olur” ve “döktüğünüz varsa doldurun, ağlattığınız varsa güldürün” ilkesi gereğince; nefsi için ailesini boşayanlar, yalancı şahitlik edenler, hırsızlık yapanlar, haram kazanç sağlayanlar, vatan borcunu ödemeyenler, atasına evlatlık görevi yapmayanlar, komşusuna zarar verenler, dedikodu edenler, adam öldürenler, can incitenler, verdiği ikrardan dönenler, kısaca zararlı işler yapan kişiler Cem’e alınmazlar. Cem’e gelen can, en güzel giysilerini giyer, temiz ve pak bir şekilde gelir. Küskünlüğü varsa barışır ve bu Cem’e girmeden önce yapılmalıdır. Bedenin abdesti su ile nefsin abdesti gözyaşı ile aklın abdesti ilim ile ruhun abdesti aşk ve muhabbet iledir. Cem’e katılacak olanlar helal kazancından

lokma yaparlar ya da Cem'e götüreceği bir yiyecek alırlar. Herkes aile efradı ile Cem'e gelir, lokmasını lokmacıya, ayakkabılarını İznikçiye teslim eder. İçeri girerken de meydana niyaz eder, diz üstü oturur ve cümlelerin niyazı yapılır. Cem'de dedenin destur verdiği cemin bitişine kadar konuşulmaz, edep erkâna uyulur (Yaman, 2004: 101).

Dönmez (2003: 131) Cem'in iki yönlü boyuta sahip olduğunu ve "birlik" ekseninde işlev sağlaması gerektiğini şöyle ifade eder: "Cem kavramı iki vecheli bir kavramdır. Birinci yönü bir birliktir. Bu manada birlik İngilizce karşılığı "oneness" olan ve tek kökten ortaya çıkan çokluk âleminin aslında tek bir varlığın serpilmesinden ileri geldiği için tekliğini ifade eden bir veçheye sahiptir. Birliğin veya "tevhidin" objektif veçhesi biz onu idrak etsek de etmesek de mevcuttur. Cem kavramının ikinci veçhesi, birlik tabirinin dinamik veçhesini meydana getiren unsurlar arası ittihad halidir."

Cem, her türlü gösterişten, riyadan uzak, direkt Allah'a yönelmenin adıdır. Cem de kişi, dileğini, yakarışını doğrudan O'na (Allah'a) yapar, haddini aşmadan, tüm benliğiyle O'nunla bütünleşir. O'na ulaşabilmenin yolu, her türlü kötülüklerden, nefsini arındırmadan geçer. Cem de arınmayanlar yargılanır, kul hakkı sorgulanır ve iyiliğe yönlendirilir. Cem; "ölmezden evvel ölmenin", kendisiyle hesaplaşmanın ve insan olmanın adıdır yani "vahdet-i vücut" olmaktır (Uğurlu, 2009: 61).

Aleviliğin önemli kurumlarından olan cem, özellikle geleneksel hayatın hâkim olduğu dönemlerde, Aleviler arasında sosyal ilişkilerin yoğun olarak kurulduğu ve dayanışmanın sağlanması için önemli bir araç olmuştur. Gerek yazılı kaynaklar gerekse dedeler, cem törenlerinin Aleviler içinde bir sorgulama, sorunların çözüldüğü bir mekân ve toplumsal barışın temin edildiği bir yer olduğunu belirtmektedirler. Yılın belli zamanlarında yapılan cemler aracılığıyla, gelenek ve göreneklerde devamlılık sağlandığı genç kuşaklara öğretilerek nesiller boyunca kalıcılığı temin edilmiştir (Dönmez, 2003; 135).

Arapça kökenli olup Farsça dilinde de kullanılan "cem" kelimesi toplama, aritmetikte toplam, toplanma, topluluk sözcüğünden alıntıdır ve "topladı, biraraya getirdi" anlamlarını da vermektedir(<https://www.etimolojiturkce.com/20.07.2022>). Cemevi veya cemhane ise cem ibadetinin yapıldığı mekân olarak ifade edilmektedir. Geçmişte bazı yörelerde cem evi mevcut iken, bazı yörelerde yörenin en müsait ve büyük odası olan evler cem ibadeti için tercih ediliyordu.

Geleneksel Alevilik anlayışında cem ve cemevinin önemli işlevleri vardır. Hatta bunlara göre cem ve cemevleri Aleviliğin temelidir. Dolayısıyla, Alevilikte cemin temeli Hz. Peygamberin, Miraç dönüşünde içlerinde Hz. Ali'nin de bulunduğu kırklar meclisi ile atılmıştır. Bundan dolayı cemsiz bir Aleviliğin olamayacağı hususunda ısrarlı ve ortak bir

kanaat belirtilmiştir. Cem törenlerinin manasını ise Hz. Peygamber ve Ehlibeyti öven bir tören olduğu vurgulanmış ve böylece Alevilik açısından da vazgeçilmez olduğu savunulmuştur. Ayrıca bunlar tarafından cem konusunda geçmişe ciddi özlem duyulmakta; buna ilaveten kendi aralarında bütünleşmeyi sağlamadaki rolünün altı çizilmekte, günümüzde cemlerin düzenli olarak yapılmamasından dolayı Aleviliğin çözülmeye başladığı ifade edilmektedir (Dönmez, 2003: 136). Cem törenleri ve Cemevi Alevi toplumunu bir arada tutan ve mukaddes kabul edilen en önemli unsurlardan olmakla birlikte Alevi olmanın en önemli gereklerindendir.

4.2. Akçadağ Yöresinde Cem İbadeti ve Cemevine İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Hala cem için toplanıyor musunuz? Kaç günde bir veya kaç ayda bir? Düzenli bir cem ibadeti var mı?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde şu cevaplar alınmıştır:

Karababa (KK1) kendisinin hala dedelik görevini icra ettiğini ve cem yaptıklarını şöyle ifade etmiştir: “...Eskiden her Perşembe akşamı cem ibadetini düzenli yapardık. Eskiden seyyid olmayan posta oturamazdı. Şimdi taliplerimizin olduğu köylere gittiğimizde cem yapıyoruz...”

Tura (KK2) cemlerin yapıldığını ancak geçmişteki şekliyle yapılmadığını şöyle ifade etmektedir: “...Köyümüzde 1965 yılından bu yana cem yapılmıyor. Son dönemlerde Alevi derneklerinin kurulmasıyla birlikte yani 1990’lı yıllardan sonra mesela Ören’de 1 defa cem ibadetinin yapılmaya çalışıldığına şahit oldum. Muhabbet ceminden öteye gitmedi. Orijinal cemleri 1-İkrar cemi 2-Görgü Cemi (ikrar verilenlerin her yıl düzenli olarak görülmesi) 3-Abdal Musa Cemi 4-Nevruz Cemi ki bu cemi Hz. Ali de gerçekleştirmiştir. 5-Tunceli yöresinde son dönemde başlatılan Hızır cemi var. Bazılar Nevruz ceminin Hızır cemine çevirirler. Günümüzde her Perşembe cem evlerine yapılan –her ne kadar 12 hizmetin bir bölümü sergilense de- yapılan cemler asıl cemlerde uzaktır. Göstermelik muhabbet anlamında içi dolu olmayan gösteriş cemlerine dönüşmüştür. Cemlerde görgü ve ikrar yoksa post serilmez. Rızalık varsa da post serilmesine gerek yoktur. Post hizmeti 12 hizmetten biridir...”

Atasoy (KK3) ise kendisinin en son 50 yıl önce kâmil cem yaptırdığını şöyle ifade eder: “...Bizim Ören’de en son kâmil cemi ben yaptım. Yaklaşık 50 yıl önce gerçekleştirdik bu cemi. Şimdi ise bu ibadetler yapılmadığı gibi Aleviliğin sadece ismi kalmıştır. Kimse Aleviliği dini boyutta yaşamıyor. Alevilikte eskiden en üstten aşağıya doğru Mürşid, Pir, Dede, Rayber, Talip sıralaması (hiyerarşisi) vardı. Talip Rayberin yönlendirmesi ve tavsiyelerine uymak zorundaydı. Talip en başta kendi Dedesi olmak üzere bu saydığımız tüm

doğru yolu gösterenlere itaat ediyor, nasihatlerini hayatına tatbik ediyordu. Cem ibadeti sıradan bir gösteriş ibadeti değildi. Orada tüm sorunlar halledilmeye çalışılır, aileler kardeş (musahib) ilan edilir, sıkıntısı ve derdi hatta hastalığı olanlara çözümler getirilirdi. Talipler de pirin huzurunda boynunu bükerek büyük bir saygı ve itaatle dedenin veya pirin emirlerini dinleyip nasihatlerini uygulayacağına söz verirdi...”

Kayaş (KK4) cem ibadeti yapmadığını geçmişte yapıldığını şöyle ifade eder:“...Ben cem ibadeti hiç yapmadım. Ören’de rahmetli Güzel Dede biz küçükken köye gelip cem yapıyordu. Eskiden yapıldı...” Köse (KK5) de benzer ifadelerle geçmişte cem yapıldığını ancak şu an için cem ibadetinin yapılmadığını, dedelere olan itaatin azaldığını şöyle ifade eder:“...En son cem ibadetini 1964 yılında yaptırđım. Toplamda 15 defa cem ibadeti yaptırđım. Benim taliplerim Keller, Bayramuşağı, Kör Süleyman (Duruluova), Kâhyalı, Çimiş bölgelerindeydi. 1960’lı yıllardan sonra Aleviler arasında dedelerin taliplerini ve Alevi toplumu sömürdüklerine dair söylentiler dedelik kurumunun itibarını zedelemiştir. Dedelerin otoritesi bitmiştir...”

Bakır (KK6) cem yaptıklarını ancak geçmişteki gibi 12 hizmetin olduğu cem ibadetinin yapılmadığını şöyle beyan eder: “...Senede bir defa toplanıp cem yapıyoruz. Tabi eskisi gibi 12 hizmetin olduğu cem şeklinde değil bir araya gelip semah dönülen deyiş söylenen cemler gerçekleştiriyoruz. Genelde yaz aylarında nüfusun artmasıyla birlikte insanlar bir araya toplanıp eskileri hatırlamak için bizden cem yapmamızı istiyor. Biz de icabet ediyoruz...”

Yıldız (KK7) cem yapmadıklarını 12 hizmetin olması gerektiğini şöyle ifade eder:“...Cem yapmıyoruz. Cem töreninde değnekçi, kapıcı gibi görevliler var...” Yuka (KK8) ise hiç cem yapmadığını şöyle ifade eder “...Ben çocukluğumda şahit oldum. Daha sonra hiç ceme girmedim. Ve şahit olmadım. Yani hiç cem ibadeti yapmıyoruz...” Keleş (KK9) dedelere olan itaatin son dönemlerde azalmasından dolayı ceme ibadetlerinin de ortadan kalktığını şöyle ifade eder:“...Cem için Alevi toplumu 12 Eylülden sonra devrimci fraksiyonlar Alevi dedelerine karşı tavrı aldılar. Alevi dederinin halkı sömürdüğünü iddia ederek geleneksel cem ibadeti yavaş yavaş ortadan kalktı. Büyük bir boşluk oluştu. Bence dedeler yanlış şeyler yapmıyordu. Tüm bunlar cem için halkın toplanmasını engelledi. Çok nadir cem için toplanırız...” Solak (KK10) ise arada bir cem yaptıklarını ancak bu cemin kâmil bir cem olmadığını şöyle ifade etmiştir:“...Evet cem için 2-3 ayda bir toplanıyoruz. Ancak kâmil bir cem sayılmaz. Toplanırsanız saz eşliğinde deyişler okuruz dualar ederiz. Düzenli eski cemle gibi cem ibadeti hiç yapmadık...”

Balaban (KK11) Akçadağ'a kendi dedelerinin Erzurum'dan bazı dönemler geldiğini, geldiği dönemlerde cem yaptığını şöyle ifade eder: "...Erzurum'dan Akif ve Mehmet (Karababa) Dedeler geldiği zaman cem için bir evde toplanıyoruz ve dedelerin yönergesiyle cem ibadetimizi yapıyoruz. Cem de sadece deyiş okunur biz de Allah Allah Hak Muhammed Ya Ali deriz. Dede en son dua okur. Arapça ve Türkçe dualar okur cem biter. Cem'de semah dönmüyoruz..." (KK11). Erdoğan (KK12) ise ifadelerinde geçmişte kış aylarında ağırlıklı olmak üzere cem ibadeti gerçekleştirdiklerini ancak şu an için cem ibadeti yapılmadığını şöyle ifade eder "...Şu an düzenli bir cem ibadeti yok, nadir yapılıyor. Eskiden kış aylarında ağırlıklı olmak üzere düzenli olarak her Perşembe gecesi yapılırmış. Kışın yapılmasının sebebi yaz aylarında insanların genelde ekin ektikleri ve hayvancılık yaptıklarından dolayı vakit bulamamalarıdır. Özellikle Hızır orucuyla birlikte görgü cemleri yapılır, görgü kurbanları kesilirdi..."

Demirhan (KK13) şu an için cem yapılmadığını cemevinde taziye ve düğün gibi merasimlerin yapıldığını ifade etmektedir: "...Burada hiç cem ibadeti yapmıyoruz. Sadece cenaze ve düğün gibi merasimlerde cemevinde toplanırız. Lokma dağıtılır. Elbistan Kantarmadan İbrahim Dede gelir cenaze için..." Aslan (KK14) da cem yapılmadığını şöyle ifade eder: "...Cem yapılmıyor. Cem evi de yok. Eskiden yapılırmış..." Duman (KK15) geçmişte köyde geniş odası olan vatandaşların evlerinde cem yapıldığını şöyle ifade etmektedir: "...Eskiden yapıyorduk. Şimdi yapmıyoruz. Köyde Y. Demirhan vardı, O'nun geniş bir odası vardı. Orada cem yapardık..."

Köse (KK16) Aleviliğin diğer ritüelleri gibi cem ibadetinin de artık yapılmadığını, birçok Alevi vatandaşın cem ibadetini dahi bilmediğini şöyle ifade eder: "...Aleviliğin kendi inancını yaşama ortamı kalktığı için cem ibadeti de ortadan kalkmıştır. Baskılar bir yana köyden kente göç eden aleviler dedelerinden uzak kaldıkları için cem ibadeti şu an tamamen ortadan kalktı. Hatta cemin nasıl yapıldığını çoğu Alevi bilmez. Ancak son dönemde dernekler ve diğer STK'lar sayesinde ve akademisyenlerin de çabaları ile Aleviliğin yeniden sistemli bir şekilde yaşanması adına ileriye dönük hedefler var..."

Akgün (KK17) ve Mercan (KK18) da benzer açıklamalar yaparak şu an için cem yapılmadığını şöyle ifade ederler: "...Cem yapılmıyor. 1980'li yıllardan sonra cem yapılmadı..." (KK17), "...Düzenli bir cem ibadeti yok. Dedelerimiz de yok şu an..." (KK18). Yıldırım (KK19) da geçmişte cem yapıldığını hatta gizli yapıldığını ancak şu an için cem ibadetinin yapılmadığı yönünde şöyle görüş bildirmiştir: "...Eskiden cem yaparlarmış. Şimdi yapılmıyor. Ben hiç cem ibadeti yapmadım. Atalarımızın anlattığına göre eskiden cemi çok gizli yaparlarmış. Çünkü yasakmış..." Aslan (KK20) en son 1965'te ceme katıldığını ve cem

sırasındaki bazı uygulamaları şöyle ifade etmiştir. “...Düzenli cem yapılmıyor. En son 1965 lerde ceme girdim. Burada komşuların evlerinde cem ibadetini yapıyorduk. Erkekler ve bayanlar aynı odada erkekler kendi aralarında bayanlar kendi aralarında ayrı ayrı cem yapıyorduk. Pir saz eşliğinde deyiş okur biz de birbirimize doğru yere secde ederdik ve sinelerimize vurup Hak Muhammed Ya Ali diyerek dönerdik...”

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevi vatandaşların çoğunluğu bulundukları yörede düzenli olarak cem ibadeti yapılmadığını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan Alevi vatandaşların bir kısmı ise cem ibadeti yapıldığı ve yöreden yöreye değişmekle birlikte yapılan cemin bazı yerlerde her Perşembe akşamı, bazı yerlerde dedelerin taliplerin olduğu köylere gittiği dönemlerde, bazı yerlerde yılda bir, bazı yerlerde ise 2-3 ayda bir şeklinde gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Yörede cem ibadeti sırasında saz eşliğinde dedenin deyiş veya nefes okuduğu, ceme katılan taliplerin birbirlerine dönük vaziyette yere secde ettikleri ve Hak-Muhammed Ya Ali şeklinde zikirlerinin olduğu belirlenmiştir. Buna ek olarak yapılan cemler arasında İkrar Cemi, Görgü Cemi(ikrar verilenlerin her yıl düzenli olarak görülmesi), Abdal Musa Cemi, Nevruz Cemi, (Tunceli yöresinde son dönemde başlatılan)Hızır Cemi şeklinde cem türlerinin olduğu yapılan mülakatlarda belirlenmiştir. Sonuç olarak yörede cem törenlerinin süreç içerisinde gittikçe azaldığı veya yapılma sıklığının düştüğü gözlenmiş, halihazırda yapılan cemlerin ise geçmiştekine göre içi boş cemler olduğu ifade edilmiştir.

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevilerine göre cemevi dedenin önderliğinde toplumsal düzenin sağlandığı, mahkemelerin kurulduğu ve bazı ibadetlerin gerçekleştiği mekanlar olarak ifade edilmiştir. Bazı yaşlı Alevi vatandaşlar ise geçmiş ile günümüzü kıyaslayarak Cemevi'nin eskiden kutsallığı olan bir ibadetgâh olduğu, şimdilerde ise Cemevi olarak kullanılan kültür merkezlerinin aynı zamanda düğün gibi merasimlerin yapıldığı yer olarak da kullanıldığı için dini kutsallığını kaybettiği yönünde yorumlar yapmışlardır. Bu durumun kendilerini rahatsız ettiklerini ancak müdahale edemediklerini belirtmişlerdir.

4.3. Alevilikte Muharrem Ayının Önemi ve Oruç İbadeti

Oruç kelimesi, sözlükte “bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak” anlamına gelen Arapça savmın (sıyâm) Farsça karşılığı olan rûze kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Savm ve sıyâm ile türevleri Kur’ân-ı Kerîm’de on üç yerde, hadislerde ise çok sayıda geçmektedir (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu‘cem*, “şvm” md.; Wensinck, *el-Mu‘cem*, “şvm” md.). Terim olarak oruç, tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar şer‘an belirlenmiş ibadeti yerine getirmek niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı ifade eder. Serahsî'nin “belirli kimselerin belirli zamanda belirli fiillerden belirli bir amaçla uzak

durması” şeklindeki tanımı bu ibadetin kimler açısından sahih sayıldığını belirtmeyi hedeflemektedir (*el-Mebsut*, III, 54). (TDV Ansiklopedisi web sayfası, 12.05.2021).

Oruç biraz farklılıklar olsa da İslâm’dan önceki dinlerde de rastlanır. Genel olarak oruç insanın nefsinin yeme içme cinsel hazlardan belli bir müddet alıkoyması ve böylece ruhun manevi değerini artırmada yardımcı olma görevi görür. Yani orucun en büyük görevi insanların maddi lezzetlerden uzaklaşmalarını sağlayıp manevi yönlerini güçlendirmelerini sağlamaktır. Alevilikte tutulan Muharrem ayı orucunun da benzer fonksiyonu olup ayrıca matem ve yas ile geçirilmeye çalışılmaktadır.

Alevilikte Muharrem ayında tutulan oruç için Matem Orucu, Yas-ı Matem Orucu ya da 12 Masum-u Pak Orucu gibi isimlendirmeler yapılmaktadır. Aleviler Muharrem ayının ilk 12 günü tuttıkları bu oruçta Kerbelada şehit edilen İmam Hüseyin’in yasını tutar, O’nu şehid eden Yezid ve ordusuna lanet okurlar. 12 gün boyunca iftardan sonra su içmemeye dikkat ederler. Bu durum İmam Hüseyin ve yarenlerine suyun yasaklanmasından dolayıdır. Hatta yöreden yöreye değişiklik gösterse de birçok yörede oruç tutan Aleviler 12 gün boyunca bıçak kullanmaz, et yemez, traş olmaz, banyo yapmaz ve güzel kokular sürmezler.

Alevi-Bektaşî geleneğinde Muharrem Ayının özel bir yeri vardır. Bu ayın en önemli özelliği bu ayda tarihe ‘Kerbela Faciası’ olarak geçen Peygamber torunu Hz. İmam Hüseyin’in ve 72 yareninin şehid edilmesidir. Bu ayın onuncu gününe de Arapçadaki anlamıyla “Aşura” günü denilmektedir. Aşura Günü yani Muharem ayının onuncu gün Hz. Hüseyin’in mübarek başının bedeninden ayrılmak suretiyle şehid edildiği musibetli(belalı) ve hüznü dolu bir gündür.

Bilindiği üzere Muharrem ayı, Kameri ayları esas alan Arap toplumlarınca savaşması yasak olan dört aydan biridir. Başlangıç tarihi olarak hicreti esas alan Hicrî takvimin ilk ayıdır. Hz. Ali’nin teklifi ile Hz. Ömer’in halifeliği döneminde Hz. Muhammed’in Mekke’den Medine’ye hicretinin resmî takvim başlangıcı olarak kabul edilmesiyle Muharrem ayı hicrî yılın ilk ayı olarak belirlenmiştir (Dedekargınoğlu, 2014: 31). Muharrem ayı İslâm’dan önce de araplar arasında savaşın yasaklandığı bir ay olup, bu ayda Kabe’ye ibadet için gelenlerin emniyette oldukları bilinen bir gerçektir.

Alevilik inanç sistemi içerisinde yıl boyunca icra edilen tüm ibadetler ve ritüeller göz önünde bulundurulduğunda Muharrem ayında gerçekleşen ibadet ve ritüellerin tüm yıla oranla en yoğun yapıldığı ay olduğu görülmektedir. Merkezine oruç ve matem ritüellerini alarak bir yas geleneğine dönüştürülmüş olan bu sistem her yıl Hicri Muharrem ayı geldiğinde yörelere ve ocaklara göre farklılıklar gösteren matem gelenekleri eşliğinde yürütülmektedir (Sakaoğlu, 2021: 64). Tarihi süreç içerisinde İmam Hüseyin ve yarenlerini şehid eden Emevi Hükümeti

yaşananları unutturmak için büyük bir çaba sarf etmiş bu konuda sözde din alimlerine türbe ziyaretinin haram olduğu, ölenlerin arkasında ağlamanın haram olduğu yönünde fetvalar uydurmuşlardır. Bunun dışında Aşura Günü birçok Peygamberin kurtuluş günü olduğu yönünde ifadeleri mümkün olduğunca gündeme getirmişlerdir. Tek gayeleri işlenen vahşetin zihinlerden silinmesiydi. Ancak aksine Muharrem Ayı ve Aşura Günü başta Aleviler tarafından olmak üzere vicdan sahibi tüm insanlar tarafından yad edilegelmiştir. Hz. Hüseyin'in vahşice katledilmesine yönelik mersiyeler, deyişler, şiirler yazılmış, bunlar halk ozanları, edebi şairler ve dervişler tarafından tüm İslâm coğrafyasında dile getirilmiştir.

Yas denince, matem denince akla ilk gelen Muharrem Ayının onuncu günü olan Aşura gelir. Yüzyıllar boyunca her yıl Muharrem ayı geldiğinde tüm Alevi canlar için hayat durur, herkesin neşesi kaçar, hepsini derin bir acı ve hüznün kaplardı. Bu ayda eğlence, zevk sefa, yeme içme bir kenara bırakılır deyişler okunurdu, mersiyeler dizilirdi. Kendi çocuğunun ölümüne ağlamayanlar İmam Hüseyin'e ağlardı bu ayda.

4.4. Akçadağ Yöresindeki Alevilerde Muharrem Ayı ve Oruç İbadetine İlişkin Bulgular

Araştırmanın “12 matem orucu, muharrem orucu, hızır orucu gibi oruç ibadetleri var mı? Varsa yapılıyor mu? Neler söyleyebilirsiniz?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde şu cevaplar alınmıştır;

Karababa (KK1) oruçla ilgili şu ifadelere yer vermiştir: “...Muharrem ayının 1.gününden 12. Gününe kadar matem orucu tutarız. 12 matem orucu bittiği zaman kurban kesilir. Ayrıca 3 gün Hızır orucu tutarız. 12 imamlar ya da 12 matem orucu esnasında su içmeyiz, et yemeyiz, kadınlara yaklaşmayız. Gece yarısından sonra oruç başlar akşam karanlık çökünceye kadar...”

Tura (KK2) Muharrem ayı ve ibadetleri hakkında genişçe bir izahat yaparak konu hakkında şöyle ifade etmiştir:“...Alevilikte oruç Kur’anda ve diğer tek tanrılı inançların kaynaklarında belirtildiği gibi Muharrem ayında 10 oruca ilaveten Kerbelada Hz. Hüeyin şehit edilmesiyle 1 oruç eklenmiştir. 10 oruç şükür orucudur. Ardından Zeynel Abidin’in kurtuluşu için yöresel olarak yarım gün veya tam gün ifa ederler. Bizim yörede yarım gündür. Aşureyle açılır. Daha sonra Alevi bölgelerde 3 masum pak orucu Fatma ana orucu eklenmektedir. Yöresel olarak değişir. Bunun dışında Hızır orucu her yıl Şubat’ın 2. Haftasında 3 gün tutulur. Bu Hızır orucu Hz. Ali’nin çocuklarının (Hasan-Hüseyin) hastalanması hastalık sürecinde 3 gün akşamları üst üste Ali’nin evine gelen misafirlerine hazır yemeklerini vererek kaç kaldığı 3 gün Fatma-Ali’nin oruçlu kalması sonucunda Alevilikte tutula gelmiştir. Oruçta sahura kalkılması bazı bölgelerde var. Akçadağ’da yok.

Bizim yöremizde güneş batımında oruç açılır. O günün gece yarsına kadar (00.00) yenir. 00.00 da oruç başlar. Oruçlu iken bıçak kullanılmaz soğan doğranmaz etli yemek yenilmez. Su bol bol içilmez. Rızalık temelinde yaşamlarını sürdürürler. Kan akıtmamaya dikkat ederler...”

Atasoy (KK3) yakın tarihe kadar bu oruçları tuttuğunu, oruç esnasındaki bazı uygulamaları şöyle dile getirmiştir:“...Bizde 12 İmam Orucu, Hızır Orucu vardır. Şimdiye kadar bu oruçları tuttum. Muharrem ayı matem ayıdır. Bu ayda beşeri ve nefis tüm zevklerden uzak dururuz. Eskiden bu 12 günde tıraş olmazdık, banyo etmezdik, gece 12 den sonra oruca başlardık. Soğan kesmezdik, et yemezdik. 12 gün boyunca matem havası hissedilir bir şekilde vardı. Ama şimdi çok az kişi bu oruçları tutuyor. Daha çok bayanlar tutuyor bu oruçları...”

Kayaş (KK4) bu oruçların var olduğunu ve bazılarının tuttuğunu belirterek şöyle görüş bildirmiştir:“...12 matem orucu, muharrem orucu, hızır orucu var. Tutanda var tutmayanda var...” ifadelerine yer vermiştir. Köse (KK5) ise 12 İmam’dan dolayı oruç tuttuklarını şöyle ifade etmiştir:“...12 gün oruç tutulur. 12. Gün öğlen vakti bitirilir. 12 İmam aşkına 12 gün oruç tutulur...” Bakır (KK6) da benzer ifadelerle oruç ve Muharrem hakkında şöyle beyanlarda bulunmuştur:“...12 matem orucu, muharrem ayında tuttuğumuz oruç var. Bir de Hızır orucunu tutarız...”

Yıldız (KK7) oruç hakkında şöyle ifadelere yer vermiştir:“...Var. Hızır orucu tutarız. 3 gün Ramazan orucu tutarız. Bazıları 12 veya 15 gün Ramazan orucu tutarlar. Muharrem orucumuz var. Bazıları hiç oruç tutmazlar...” Yuka (KK8) ise oruç hakkında“...12 matem orucu, 3 gün Hızır orucu var. 10.gün aşura yapılır ve öğlen vakti oruç bitirilmiş olur...” şeklinde görüş bildirmiştir.

Keleş (KK9) oruç esnasındaki bazı uygulamaları da açıklayarak görüşlerini:“...Tutan tutuyor. Oruçta bazı gelenekler var. Mesela et yemezler. Su içmezler. Sahura kalkmazlar. Orucun bittiği 12. Gün öğle saatinde aşureyle oruçlarını açarlar. Hızır Orucu tutanlar da var...” şeklinde açıklamıştır.

Solak (KK10) da oruç hakkında şu ifadelere yer vermiştir: “...12 matem orucunu tutarız. Hızır orucunu da tutarız. Hızır orucunda üçüncü günden sonra Hızır gelir. Mesela biz geçen seneler Hızır orucunu tuttuktan sonra son günün iftarında kömbe yapmıştık. Kömbeyi karanlık odada ve kimsenin olmadığı odaya koyarız. Hızır gelip işaret koymuştu. Kedi tırmığı gibiydi...” Balaban (KK11) ise kısa bir açıklamayla bu oruçları tuttuklarını şöyle ifade etmiştir:“...Bu oruçları tutuyoruz....”

Erdoğan (KK12) ve Demirhan (KK13) benzer ifadelerle yer vererek şu şekilde görüş bildirmişlerdir:“...12 gün muharrem ayında tuttuğumuz bir oruç var. Bir de Hızır orucunu tutarız. Bu oruçlarda eskiden et yenmezdi, soğan doğranmazdı, banyo yapılmazdı. Bunun sebebi musibet yaşayan İmam Hüseyin’in yasını tutmaktı...” (KK12), “...Bazıları yerine getirir. Oruç tutanlar su içmezler, 12 gün boyunca yıkanmazlar, traş olmazlar, bıçakla soğan gibi şeyler kesmezler ve yemezler. Oruçluyken yalan söylenmez, küsler barıştırılır...” (KK13), Aslan (KK14) geçmişte 12 Matem, Muharrem ve Hızır oruçlarını herkesin tuttuğunu ancak şu an için gençlerin önem vermediğini şöyle ifade eder: “...Oruç ibadeti yapılmakta. Ama eskiden bu oruçların hepsi tutulurdu. Şu an oruç tutma konusunda çok sıkıntı var. Özellikle gençler arasında oruç ibadeti çok zayıf...” Duman (KK15) Muharrem ayındaki oruçta iftardan sonra su içilmediğini belirterek görüşlerini şöyle ifade etmiştir: “...Eskiden 12 gün muharrem ayında matem orucu tutardık. Su içmezdik. Su yerine hoşaf gibi sulu şeyler yerdik tabi iftardan sonra. Hızır orucunu da bazıları tutardı...”

Köse (KK16) geçmişte Muharrem ayında gerçekleştirdikleri ibadetler hakkında örnek de vererek şu şekilde görüş bildirmiştir:“...Eskiden 12 gün muharremde yas-ı matem orucu tutulurdu. Ayrıca Şubat ayında da hızır orucu da tutulurdu. Bunun dışında özellikle kadınlar bir dileklerinin gerçekleşmesi için oruç tutarlardı. Eskiden muharrem ayında et yenilmezdi, güzel yemekler yapılmazdı, eğlence olmazdı, tırnak kesilmezdi...” Akgün (KK17) ise Muharrem ayı ibadetleri hakkında:“...Bu oruçlar var. 12 İmam orucunda su içilmez. 12 gün boyunca banyo yapılmaz. Et yenilmez. Soğan yenilmez. Bıçak kullanılmaz...” şeklinde görüş bildirmiştir.

Mercan (KK18) eskisi gibi olmasa da Muharrem ayındaki ibadetler hakkında şöyle açıklama yapmıştır:“...Bu ibadetler var. Fakat eskisi gibi bu oruçları tutan az. Eskiden tamamı tutulurdu. Hatta bazıları 3 gün boyunca iftar açmazdı. Bunun sebebi Hz. Ali ve Fatma annemizin başından geçen bir olaydır. Onlar 1.gün tam iftar açacakken ihtiyaç sahibi biri kapıyı çalar ve onlar iftarlıklarını ona verirler. Aç geçirirler geceyi. 2.gün yine aynı şey yaşanır ve 3.gün yine aynı olay yaşanır. Tam üç gün iftar açamazlar...” Yıldırım (KK19) da Muharrem ayındaki oruç ibadeti esnasında iftardan sonra su yerine alternatif içecekler içtiklerini beyan ederek şöyle demiştir:“...Hızır orucu ve 12 imam orucu tutulmaktadır. Bu oruçlar esnasında su içmeyiz. Genelde hoşaf suyu içeriz. Karı-koca ilişkiye girmez oruçlu günlerde. 12.günden sonra son iftar aşureyle açılır...”

Aslan (KK20) Muharrem ayındaki oruç ibadetini şöyle dile getirmiştir:“...12 imam orucunu tutarız. Sahur yemeyiz. Oruçluyken iftardan sonra bile su içmeyiz, Soğanın başını

kesmeyiz. Daha doğrusu bıçakla hiçbir şeyi kesmeyiz. 10 Muharremde (Aşura günü) İmam Hüseyin'in başı kesildiği için bıçağı kullanmayız. Ve 12 gün boyunca yıkanmayız...”

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevi vatandaşların Muharrem ayına büyük önem verdikleri, bu ayda İmam Hüseyin şehid edildiği için genel bir mateme büründükleri, zevkten, eğlenceden uzak durdukları hatta banyo yapmak, tıraş olmak gibi bedeni rahatlatan eylemleri bile yapmadıkları beyan edilmiştir. Araştırmada oruç ibadeti konusunda Alevi vatandaşların tamamı on iki matem orucu, muharrem orucu, hızır orucu gibi oruç ibadetlerinin Akçadağ yöresinde var olduğu, genel olarak tuttukları 3 orucun; 1-Muharrem ayında tutulan on iki İmam orucu (matem orucu) 2-Şubat ayının 13-14-15 günlerinde tutulan Hızır orucu ve bir de adak adayanların tuttukları 1 günlük oruç olduğu fakat bu oruçların daha çok yaşlı kesimlerce tutulduğu beyan edilmiştir. Diğer ibadetler ve Alevi yaşam kültürüne bağlılıkta gençler arasında yaşanan birçok sorun arasında oruç ibadeti de yer almaktadır. Gençlerin oruç tutma konusunda isteksiz oldukları belirlenmiştir.

5. ALEVİLİKTE MUSAHIPLİK VE DÜŞKÜNLÜK

5.1. Alevilikte Musahiplik Kavramının İzahı

Buyruklarda talip ve sufi kavramlarından sonra en çok kullanılan kavram musahipliktir. Musahip kavramı etimolojik olarak Arapçada s-h-b mastarından gelip dost arkadaş edinmek anlamlarına gelir. Musahib(p) ise fiilin özne hali olup dost ve arkadaş anlamına gelir. Hz. Muhammed'in dostları, arkadaşları anlamına gelen sahabe ve ashab kelimeleri de aynı köktendir(Kaplan, 2009: 207). Musahip kavramı ilk defa Müslümanların müşrikler karşısında birlik beraberliğin zaruri olduğu zor dönemde ortaya çıkmıştır. Düşmana karşı birbirlerine sahip çıkacak birbirini satmayacak dostlar edinmek gerekiyordu. Bu uygulama birbirine sıkı sıkıya bağlı olanlardan oluşan büyük bir manevi güç ve enerji oluşturmuştur.

Musahiplik; Alevi/Bektaşî çevrelerde yüzyıllardan beri yaşatılıp günümüze getirilen önemli bir kurumu ifade eder. Musahipliğe, yolun gereği olduğu ve bu dünya hayatında insanlar arasında dayanışmayı hedeflediği için “yol kardeşliği”; ayrıca bu beraberliğin ölünceye kadar sürmesi gerekliliği ve musahibine karşı kişinin yaptıklarından, öte dünyada sorumlu tutulacağı için de bazı yörelerdeki ifadesiyle, “ahiret/ahret kardeşliği ve can kardeşliği” gibi isimler de verilir(Yıldız, 2005: 123). Alevi-Bektaşîler tarihi süreçte kendilerine baskı kuran hükümetlere karşı birlikte hareket etmeye muhtaçtılar. İşte bu noktada Musahiplik devreye girmiş ve Alevi toplumu birbirine sıkı sıkıya bağlayarak toplumun sığındığı manevi bir ümit kaynağı olmuştur.

Buyruklarda musahipliğin tarihsel kökeni birçok bağlamda anlatılmaktadır. Risale-i Şeyh Safi'de marifetin beşinci makamı olarak musahiplik zikredilir. Musahiplik Muhammed-Ali'den kalmıştır. Burada Musahipliğin Hz. Muhammed ve Hz. Ali'den kalışı şu şekilde anlatılmaktadır: Hz. Peygamber'in son haccından dönüşte Cebrail “Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.” (Maide Suresi, 67.ayet) ayetini getirir. Bunun üzerine Hz. Muhammed ashabına bir minber hazırlamalarını ister, minber olacak kereste bulunamayınca deve palanından minber hazırlarlar. Minbere çıkan Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin elinden tutar ve insanlara hitaben “Ey insanlar! Ben sizin efendiniz değil miyim?” diye sorar. “Evet öylesin.” Cevabını alınca Hz. Ali'ye döner ve “Ya Ali! Ben ilmin şehriyim, sen de kapısısın.” Der ve Hz. Ali'yi kendine musahip kılar(Kaplan, 2009: 207). Bu nakledilen olay Alevi büyüklerince çokça anlatılmış ve musahipliğin ne denli önemli ve gerekli olduğu vurgulanmak istenmiştir.

Alevi-Bektaşilikte bireyin toplumsallaşması, kişilik oluşturma ve ahlaki yapılanmasında yer alan önemli bir kurum da “musahiplik” kurumudur. Musahiplik Alevilikte iki aile arasında gerçekleşirken, Bektaşilikte iki birey arasında gerçekleşmektedir. Musahipleşenler, topluma karşı hem kendi yaptıkları tutum ve eylemlerden hem de musahibinin yaptığı eylem ve tutumlardan sorumlu olmaktadır. Böylece insanların ahlaki yapılanmasında bireyin kendi karar alma yerine grubun inisiyatifi ahlak anlayışında ön plana çıkmaktadır. Musahip olmaya kimse zorlanmaz, gönül işidir. Mürşit, musahip olmak isteyenlere musahipliğin sorumluluklarını anlattıktan sonra düşünmesi için süre vermektedir. Musahipliğe “yol kardeşliği” ve “ahiret kardeşliği” adları da verilmektedir. Musahip olan aileler arasında evlilik yapılmamakta, musahiplerden birisi düşkün sayıldığında ötekisi de düşkün sayılmaktadır (Sinanoğlu, 2017: 14).

İmam Cafer Buyruğunda musahiplik erkânı şöyle anlatılır: Bir kişinin musahip olabilmesi için yaşının yirmiye ulaşmış olması gerekir. Yirmi yaşına basan kişinin yapması gereken ilk farz bir rehber bulmak, ardından pir, mürşit ve musahip tutarak ikrar vermektir. Birbiriyle musahip olmak isteyen iki kişi rehber eşliğinde pirin huzuruna gelirler ve Hû derler. Pir, “Niye geldiniz?” der. Pir, “Ey talip! Bu bir uzak yoldur gidemezsin, demirden yay, oddan gömlektir giyemezsin, gidin” der. Bunun üzerine onlar geri çekilirler, eşğine varıp yine gelirler. Bu durum üç kere böyle devam eder. Dördüncüde pir, musahiplerin sağ ellerini birbirine tutuşturarak onlara şu şekilde tövbe telkin eder; Estağfirullah estağfirullah estağfirullah el azim el kerim ellezi la ilahe illa hu ve etubu ileyke ve neselut tevbete vel mağfirate vel hidayete lena innehu huvet tevvabur rahim. İlahi Ya Rabb! İlahi Ya Rabb! İlahi Ya Rabb! Eğer benim elimden, dilimden vesair aza-i cevahirimden senin rızana muhalif kelime-i küfr ve şirk ve hata ve isyan sadır olduysa, ben anların cümlesinden tevbe ve rücu’ itdim. Bir daha işlememesine azm u zevm u kasd tövbe ile (ledim), pir önünde ikrar verdim. Pir de “Ey İman edenler! Samimi bir(bir daha yapmamak üzere) Allah’a dönün.” (Tahrim, 66) ve “Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allaha biat etmektedirler. Allah’ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahbine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.” (Fetih, 48) ayetlerini okuyarak el-Fatiha der. Hepsî ellerini yüzlerine sürerler ve ardından hutbe okunur. Sonra pir; “Allah Allah, ikrarları kadim ola, muratları hâsıl ola; verdiği ikrardan dönmeyenler, birbirinden usanmayanlar, ruz-i mahşerde odda yanmayalar; dünyada melamet ahirette dalalet görmeyeler; Şeytan’ın izine, münafığın sözüne uymayalar. Hak Teala gelmiş ve gelecek kazalardan emin eyleye. Katardan azmaya, cemimizi bozmaya, duvarımızdan taş düşürmeye. Gönlümüze kış düşürmeye. Günlünüzü gümandan, başınızı dumandan halas eyleye. Dünyada

Kur'an, ahirette iman nasip eyleye. Demeden kalkan avrat, buyurmadan tutan evlat nasip eyleye. On iki İmam katarından ayırmaya. Allah Muhammed Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli, gerçeğe Hû." diye gülbank çeker, böylece musahiplik erkânı tamamlanmış olur (Kaplan, 2009: 211).

Alevîliğe göre "yol"a girmek, musâhiplikle başlar. Bir kimse yirmi yaşına vardığında ikrâr verip "yol"a girmelidir. Bir kişinin musâhip olabilmesi için evli olması gerekir. İki evli çift, hep birlikte musâhip olurlar. Musâhip olan erkeklere "kardeş" kadınlara ise "bacı" denir (Tuğrul, 2006: 163). Musahiplik manevi yükü olan bir uygulamadır. Musahip olan aileler kendi yaşam kültürünü ister istemez değiştirmek zorunda kalmışlardır. Çünkü artık yaptıkları sadece kendini bağlamayacak Musahibi olduğu kişi veya aile tarafından yaptığı eylemler sorgulanacaktır.

Musâhip olmaya karar veren gençler, bu durumu önce dedeye haber verirler. Dede, musâhipliğin yükümlülüklerini ve kurallarını anlatır. Ancak onları hemen musâhip kılmaz. Onlara bir sene enine boyuna düşünmelerini salık verir. Bir sene sonra tekrar gelen musâhip adayları, düzenlenen "İkrâr Cemi"nde ikrarlarını verip "yol"a girmiş olurlar. Artık "yol"un tâlibi olanlar, dervişlik mertebesine çıkmışlardır. Bunun işareti olarak "hırka" giyerler. Bu âdetin, Orta Asya Şamanizm'i ile şaşırtıcı bir benzerliği vardır (Tuğrul, 2006: 163).

Musâhiplikten amaç, rızâ çerçevesinde bir dayanışma sağlamaktır. Zira Alevîliğe göre tarikatta rızâ musâhiplikle başlar. Musâhipler arasında gerçek anlamda rızâ olursa tarikatta rızâ olur, tarikatta rızâ olursa toplumda rızâ olur, toplumda rızâ olursa kişinin özünde rızâ olur. Böylece üç rızâ birleşmiş olur. El ele, el de Hakk'a ulaşır (Tuğrul, 2006: 163). Musahiplik sayesinde Alevilerde manevi olarak sıradanlıktan bir üst makama çıkma durumu söz konusu olmuştur. Musahibi olan bir Alevi ile Musahipsiz bir Alevi eşit değildir. Bundandır ki geleneksel Alevilikte Musahipliğe rağbet yüksek derecededir.

Alevî geleneğine göre ise "musâhiplik", "Kırklar Cemi"nde Hz. Peygamber'in her iki canı musâhip, kardeş tayin etmesine ve Gadîr-i Hum'da Hz. Peygamber'in irad ettiği meşhur hutbeye dayanmaktadır. Bu hutbe Buyruk'ta şöyle geçmektedir: "Hz. Resûl buyurdu: "İki adam birbiriyle musâhip olmalı." Hemen ol saat Hz. Muhammed, Şah-ı Merdân Ali ile musâhip ve kardeş olup birlik manasını gösterdiler. Muhammed Mustafa, kendi mübarek eliyle kuşağını açtı. Şah-ı Merdân Aliyye'l-Murtaza'yı bağrını bastı. İkisi bir gömlekten baş gösterdiler. Baş, iki gövdeyi bir gördüler. Hz. Resûl, Ali hakkında: "Lahmüke lahmî, demüke demî, rûhuke rûhî, cismike cismî – Senin etin benim etim, senin kanın benim kanım, senin suhun benim ruhum, senin canın benim canımdır." Peygamber kutsal gömleği giydi ve: "Ali ile ben, bir ağacın meyvesiyiz" buyurdu... "Ey insanlar! Her iki kişi birbirinizi kardeşliğe

kabul edin” buyurdu. O zaman her inanan kendisine bir kardeş buldu. Böylece bütün inananlar musâhip oldu.” Buyruk’un diğer versiyonlarında, bu olayın Miraç hadisesinden sonra gerçekleştiği ifade edilmektedir (Tuğrul, 2006: 162).

5.2. Akçadağ Yöresindeki Alevilerde Musahipliğe İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Alevilikte musahiplik var mı? Neler söyleyebilirsiniz?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde şu cevapları vermişlerdir:

Karababa (KK1) musahiplik hakkında iki aile ve iki ocak arasındaki musahipliğin de olduğunu vurgulayarak musahiplik hakkında şu ifadelere yer vermiştir:“...Musahiplik iki aile arasında olduğu gibi iki ocak arasında da olurdu. Mesela biz Üryan Hızır ocağına bağlıyız bizim musahibimiz olan ocak Ağu İçen ocağıdır. Mesela biz Ağu İçen’e gittik mi onlar bizim taliplerimiz olur. Yani onlar bize uyarlar. Onlar bize geldiğinde biz onları mürşid kabul eder, biz onlara tabi oluruz...”

Tura (KK2) musahiplik hakkında geniş bir açıklama yaparak musahipliğin önemini şöyle ifade etmiştir:“...Musahiplik yola ikrar verip evli olan iki canın yani dört bedenin yârinin yanaklarına gayri (namustan gayri) herşeyi ortak olan aralarında ben kavramını kullanmayan, biz kavramını kullanan, birbirini denetleyen birbirinden sorumlu olan, heryıl görgüden geçen (hesap veren) canlara musahip denir. Musahipliğin ilk çıkışı Hz. Muhammed’in Mekke’den Medine’ye yerleşmesiyle birlikte muhacir durumunda bulunan Mekkelilerle Medineli yerli halkıyla musahip tutturup inançlı bir toplum oluşturma olgusundan çıkmıştır. İlk önce 17 kemerbest dediğimiz musahip kılınır, Hz. Ali tek kalır. Hz. Peygamber de Hz. Ali’yi kendine musahip kılar. Zahiri olarak musahiplik başlamış olur. Musahiplerden herhangi birisi veya eşlerinden biri edep erkândan ayrıldığından yani suç işlediğinde ikisi de sorumludur. Eğer bu suç yol anlamında affedilecekse görgü ceminde affedilir. Tabi bedel ödemek rızalık almak kaydıyla. Döktüğünü tamamlamak, üzdüğünü güldürmek, ceme katılan canlardan rızalık alarak yaşamını sürdürür...”

Atasoy (KK3) musahipliğin Alevilikte önemli yer tuttuğunu belirterek musahipliği şöyle açıklamıştır:“...Musahiplik Aleviliğin önemli bir kurumudur. Musahiplik Hz. Peygamberin Ensar ile Muhaciri birbiriyle kardeş yapması ve kendisinin de İmam Ali ile ‘dünya ve ahirette kardeşimsin’ diyerek kardeş olduğu bir süreçle başlamıştır. Alevilikte kişi kardeş olacağı kişiyi seçer. Cemde Dede talipler huzurunda ilan eder ve ardından kurban kesilir. Musahip olan aileler birbirlerinin tüm durumlarından sorumlu olurlar. Kız alıp vermezler. Birbirlerinden habersiz kefil olmazlar, borç vermezler. Ayrıca maddi yönden zayıflayan tarafa diğer taraf bakmak zorundaydı...”

Kayaş (KK4) ve Köse (KK5) Musahiplik konusuna kısaca değinerek şu an için uygulanmadığını belirtmekle yetinmişlerdir: “...Eskiden vardı. Şu an yok...”(KK4), “...Eskiden vardı ve uygulanıyordu musahiplik ancak şu an yok...”(KK5)

Bakır (KK6) musahip olanların sahip olması gereken özelliklere vurgu yaparak musahiplik hakkında şöyle beyanda bulunmuştur: “...Musahiplik eskiden uygulanırdı. Musahipsiz olan ceme alınmazdı. Musahiplik dede huzurunda cem sırasında ilan edilen iki kişinin kardeşliği anlamına gelen bir uygulamaydı. Musahip musahibin her durumundan sorumluydu. Musahip olanlar birbirlerinden borç alamaz ve borç veremezdi. Biri darda kaldı mı diğeri ona ve ailesine yardım etmek durumundaydı. Musahip olanların çocukları birbiriyle evlenemezdi...” Yıldız (KK7) ise mushipliğin geçmişte uygulandığını belirterek kısaca şöyle ifade etmiştir:“...Musahiplik eskiden varmış. Biz yaşamadık şu an musahipliği kimse uygulamıyor...”

Yuka (KK8) musahipliğin nasıl gerçekleştiği hakkında kısaca şu bilgilere yer vermiştir:“...Musahiplik 2 kişinin aileleriyle birlikte dede huzurunda onaylatıp ilan edildiği kardeşlik müessesidir. Dede huzurunda kurban keserek yapılıyordu. Cem ibadet sırasında bunu gerçekleştiriyorlardı...” Keleş (KK9) de benzer ifadeler kullanarak iki aile arasında musahipliğin ilan edilmesi esnasında kurban kesildiğine vurgu yaparak şöyle görüş bildirmiştir:“...Musahiplikte 2 aile kardeş oluyorlardı. Beraber dedenin huzurunda ikrar verip kurban kesiyorlardı. Dede cemlerde mutlaka 2 aileyi musahip kılardı. Lokmayı da onlar yedirirlerdi...”

Solak (KK10) musahipliğin etkilerinin hala halk üzerinde olduğunu belirterek musahipliği şöyle açıklamıştır:“...Musahiplik az da olsa halen devam ediyor. Mesela oğlum kendine musahip edindi. İki taraflı razılık alındıktan sonra dede Ali Ekber’i çağırdık. Her iki tarafın ailesi razı oldu ve biz de razı olduk. Dede onları musahip ilan etti. Dualar etti. Birbirine musahip olanlar 7 göbek çocukları birbirleriyle evlenemezler. Musahibin izni olmadan ne birine borç verebilir ne borç alabilir. Birbirlerinin her şeyinden sorumludurlar...” Balaban (KK11) ise musahipliğin geçmişte uygulandığını belirterek musahip olanlara örnek vererek şöyle görüş bildirmiştir:“...Musahiplik eskiden vardı. Şimdi uygulanmıyor. Mesela eşimin abisiyle Akif dede musahipler. Onlar aynı zamanda kirve de oluyor...”

Erdoğan (KK12) musahipliğin Aleviliğin temel taşlarından olduğunu vurgulayarak şu şekilde ifade etmiştir:“...Musahiplik Aleviliğin olmazsa olmazlarındandı. Musahipsiz ceme de alınmazdı kimse. Ama çok faydalı bir kurumdur. İki kişinin cemde dede huzurunda yârin yanağı hariç her yönden kardeş ilan edilmesi olayıdır. Kan bağıyla olan kardeşlikten daha öte bir kardeşlikti bu. Çocukları birbiriyle evlenemezlerdi. Birinin maddi ihtiyacı oldu mu diğeri

karşılama zorundaydı. Birbirlerinin sevinçlerine ve hüznlerine ortak oluyorlardı...” Demirhan (KK13) musahip olanlara aynı zamanda kirve de denildiğini beyan ederek “...Musahiplik eskiden vardı. Bazıları kirve de diyordu...” şeklinde görüş bildirmiştir.

Aslan (KK14) ise musahipliğin toplumsal düzeni sağlamak için geçmişte uygulandığını beyan etmiştir: “...Önceden uygulanırdı. İnsanlar birbiriyle kavga dövüş etmesin diye dedeler insanları aile aile kardeş ilan ederdi. Bu da insanlar arasında kaynaşmayı sağlardı...” Duman (KK15) da benzer şekilde geçmişte musahipliğin uygulandığını ifade ederek örnek vererek şöyle açıklamıştır: “...Musahiplik eskiden vardı. Musahipliği dede ilan ederdi. Mesela ben benden 30 yaş küçük amcamın oğluyla musahip olmuştum. Musahip birbirine kardeş olmak demektir. Musahipler birbirinin her şeyinden sorumluydu...”

Köse (KK16) de musahiplik hakkında Aleviliğin olmazsa olmazlarından olduğunu belirterek şu ifadelerle yer vermiştir: “...Musahiplik Aleviliğin olmazsa olmazlarındadır. Musahibi olmayan ceme de giremezdi. İki ailenin dede huzurunda yârin yanağı hariç kardeş ilan edilmesidir. İki öz kardeşin çocukları birbiriyle evlenebilir ancak musahip olanların çocukları evlenemez...” Akgün (KK17) ise musahipliğe kısaca değinerek geçmişte var olduğunu şöyle ifade etmiştir: “...Musahiplik eskiden yaygın bir şekilde vardı. Ama şu an yok...”

Mercan (KK18) musahipliğin geçmişte kutsiyet taşıdığını ifade ederek: “...Eskiden musahiplik vardı. Dede huzurunda kurban kesiliyordu. Musahip musahibin kızını alamazdı. Dua edilerek kutsiyet taşıyan bir kardeşlik olurdu. 2 aile kendi aralarında musahip olmak için anlaşırды. Sonra dede onları musahip ilan ederdi...” şeklinde görüş bildirmiştir.

Yıldırım (KK19) ve Aslan (KK20) benzer ifadelerle musahipliğin eskiden var olduğunu şu an için uygulanmadığını şu ifadelerle belirtmişlerdir: “...Musahiplik vardı eskiden. İki ailenin kardeş olmasıdır. Musahipler birbirlerinden kız alıp vermezlermiş. Musahip aileler birbirlerine sahip çıkarlarmış...” (KK19). “...Şu an musahiplik yoktur. Eskiden vardı...” (KK20)

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevi vatandaşların tamamına yakını kutsal kabul edilen musahipliğin eskiden beri var olduğunu fakat şu an için eski önemini yitirdiğini belirtmişlerdir. Musahiplik kavramının ilk defa Hz. Muhammed ile Hz. Ali’nin “kardeş olma” olayında ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Yöre Alevileri Musahipliği iki evli ailenin Dede tarafından Cem töreni sırasında kardeş ilan edilmesi, bu esnada kurban kesilmesi, ceme alınma şartlarından birinin de Musahip edinmek olduğu şeklinde beyan etmişlerdir. İki aile arasındaki kardeşlik bağının “yârin yanağı hariç her yönden ortak olma” şeklinde değerlendirildiği, iki öz kardeşin çocuklarının evlenmesinde mahsur yok iken musahip iki

ailenin çocuklarının birbiriyle evlendirilmediği, musahip ailelerin birbirlerine borç alıp veremedikleri, ihtiyaç olması durumunda her türlü ihtiyaçların musahipler tarafından karşılandığı verilen yanıtlardan saptanmıştır. Bunun yanında araştırmaya katılan Alevi vatandaşlara “Size göre musahiplik gerçek anlamda yapılıyorsa nasıl bir sonucu olurdu? Neler söyleyebilirsiniz? görüşme sorusuna araştırmaya katılan Alevi vatandaşlar musahipliğin devam etmesi ve gerçek manada işlevsel olmasının Alevi vatandaşlar için faydalı olacağını belirtmişleridir. Ayrıca Akçadağ yöresi Alevilerinin bir kısmı insanların birbirine sahip çıkması adına Musahipliğin gerekliliğine ve önemine vurgu yapmışlardır.

Musahiplik ile ilgili 22. Görüşme sorusu ve verilen cevaplar şöyledir:

“Size göre musahiplik gerçek anlamda yapılıyorsa nasıl bir sonucu olurdu? Neler söyleyebilirsiniz? görüşme sorusuna alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde verilen yanıtların bir kısmı şu şekildedir:

Karababa (KK1), Musahipliğin günümüzde olup olmaması hakkında olumlu görüş bildirerek musahipsiz insanı başıboş olarak şöyle ifade etmiştir:“...Musahiplik günümüzde olsa daha iyi olurdu. Musahipsiz bir insan yularsız bir hayvan gibidir derlerdi eskiden. Musahipler birbirinin sıkıntılarını paylaşırlardı. Ayrıca ek olarak; Dara çekme olayını çok yaşadık. Bazı uygunsuz hareketlerde bulunanlara ceza vurur dara çekerdik...” Tura (KK2) da musahipliğin devam etmesinin toplumda bir düzen oluşturacağını şöyle ifade etmiştir: “...Daha iyi olurdu. Devam etseydi toplumsal ahenk toplumsal düzen daha iyi olurdu. Edepli yaşamak için piri ve mürşidi belli olurdu. Ve yapılan yanlışlar dedeye bildirilip hesap sorulduğu için suça bulaşma oranı düşüktü. Şu an öyle bir durum yok. Edepli olmayan insanı durduracak toplumsal bir kurum yoktur. Bundan dolayı insanlar edebe riayet etmemektedir. Sadece günümüzdeki kanunların uygulandığı şekliyle bir caydırıcılık var. Bu da yeterli değildir. Eskiden hata itiraf edilirdi. Günümüzde kimse bunu yapmıyor...”

Atasoy (KK3) da toplum düzeni için musahipliğin uygulanması gerektiği yönünde şöyle görüş bildirmiştir: “...Keşke Musahiplik devam etseydi. Toplumun düzeni için çok faydalı olurdu. Musahiplikte kardeş ilan edilen aileler doğumdan ölüme kadar birbirleriyle alakadardı. Çünkü musahip olan ailelerin eşleri ve çocukları da birbirine musahipti. Alevi toplumu birbirine kenetleyen bir uygulamaydı. Bunu tüm ülkeler kendi halklarına uygulasalar birçok sorunu çözerler...”

Kayaş (KK4) musahipliğin yararlı bir uygulama olduğunu şöyle ifade etmiştir:“...Bence musahiplik olsaydı yararlı olurdu. Keşke olsaydı. Şimdi uygulanmıyor...” Köse (KK5) musahipliğin kardeşliği tesis ettiğini belirterek devam etmesi yönünde olumlu görüş bildirmiştir: “...Musahip musahibin kardeşidir. Keşke devam etseydi faydalı bir şey...”

Bakır (KK6) da musahipliğin insanlar arasında yardımlaşmayı sağladığını şu sözlerle ifade etmiştir: “...Musahiplik çok faydalı bir uygulamaydı. Keşke devam etseydi. İnsanlar arasında kardeşliği yardımlaşmayı meydana getiriyordu. Bugün günümüzde köylerde biraz devam etse de şehirlerde kim aç kim tok belli değil. Yardımlaşma ve dayanışma bitmek üzere. Bu da yeni nesillere bırakılan kötü bir miras. Gelecek nesillerin geçmişlerini öğrenmelerini ve eski güzel uygulamaları yeniden hayatlarına tatbik etmelerini istiyorum...”

Yıldız (KK7) da benzer ifadelerle musahipliğin günümüzde uygulanmasını istediğini şu sözlerle ifade etmiştir: “...Günümüzde musahiplik olsaydı daha iyi olurdu bence...”

Yuka (KK8) babasının musahibi olan aileyle hala bağlarının olduğunu ve musahipliğin devam etmesi gerektiğini şöyle ifade etmiştir: “...Musahipliğin olması daha iyi. Keşke devam etseydi. Ben hala babamın musahibi olan ailenin çocuklarıyla aynı saygı ve değeri veririm. Kardeş gibiyiz. Onun çocukları ile bizim çocuklar da kardeş gibi hareket ederler...” Keleş (KK9) musahipliğin olmayışının suç oranlarını artırdığını belirterek musahipliğin günümüzde devam etmesi hakkında şöyle görüş bildirmiştir: “...Keşke yine devam etseydi. Şimdi alevilerde suç oranları çok artmış. Eğer Musahiplik devam etseydi insanlar birbirlerini kontrol eder suçlara daha az bulaşırlardı...” Solak (KK10) da musahipliğin insanlar arasında dayanışmayı sağladığını vurgulayarak şöyle görüş bildirmiştir: “...Musahiplik devam etseydi insanlar birbirine daha çok sahip çıkardı. Çok faydalı olurdu. Keşke devam etseydi...” Balaban (KK11) da benzer ifadelerle musahipliğin faydalı bir uygulama olduğunu şöyle dile getirmiştir: “...Keşke devam etseydi. İnsanlar birbirine maddi manevi destek olurdu. Ayrıca ek olarak; Şendere, Ağılbaşı, Uzunhasan, Fatmacık, Kerim köyleri birbirine yakın ve akrabalar...”

Erdoğan (KK12) ise musahipliğin hem bir denetleme mekanizması hem de sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan bir uygulama olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir: “...Musahiplik olsaydı toplumsal dayanışma devam ederdi. İnsanların en azından bir denetleyeni bir yardımcısı olurdu. Keşke şimdi uygulanabilseydi...” Demirhan (KK13) da musahipliğin devam etmesi gerektiği yönünde olumlu görüş bildirerek şu sözlere yer vermiştir: “...Keşke devam etseydi. Eski bağlılıklar devam ederdi. Mesela dedemin muhasibi olan kişilerin çocukları bize daha yakınlar...”

Aslan (KK14) ise musahiplik hakkında olumsuz görüş bildirerek şu an için gerek kalmadığını şöyle ifade etmiştir: “...Zamana ayak uydurmak lazım. Şu an zaman değişti. Eskiden o gerekliydi. Şimdi gerekli değil...”

Duman (KK15) da musahipliğin iyi bir uygulama olduğunu şöyle ifade eder: “...Musahiplik olsaydı çok iyi olurdu. Dört dörtlük bir uygulamaydı...” Köse (KK16) de

musahipliğin tekrar uygulanması gerektiğine vurgu yaparak şöyle izah etmiştir: “...Musahipliğin tekrar uygulanması gerekir. Çünkü mahkemeye gitmeden birçok sorun hallediliyordu. Şu an bir anlaşmazlık çıktığında mahkeme bile çözemiyor. Uzun yıllar devam eden davalar var. Musahiplik toplum düzenin sağlaması yönüyle çok faydalıdır...”

Akgün (KK17) bazı durumlarda faydalı olduğunu ancak bazılarının bunu suiistimal ettiğini şöyle ifade etmiştir: “...Bazı konularda faydalı olurdu ama olmasa daha iyi olur. Çünkü iyi niyeti suiistimal edenler olmuş. Şu an Musahiplik uygulanamaz zaten...” Mercan (KK18) musahipliğin toplumsal düzen açısından faydalı olacağını şu sözlerle ifade etmiştir: “...Keşke devam etseydi. Daha iyi olurdu. Hatta ben sevdiğim bir iki arkadaşla teklif ettim kabul etmediler. Musahiplik toplumsal düzen açısından uygulanması elzem olan bir uygulamadır aslında...” Yıldırım (KK19) musahipliğin günümüzde de uygulanması gerektiğini şöyle ifade etmiştir: “...Eskiden daha iyiydi. Bazıları da birbirleriyle kirve olurlardı. Bu da musahiplik gibi uygulanırdı. Kirve olanlar da birbirlerinden kız alıp vermezlerdi. Musahiplik devam etse daha iyi olurdu. Çünkü şu an kimse kimseye sahip çıkmıyor, kimse kimsenin derdini dertlenmiyor...” Aslan (KK20) da musahipliğin günümüzde uygulanması gerektiği yönünde şöyle görüş bildirmiştir: “...Musahiplik şimdi olsa daha iyi olurdu. İnsanlar birbirine daha iyi davranırdı. Ama Musahipliğin sorumluluğu da çok. Ayrıca şunu ekleyelim, Alevi olduğumuz için çok bedel ödedik. Her dönemde Aleviler hep dışlandı...”

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevi vatandaşların büyük bir kısmı Musahiplik uygulamasının devam etmesinin olumlu olacağı yönünde cevaplar vermişlerdir. Bazıları hala eski atalarının musahibi olan ailelerle bağlarının olduğunu, ilişkilerinin devam ettiğini belirtmişlerdir. Akçadağ yöresi Alevilerine göre Musahiplik uygulamasının geçmişten günümüze olumlu bir intibah uyandırdığı belirlenmiştir. Yörede Musahipliğin mükemmel bir sosyal-kültürel dayanışma ve yardımlaşma işlevi sunduğu, bir binanın tuğlalarını birleştiren bir harç gibi Alevi toplumunu birbirine kaynaştıran bir faydalı bir uygulama olduğu belirlenmiştir.

5.3. Alevilikte Düşkünlük Kavramının İzahı

Aleviliğin diğer önemli kurumu ise “düşkünlük” kurumudur. Düşkünlük kurumu, Alevi-Bektaşî ilkelerinden bir veya bir kaçını yerine getirmeyen talibin cezalandırılmasıdır. Bir Alevi-Bektaşî üyesi için en güç durum, düşkün sayılıp cem törenlerine alınmamaktır. Bir talip suç işlediğinde suçun türüne göre, önce rehber sorunu çözmeye çalışmakta, çözülemediği takdirde mürşit (dede-baba) bilgilendirilmektedir. Bu durumda düşkün meydana çağrılıp

mürşidin huzurunda sorgulaması yapılmaktadır. Suçlu bulunan talip “yoldan düşme” olarak tanımlanmaktadır. Geçici süreyle düşkün sayılanlar, cezasını tamamladıktan sonra kurban kesip lokma dağıtmakta ve cem düzenlenmektedir. Söz konusu ifade ve tespitler, Alevi-Bektaşiliğin diğer kurumları gibi düşkünlük kurumunun da grubun ahlaki yapılanmasını düzenlemeye yönelik toplumsal boyutlu ilişkiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşkünlük kurumu ve onun etkisiyle toplumsal ahlaki yapılanmanın Türk toplumunda hak, hukuk, adalet ve eşitlik gibi değerlerin önemini ve ne kadar eskilere dayandığını göstermektedir (Sinanoğlu, 2017: 14). Geleneksel Alevilikte düşkün olmak ölmekten de beter sayılmıştır. Çünkü suçlu olanı tüm toplum tanımaktadır ve kişi toplum huzuruna çıkacak yüz bulamamaktadır.

Alevîliğin inanç ve ilkelerine karşı suç işleyen, “yol”u, erkânını çiğneyen bu nedenle de “yol”dan süreli veya süresiz uzaklaştırılan kimseye Alevilikte “düşkün” yani suçlu denilir. Düşkünlük, bir ahlâkî yaptırım yasasıdır. Düşkün olanlar toplum tarafından dışlanır, ceme alınmazlar. Düşkünlüğün kaldırılması ancak “düşkünlük meydanında” yargılanıp, ceza çekilmesiyle mümkündür (Tuğrul, 2006: 169). Düşkünlüğün kaldırılması her ne kadar kişinin eskisi gibi olumlu karşılanacağı anlamına gelmezse de “affedilme” mekanizmasının işlemesi kişiyi tamamen kaybetmeyi önlemeye de yardımcı olur.

Alevi-Bektaşilerde düşkün kelimesi suçlu anlamına gelmektedir. Musahiplik erkânından geçmiş, görgü erkânından ikrar vermiş, yola talip olmuş ve sonradan suç işlemiş olan talibe düşkün denir. Yol mensubu bir bireyin ikrarına bağlı kalmayarak büyük bir suç işlemesi üzerine pirin talimatıyla toplum dışına itilmesine de düşkünlük denmektedir. İşlediği suç dolayısıyla düşkün ilan edilen bireylerin sadece belirlenen süre içinde ceme girmesine izin verilmemekle beraber toplum onunla her türlü ilişkiyi kesmektedir. Ev ziyaretlerine gidilmez, yardıma muhtaç olduklarında yardımlarına koşulmaz, kimse onlara selam vermez ve konuşmaz. Sadece cenazesi olduğunda defin işlerinde konuşmaksızın yardım edilir (Albayrak, 2015: 33).

Tuğrul (2006: 169) düşkünlüğü gerektiren suçlara örnekler vererek düşkün ilan edilenlerin karşılaşacağı durumu şöyle ifade etmiştir: “Alevî geleneğine göre adam öldürmek, zina etmek, hanımını boşamak, hırsızlık yapmak, Kur’ân’da evlenmesi yasak olan kimselerle evlenmek, ikrardan dönmek, yalan söylemek, yalan yere şahitlik yapmak, sırrı fâş etmek, pîr ve ocak hakkını ödememek, gibi suçlar işleyen kimse “yol”da düşkün kabul edilir. Bunun için yargılama yapılan meydana “düşkünlük meydanı” denir. Bu suçlar ağır sayılıp affedilmez. Düşkün kabul edilen kimsenin evine dedesi gitmez. Böyle bir kimse yedi yıl süresince cem âyinine de alınmaz. Bunların dışında başkasının malını gasp etmek, söz gezdirmek, fesatlık

yapmak başkasına verilmiş kızı, sözünden dönerek diğerine nikâhlamak, ahlâk kurallarına uymamak kişiyi düşkün durumuna düşüren suçlardır.”

Alevi toplumu içinde yargılama yetkisi dedelere aittir. Haklı ile haksızı birbirinden ayırt etmek ve adil bir karar vererek sorunu çözmek dedelerin yükümlülüklerindendir. Verilen karar genellikle bağlayıcı olur. Karşı tarafa zarar veren kişi, içinde bulunduğu koşullara göre maddi tazminat ödemeye mahkûm edilir. İşlenen suçun ve yapılan haksızlığın ağır olması veya verilen karara uymama halinde dede yahut rehber başka bir şekilde ceza verme yoluna gidebilir (Tuğrul, 2006: 169). Alevilikte sosyo-kültürel yaşamın her alanında olduğu gibi düşkünlük konusunda da otorite yine dedeler olduğu açıktır. Dedenin bu konuda ayırım yapmadan suçlu olan veya cezayı hakeden herkese yaptırım uygulamış olması dedenin hüküm alanını daha da genişletmiştir.

5.4. Akçadağ Yöresindeki Alevilerde Düşkünlüğe İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Düşkünlük hakkında neler söyleyebilirsiniz?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde şu cevapları vermişlerdir:

Karababa (KK1) düşkünlüğün suç oranlarını düşürmek için geçmişte uygulanan bir ceza sistemi olduğunu şöyle ifade etmiştir:“...Düşkünlük suç oranlarını azaltmak için uygulanıyordu. Düşkün ilan edilen kişinin topluma çıkacak yüzü kalmıyordu. Eskiden uygunsuz hareketi olanları düşkün ilan ediyorduk...”

Tura (KK2) ise ağır suçlar için suçlunun düşkün ilan edildiğini şu ifadelerle beyan etmiştir:“...Alevi toplumunda ağır suçlar (büyük suçlar, hırsızlık, namus tecavüz, kaçırma, adama öldürme gibi) düşkünlüğü getirir. Düşkün ilan edilenin hayvanları köyün ortak sürüsüne alınmaz, selam verilmez, yemekleri yenilmez. Ceme alınmazlar, muhabbetlerine alınmazlar. Kısacası topluma alınmazlar. Bu düşkünlük yıllarca sürebilir. Yıllar sonra yeniden kurban keserek edep ve ahlaklı olmak kaydıyla tekrar yola alınabilirler. Bazı cezalar hariç adam öldürme zorla kadın kaçırma vs...”

Atasoy (KK3) da benzer ifadelerle toplumda suç işleyenlerin cem törenlerinde düşkün ilan edildiğini şu sözlerle ifade etmektedir:“...Düşkünlük toplumda haksızlık yapan, mesela hırsızlık namussuzluk gibi kötü işleri yapanlar şikâyetler üzerine dede tarafından yine cemde herkesin huzurunda düşkün ilan edilirdi. İşlediği suçun büyüklüğüne göre tekrar düşkünlük belli bir süre sonra kaldırılırdı...”

Kayaş (KK4) düşkünlüğü açıklarken örnek vererek şöyle ifade etmiştir:“...Eskiden düşkün ilan edilen olmuş. Mesela kavgacı bir aile vardı. Dede geldiğinden onu düşkün ilan etmiş. İnsanlar onu dışlamışlar. Başka biri dedeye hakaret etmiş Dede ona cem toplantısında

beddua etmiş çok geçmemiş o hakaret eden kişinin yaşadığı bölgeyi sel götürmüş hiçbir kurtulamamış...” Köse (KK5) ise kısaca düşkünlüğü bir ceza sistemi olarak tanımlamıştır:“...Düşkünlük ceza sistemiydi...”

Bakır (KK6) düşkünlüğü gerektiren ağır suçlarda bu ceza sisteminin dede tarafından uygulandığını şöyle ifade etmektedir:“...Düşkünlük vardır. Düşkünlük genelde ağır suçlarda veriliyordu. Dede birçok anlaşmazlığı cemde rızalık çerçevesinde çözüyordu. Ama büyük kusurlarda mesela evli bir bayanı kaçırın ve buna benzer suçlarda düşkün ilan ediliyordu. Uzun süre ceme alınmıyordu. Köylüler de düşkün olan kişiyi dışlıyorlardı. Hiçbir şekilde yardım edilmiyordu. Ta ki dede onu affedene kadar...”

Yıldız (KK7) düşkün ilan edileni duymadığını ifade ederek düşkünlüğün Alevilikte var olduğunu şöyle ifade etmiştir:“...Oturduğum yörede şimdiye kadar düşkün ilan edilen duymadım. Ama düşkünlüğün Alevilikte olduğunu biliyorum...” Yuka (KK8) ise düşkün ilan edilenin karşılaştığı yaptırımlardan örnekler vererek şöyle ifade etmektedir:“...Düşkünlük yüz kızartıcı suçlarda genelde de namus suçlarını daha çok kapsıyor. Düşkün ilan edilen toplumdaki dışlanırmış. Yemeği yenilmez, hayvanları sürüye katılmazmış. Yaptığı suçun büyüklüğüne göre eğer çok büyük bir suç değilse yeniden af edilebilirmiş...”

Keleş (KK9) düşkün olanların ceme alınmadığını belirterek düşkünlük hakkında“...Düşkün olanlar ceme alınmazlar. Onlar ya hırsızlık yapanlar, ya kadın kaçırınlar, vs. suç işleyenlerdi. Ve toplum tarafından dışlanırlar...” ifadelerine yer vermektedir. Solak (KK10) günahkâr olanların düşkünlükle eşdeğer olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:“...Günahkâr olanlara düşkün diyoruz. Onlar görgü cemine giremezler. Kul hakkı düşüne kadar cemlere alınmazlardı...”

Balaban (KK11) düşkün ilan edilen suçlar hakkında örnek vererek şu açıklamaları yapmıştır:“...Düşkünlük eskiden vardı, ama şimdi uygulanmıyor. Bundan 10 yıl önce bu bölgede uygunsuz hareketlerde bulunan bir bayan vardı. Dedenin durumdan haberi vardı. Kadın ceme girmeye çalıştı ama dede izin vermedi. Ondan sonra herkes o kadına karşı soğuk davrandı...”

Erdoğan (KK12) düşkünlüğü gerektiren suçlardan bahsedip düşkünlük hakkında şu ifadelerine yer vermiştir:“...Düşkünlük toplumda yüz kızartıcı suçlar işleyen veya haksız yere birinin malını gasbeden veya namus suçları işleyen kişilere verilen toplumsal cezanın adıdır. Düşkünlükte suçun büyüklüğüne göre cezalar verilirdi. Genelde cemlere alınmaz toplumdaki soyutlanırlardı...” Demirhan (KK13) ise geçmişte düşkünlüğün uygulandığını, şu an için uygulanmadığını şöyle ifade eder:“...Eskiden düşkün ilan edilen olmuş ama şimdi öyle bir şey yok...” Aslan (KK14) düşkünlüğü toplumda alenen günah işleyenlerin cezalandırılması

şeklinde tanımlayarak şu ifadelerle yer vermiştir: “...Düşkünlük toplumda alenen günah işleyen haksızlık yapan birinin topluma alınmayarak cezalandırılması durumudur...”

Duman (KK15) düşkün ilan edilenin suçun büyüklüğüne göre bazen ömür boyu düşkün olarak kalabileceğini belirterek şu ifadelerle yer vermiştir:“...Düşkünlük vardır. Toplumda günah işleyen birisi dede tarafından düşkün ilan edilirdi. Yaptığı suçun büyüklüğüne göre bazıları ömür boyu düşkün olarak kalırdı. Düşkünlüğü kaldırılacak birisinin boynuna 30-40 kg çakıl kumla dolu bir torba asılırdı. Boynu aşağı düşerdi 15-20 dk böyle bekletilirdi. Yanında küçük bir çocuk da durur izlerdi. Sonra dede kızarmış demir getirin vurayım deyince çocuk ağlardı bu onun affına vesile sayılırdı. Çocuk sayesinde dede düşkünü affederdi, maddi durumuna göre kurban kestirirdi. Düşkünlüğü kalkardı ve insanlar tekrar onunla konuşmaya başlardı...”

Köse (KK16) düşkünlüğün dede tarafından bir cezalandırma olduğunu belirterek süreli ve süresiz düşkünlüğün olduğuna dikkat çekmiş ve şöyle görüş bildirmiştir:“...Düşkünlük toplumda suç işleyenlerin dede tarafından bir tür cezalandırma biçimidir. Aleviliğe uymayan hareketlerde ve hırsızlık, namus gibi suçlarda uygulanırdı. Süreli düşkünlük de vardı. Süresiz düşkün ilan edilenlerde vardı. Basit suçlarda dede 6 ay sonra ceme girmesine izin verebilirdi...”

Akgün (KK17), Mercan (KK18) ve Yıldırım (KK19) benzer ifadelerle düşkünlüğün geçmişte uygulandığını şu an için uygulanmadığını şu sözleriyle açıklamışlardır: “...Düşkünlük eskiden olmuş. Şu an uygulanmıyor...”(KK17), “...Eskiden düşkünlük vardı. Bazı büyük kötülük yapanlar ebediyen düşkün kalırdı. Basit suçlarda dede herkesin huzurunda affederdi düşkünlüğü kaldırırdı...”(KK18), “...Eskiden suç işleyenler de düşkün ilan edilirlermiş...”(KK19)

Aslan (KK20) düşkünlüğün geçmişte uygulandığını ve düşkün ilan edilen bir vatandaşı örnek verdiği, Pir’in o vatandaşı düşkün ilan ettiğini şu sözlerle ifade etmiştir:“...Eskiden düşkünlük vardı. Mesela H. A. diye birisi -şimdi rahmetli oldu-evli bir bayanı kaçırdığı için Pir tarafından düşkün ilan edildi. Hiç kimse onunla konuşmadı, herkes onu dışladı. En sonunda dara çekildi. Pirin huzurunda toprakla doldurulmuş bir çuvalı kendirle boynuna astılar boynu bükük bir şekilde özür dileyip tövbe ettikten sonra Pir onu bağışladı. 20-25 sene düşkün kaldı...”

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevi vatandaşların tamamı düşkünlüğü Alevi inanç sistemi içinde bir cezalandırma olduğunu, özellikle yüz kızartıcı suçlar, haksız yere cana kıyma, evli bir bayanı kaçırma gibi suçlarda daha çok uygulandığı gözlemlenmiştir. Düşkünlüğün cem törenleri esnasında dede tarafından ilan edildiği yine cem töreninde dede

tarafından kaldırıldığı ifade edilmiştir. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu düşkünlüğün eskiden beri var olduğunu fakat şu an için eski önemini yitirdiğini belirtmişlerdir. Düşkün ilan edilenin ceza olarak toplumdan dışlandığı, her türlü yardımın kesildiği, varsa hayvanlarının köyün sürüsüne alınmadığı gibi toplumsal bir cezalandırmaya tabi olduğu tespit edilmiştir.

6. ALEVİLİKTE CENAZE-DEFİN GELENEKLERİ

6.1. Alevilikte Cenaze-Defin Geleneklerinin İzahı

Ölüm, ruhun bedenden ayrılarak ruhun başka bir âleme göçmesi olayıdır. Ölüm insan varlığı için bir âleminden diğerine geçiş demektir. Bu anlamda ölüm yok olmak değildir. Birçok inanışta olduğu gibi İslâm Dinine göre de ölüm insanın özü olan ruhun bedenden ayrılıp Ruhlar alemine göç etmesidir. Her canlı varlık için ölüm kaçınılmaz bir gerçektir. Canlılar doğar, büyür ve ölürlür. Kur'an-ı Kerim'de ölümle ilgili pek çok ayet vardır. Bazıları şunlardır: “Her can ölümü tadıcıdır” (Al-i İmrân, 185); “Onlar için bir ecel tayin ettik ki onda hiç şüphe yoktur” (el-İsrâ, 17/99); Biz senden önce de hiçbir beşere dünyada ebedîlik vermedik. Şimdi sen ölürsen, onlar baki mi kalacaklardır?” (el-Enbiya, 34); “Yeryüzünde bulunan her canlı fanidir” (er-Rahman, 26).

Alevilikte biyolojik ölümün “Allaha yeniden kavuşmak” olarak kabul görmesinin ana nedeni; nesnelerin, düşüncelerin yoktan var olmayacağına inanılmasıdır. Heterodoks olarak değerlendirilecek bu anlayışa, İnsan-Evren-Allah bir bütündür (vahdet-i vücud); bundan dolayı evrendeki nesneler ve düşünceler Allah'ın varlığından kaynaklanmakta ve bu durum (ölüm), varlığın (insanın) öze dönüşümü olmaktadır. İkinci ölüm ise, “Nasip (ikrar) törenindeki ölüm”dür. Bu ölüm, Alevilerce “ölmeden önce ölmek” ve “ölmek” terimleri ile ifade edilmektedir. İkrar törenindeki ölmek, iradi bir ölümdür ve bu aşama Alevi eğitiminin belki de en çarpıcı ve en zorlu aşaması olarak kabul edilmektedir. (Aktaş, 2015: 20).

Ülkemizde değişik yörelerde yaşayan Alevi topluluklarına göre ölüm, her şeyden önce ruhun yer değiştirmesi, görünür âleminden görünmez âleme geçiş ve böylece yeni bir durumun başlangıcı olarak görülmektedir. Bu yönüyle o, sırrına erişilmesi ve künhüne vâkıf olunması güç bir olaydır. Ölüm, yok olmak anlamına gelmez; zira insan ruhu, varlığı ile kaderinin tabii bir sonucu olarak, bir süre için misafir kaldığı bedeninden ayrılıp farklı ortamlara girecek ve varlığını değişik yerlerde sürdürecektir. Bundan dolayı ölüm sözcüğü, Alevi çevrelerde fazla kullanılmaz. Ölüm kavramı yerine Hakk'a yürümek, gerçeklere kavuşmak, kalıp değiştirmek, kalıbı dinlendirmek, sır olmak, emaneti teslim etmek, Cemâl'e ve Dîdâr'a kavuşmak, don değiştirmek gibi deyimler kullanılır (Kaya, 1996: 368-370; Er, 1998: 117-118; Aktaş, 1999: 118-119; Şahin, 2006: 66).

Alevi geleneğinde iki türlü ölüm vardır. Bunlardan biri, realitede karşımıza çıkan şey olup ölüp bu dünyadan ayrılmaktır ki, aslında bu ölüm sayılmaz. Diğerisi ise, *ölmeden önce ölmek*; yani üzerinde kul hakkı kalmadan ölmektir. Bu da ancak tarikatla olabilecek bir şeydir. Buna göre belli bir yaşa gelen kimse ailesiyle birlikte, dedenin ve toplumun huzurunda kurbanını keserek beyaz seccade üzerinde görülüp ölmeden evvel ölmek için kurbanını alıp

ceme gider. Burada; k s olduğu birisi varsa onunla barışır, alacağı vereceği varsa bunları halleder ki, burada sorulan öteki dünyada sorulmasın. Yine o anda yalan söylemeyeceğine, kimseyle ilgili kötülük d ş nmeyeceğine, komşusu ile iyi ge ineceğine, yolunu inkâr etmeyeceğine yemin eder. Burada kötü huy ve alışkanlıklardan uzak durmaya söz veren kişi, artık ahlak  anlamda arınmayı hedefler. Bu da ancak kişinin ölmeden evvel ölmesiyle mümkün olacaktır. Böylece insan, benliğinden arınıp nefisini öldürerek Hakk’a ulaşır (Er, 1998: 118).

Alevilik-Bektaşilikte  len kişiye “ ld ” yerine “Hakka yürüdü”, “kalıbı dinlendirdi” , “don değiştirdi” gibi terimler kullanılır. Hakk’a yürüyen kişi için cenaze merasimi sırasında bazı yerel farklılıklar doğrultusunda g lbenk, deyiş, nefes, düvaz ve devriyelere yer verilmektedir. Cenaze hizmetini ehil kişi yapar. Bu genelde Alevi dedesi tarafından icra edilir. Hakk’a yürüyen kişinin ailesinden “rıızalık” alınarak hizmete başlanır. Hakk’a yürüyen kişinin gözleri açıksa kapatılması, yıkanması, kefenlenmesi ve toprağa “sırlanması” aşamalarının hepsi titizlikle yerine getirilir. Her aşamada özellikle duvazlar başta olmak üzere g lbenkler ve deyişler okunabilmektedir. Bazı aşamalarda yapılan işlemlerden kısa örnekler verecek olursak;

Hakk’a yürüyen kişinin yakınlarından biri ya da orada hazır olanlardan biri ölen kişinin gözlerini kapatırken;

“Destur-u Pir... Bismişah... Allah Allah...” Hakk’a yürüyen canımızın;

Ten gözleri erdi sırra,

Can gözüyle Hakk’a vara.

Gerçeğe H !”

g lbengini okuyarak baş ve orta parmak birlikte ya da avuç içi ile Hakk’a yürüyenin gözlerini kapatır. Çenesi uygun ölçülerde bir bezle, çene altından başa doğru; “Destur-u Pir... Bismişah... Allah Allah...” denilerek bağlanır. Ayakları; uygun ölçülerde bir bezle, ayak başparmaklarından; (dar duruşundaki gibi) “Destur-u Pir... Bismişah... Allah Allah...” denilerek bağlanır. Bedeni; ortamın durumuna uygun olarak y n aranmaksızın, hazırlanmış olan Hak/Rahat D şeği’ne; “Destur-u Pir... Bismişah... Allah Allah...” denilerek yatırılır.  zeri; bir çarşaf ya da örtüyle, “Destur-u Pir... Bismişah... Allah Allah...” denilerek tamamen örtülür ve bulunduğu ortam hizmetlerin yürütülmesine uygun hale getirilir.

Yıkama işlemi sırasında ehil kişi: “Destur-u Pir... Bismişah... Allah Allah...Falanca canımızın bedenini Hak rızası için yıkamaya geldik. Biz ondan razı olduk; Hak da ondan razı olsun. Gerçeğe H !” Yıkama esnasında deyiş, nefes ve düvazlar okunabilir.  rnek Nefes;

Kalktı Havalandı, G n l n Kuşu

Sofu Bizi Niçin Ta'an Edersin,

Daha sonra kefenlenme işlemi yapılır ve rızalık alınır. Rızalık alma hizmeti; Hakk'a yürüyen canın evi, Cemevi ya da musalla taşında; bunlardan sadece birinde olabileceği gibi birden fazla yerde de olabilir. Rızalığın nerede alındığından ziyade anlamı önemlidir. Rızalık alma hizmeti, Rızalık Meydanı'nda Hakk'a yürüyen canın yakınlarının, çevresinin önem verdiği kişilerin toplandığı gündüz ve aydınlık vakitte yapılır. Burada önemli olan halkın toplanmasıdır. Rızalık verecek canların mümkün olduğunca meydanda toplanmış olması gerekir.

“Destur-u Pir... Bismişah... Allah Allah...” Muhammed'in gül cemaline, Hasan'la Hüseyin'in kemaline, Aliyyel Murtaza'nın yoluna, Allah dost Eyvallah, Hü! Divana geldik dârına durduk. Özümüzü öze bağladık. Hakk'a yürüyen bu can için, yar olup, birleştik. Ya Hak! Saklımız gizlimiz yok. Sen bilirsin halimizi. Senden geldik sana döneriz. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, Kırklar'ın, On İki İmam, On Dört Masum-u Pak, On Yedi Kemer-best' in, Kerbela Şehitlerinin aşkına, Fatıma Ana haldaşımız, Bozatlı Hızır yoldaşımız ola, Nur-u nebi, kerem-i Ali, Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli Dil bizden nefes; Hak erenlerden ola. Gerçeğe Hü!”

Hakk'a uğurladığımız bu canımıza gönül birliğiyle; Rızalık gösteriyor musunuz? Canlar: Allah Eyvallah! Ehil Kişi: Rızalık gösteriyor musunuz? Canlar: Allah Eyvallah! Ehil Kişi: Rızalık gösteriyor musunuz? Canlar: Allah Eyvallah! Ehil Kişi: Allah Eyvallah!” diyen diller dert, keder, ağrı, acı görmeye. Verilen rızalıklar, Hak Muhammed Ali Divanı'nda kabul ola. Hakk'a yürüyen cümle canlarımızın devr-i daim/devr-i asan ola. Bu gülbenkten sonra bölgesel farklılıklar da gözetilerek, Hakk'a göçü anlatan üç nefes, bir düvaz mümkünse zakirlerce saz eşliğinde ya da ehil kişi/ zakirler tarafından sözlü olarak okunabilir. Örnek Duvaz;

*İlahi Mustafa Murteza hakkı İnsan-ı Kâmil'den ayırma bizi
Yüz yirmi dört bin Enbiya hakkı İnsan-ı Kâmil'den ayırma bizi
Desti-gir' imizdir İmam-ı Hasan Hüseyin-i Kerbelâ Şah-ı Şehidan
İmam Zeynel, İmam Bakır elaman İnsan-ı Kâmil'den ayırma bizi
Cafer Sadık cümlemizin serveri Musa Kazım, Rıza yolun rehberi
Medet Mürvet Taki, Naki, Askeri İnsan-ı Kâmil'den ayırma bizi
Muhammet Mehdi'dir Şah-ı Velayet Iştır cihanı nur-u hidayet
Niyazımız budur her dem her saat İnsan-ı Kâmil'den ayırma bizi*

Toprağa sırlama hizmetinde Hakka yürüyen kişi dikkatlice kazılan kabre indirilir. Yakınları isterlerse, Hakk’a yürüyen canın mezarına sevdiği bir eşya, çiçek vb. şeyler de bırakabilirler. Hakk’a yürüyen can toprağa sırlanırken;

Ehil kişi: “Cümle canlılar aslına döner, Hak’tan geldik, Hakk’a gideriz.” Der ve sonrasında aşağıdaki gülbengi okur: “Destur-u Pir... Bismişah... Allah Allah...” Muhammed’in gül cemaline, Hasan’la Hüseyin’in kemaline, Aliyyel Murtaza’nın yoluna, Allah dost eyvallah Hü!” Gülsenkten sonra deyiş, nefes, düvaz imam ve devriye okunabilir.

Hakk’a Yürüyen Can İçin Verilen Lokma Gülbengi Ehil kişi: “Destur-u Pir... Bismişah... Allah Allah...” Hakk’a yürüyen can için; Meydana gelen lokmalar kabul ola, Yiyene helâl, yedirene delil ola, Pişirip yetireni sofraya getireni Hak saklaya, Hızır bekleye, Hakk’a yürüyen canın devr-i daim/devr-i asan ola, Dil bizden nefes; Hünkâr Hacı Bektaş Veli’den ola, Lokma hakkına, evliya keremine, gerçek erenler demine Hü!

Başsağlığı/Taziye Gülbengi Hakk’a yürüyen canın toprağa sırlanmasından sonra yakınlarına başsağlığı/taziye ziyaretleri gerçekleştirildiğinde bilenler tarafından düvaz, gülsenk okunur. Ali’m, Hasan Hüseyin Zeynel’i Bakır Cafer Kazım Musa Rıza’ya zikir Taki Naki Askeri Mehdi’ye şükür İbrahim’in desti demanı Haydar Hakk’a yürüyen Falanca canımızın devri daim/devri asan olması, yakınlarımızın sağlık ve sabırla kalması aşkına, gönül birliğiyle diyelim, Allah Allah! “Destur-u Pir... Bismişah... Allah Allah...” Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, Kırkların, erenlerin, enbiyaların himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola. Hak erenler, Hakk’a yürüyen canımızın geride kalanlarının gözlerinden yaş, duvarlarından taş düşürmeye! Bu acıyı unutturacak başka acılar göstermeye! Hakk’a yürüyen Falanca can daima gönlümüzde ola! Cümle canları, Hak erenler katarından, didarından ayırmaya, Nur-u nebi, kerem-i Ali, Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Gerçeğe Hü!”(Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli Vakfı, 2012: 10-31).

6.2. Akçadağ Yöresindeki Alevilerde Cenaze-Defin Törenleri ne İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Ölen kişi için nasıl bir gelenek var, ağıtları var mı?” ve “Akçadağ’ın dağ köylerinde ölümler kıyafetleriyle mi defnediliyor? Veya kabre ekstra konulan bir şey var mı?” görüşme soruları çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde şu cevapları vermişlerdir:

Karababa (KK1) ölen kişi için kendilerine has uygulamaları özet olarak şöyle ifade etmiştir:“...Yıkayıp kefenleyip namazını kılar toprağa verimiz. Kıyafetleriyle gömülmezler. Veya kabre herhangi bir eşya konulmaz. Ölen kişiye ‘Hakka Yürüdü’ deriz. Öncelikle ailesinden rızalık alınır. Ölen kişi için ağıt şeklinde gülbanglar okunur. Daha sonra dualarla

yıkanır. Kefenlenir. Bu esnada düvaz dediğimiz oniki imam ve Peygamber isminin geçtiği salavatlar okunur. Daha sonra cenaze namazı kılınır. Toplanan kişilerden rızalık alınır...”

Tura (KK2) genişçe bir izahta bulunarak ölen Alevi vatandaşı için “Hakka Yürüme Erkânı” denilen bir merasim düzenlediğini ve diğer detayları şöyle ifade etmektedir: “...Ölü için Hakk’a Yürüme Erkânı denilen bir uygulama vardır. Bizler ölen can için Hakka yürüdü deriz. Hakk’a yürüyen kişinin toprağa verilmesine de ‘sırlamak’ şeklinde tanımlarız. Biz toprağa gömmek yerine ‘sır etmek’ terimini kullanırız. Bir canın Hakk’a yürümesi durumunda yapılması gereken bazı hizmetler vardır. Bu hizmetler aile fertlerinden rızalık alınarak Yol ve Erkânımıza uygun şekilde yürütülür. Hizmeti yürütecek kişide sınırlama olmamakla birlikte düşkün’ olmaması gerekir. İlk etapta Hakk’a yürüyen can adına hane halkının acısının paylaşımı adına bir gülbank okunur. Hakka yürüyenin çenesi ve ayakları uygun ölçülerde bezle ‘Destur Ya Pir, Bismişah’ denilerek bağlanır. Bedeni yine ‘Destur Ya Pir, Bismişah’ denilerek Hak/rahat döşeğine yatırılır. Daha sonra Ehil kişi:

-Destur-u Pir Bismişah Allah Allah. Filan canımızın bedenini Hak rızası için yıkamaya geldik. Biz ondan razı olduk; Hak da ondan razı olsun. Gerçeğe Hû!

Hakka yürüyen can yıkanır en son ‘rızalık suyu’ döker. Daha sonra kurulanır. Kefenlenir.

Rızalık alma hizmetine geçilir. Hakka yürüyen canın evi, cemevi ya da musalla taşına konulur. Akrabaları, yakınları komşuları toplanır. Hizmeti yapan ehil kişi içinde salavatların duaların olduğu bir gülbank okur. Sonra toplanan canlara şöyle sorar:

-Rızalık gösteriyor musunuz?

Cevap: Allah Eyvallah

Bu üç defa tekrarlanır.

Sonra ehil kişi şöyle der: Allah Eyvallah diyen diller dert keder ağır acı görmeye.

Verilen rızalıklar Hak-Muhammed-Ali Divanında kabul ola.

Hakka yürüyen cümle canlarımızın devr-i daim ola. Fatma Ana haldaşımız, Bozathlı Hızır yoldaşımız ola. Nur-u Nebi Kerem-i Ali Pirimiz üstadımız Kutbu Âlem Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hak Muhammed Ya Ali Hakka Hu! Sonra Düvaz denilen deyişler söylenir. Daha sonra cenaze namazı kılınır. Daha sonra taşınarak toprağa sırlanır. Burada da benzer düvazlar ve deyişler okunur. En son fatiha okunur. Bizim yörede az da olsa kadınların sevdiği bir eşyasıyla, erkeklerin de genellikle battaniye ile gömüldüğünü gördüm, duydum. Eskiden daha çoktu. Şu an çok yok...”

Atasoy (KK3) cenaze törenlerini detaylı bir şekilde şöyle ifade etmiştir: “...Cenaze olduğu zaman öncelikle komşuları cenaze sahibine yardımcı olurlar. Mezarın kazılmasından tut, yeme içme gibi tüm ihtiyaçları komşularınca tedarik edilirdi. Hemen hemen herkes

toplanır, Dede dualarla, Hz. Peygambere, İmam Ali'ye ve Ehlibeyte salavatlar eşliğinde cenazeyi uğurlarlar. Tabi cenaze namazı da kılınırdı. Rızalık alınır. Ben bu bölgelerde çok cenaze namazı kıldırıp, cenazeyi kaldırmışım. Eskiden bazılarının sevdiği bir eşyası kişiyle beraber mezara konulurdu. Benim şahid olduğum bir cenazede birinin eski sürekli çaldığı sazı kendisinin vasiyeti üzerine mezara konulmuştu. Birinin vasiyeti üzerine radyosu kişiyle beraber gömülmüştü. Buralarda eskiden 'bu amcası, bu dayısı, ...' diyerek her bir aile bireyi için küçük bez parçaları da kişiyle beraber mezara konulurdu. Ancak ben defalarca bunun doğru olmadığını vurguladım. Bazıları da battaniye ile gömerdi. Bunlar bazılarının kendi bireysel uygulamalarıdır. Alevilikte böyle genel bir uygulama yoktur. Dedeler de bu yönde bir şey söylememiştir...”

Kayaş (KK4) özel bir gelenek uygulanmadığını şöyle beyan etmiştir:“...Özel bir gelenek yok. Bayanlar ağıt yakarlar. İslam dinindeki gibi yapılıyor. Yani yıkanır kefenlenir, cenaze namazı da kılınıp toprağa veriliyor...” Köse (KK5) de benzer ifadeyle özel gelenek olmadığını ifade etmiştir:“...Özel bir gelenek yok. Sünnilikteki gibi yıkanır kefenlenir, namazı kılınıp defnedilir Ayrıca kıyafetleriyle gömme âdetini duymadım. Kabre ölünün eşyaları da konulmaz...”

Bakır (KK6) da geçmişe göre bazı ritüellerin değiştiğini şöyle beyan etmiştir:“...Bizler ölülerimizi yıkıyoruz, kefenliyoruz. Sonra da dualarla salavatlarla namazını da kılıp toprağa veriyoruz. Eskiden isteyenler bir bez parçası veya ölenin sevdiği bir eşyasını kendisiyle beraber mezara koyarlardı. Şimdilerde bu durum çok azaldı. Biz zaten bunun doğru olmadığını söylüyorduk. Bazen de battaniyesiyle kabre konulan var...” Yıldız (KK7) ise kısaca değerlendirerek şöyle ifade etmiştir:“...Ölüyü yıkarız üç defa Allahu Ekber diyerek yıkarız. 3 sefer yıkanır. Kefenlenir, kibleye döndürülür. Sonra cenaze namazı kılınır. Elbiseyle gömülme diye bir uygulama duymadım...”

Yuka (KK8) cenaze merasimini Sünnilerdekine benzer gerçekleştirdiklerini şöyle ifade eder:“...Ölü için Sünnilere benzer bir şekilde cenaze töreni yapılır. Ölü yıkanır kefenlenir ve cenaze namazı kılındıktan sonra toprağa verilir. Kıyafetiyle gömüleni ben hiç duymadım...”

Keleş (KK9) geçmişte daha farklı uygulamaların olduğunu şöyle ifade eder:“...Ölü yıkanır kefenlenir ve namazı kılınır. Türkçe dualarla kaldırılır. Genelde Sinemilli ocağında Elbistandan gelen dede kaldırır. Daha sonra birkaç gece mezarın üzerinde ateş yakarlar. Eskiden kalan bir gelenektir bu. Anadolu'da eskiden ölen kişi sevdiği bir eşyası varsa onunla mezara konulmuş. Dedemin anlattığına göre birinin mezarına kendi altın parası konulmuş...”

Solak (KK10) telkin hakkında dikkat çekerek defin merasimleri hakkında şu görüşleri dile getirmiştir:“...Ölü dualarla yıkanır, kefenlenir. Cenaze namazı kılınır. Telkin verilir ve defnedilir. Telkin verilirken Caferi mezhebine tabi olduğunu, Ehlibeyt’e uyduğunu ölüye telkin ederek cenazeyi defnederiz. Ölünün elbiseleriyle gömüldüğüne dair bilgim yok...” Balaban (KK11) ise Sünnilerdeki gibi ölen kişinin toprağa verildiği beyan etmiştir:“...Sünnilerdeki gibi yıkayıp kefenleyip namazını kılar toprağa verimiz. Kıyafetleriyle gömülme diye bir şey yok...”

Erdoğan (KK12) da benzer ifadelerle şöyle açıklamıştır:“...Biz ölülerimizi dualarla yıkıyoruz, kefenliyoruz. Sonra da dualarla salavatlarla cenaze namazını da kılıp toprağa veriyoruz. Bazıları vasiyeti üzerine mezara bir eşyasını koydurabiliyor. Mendil, bir bez parçası, bir tesbihi gibi bir eşyası koyduran oluyor. Eskiden birçok kişi bunu yapıyordu şu an bunu yapan kişi sayısı azalmış durumda. Ve konulan eşyalar basit küçük eşyalar...”

Demirhan (KK13) nadiren de olsa ölen kişinin bir eşyasının mezara konulduğunu ifade ederek cenaze merasimi hakkında şöyle açıklama yapmıştır:“...Ölü yıkanır, kefenlenir dedenin yaptığı dualarla ve cenaze namazı kılındıktan sonra gömülür. Özel bir merasim yok Elbisesiyle değil, kefenle gömülür. Sadece bir cenazede birinin ölen kişiye ait tesbihini mezara bıraktığını gördüm...”

Aslan (KK14) da cenaze törenlerinin Sünnilerdeki gibi yapıldığını şu sözlerle ifade etmiştir:“...Aynen Sünnilerdeki gibi ölen kişinin cenazesi yıkanır kefenlenir ve dualarla toprağa verilir. Elbiseyle gömüldüğüne dair bilgim yok...”

Duman (KK15) ölen kişilerin dualarla toprağa verildiğine dikkat çekerek şu ifadelere yer vermiştir:“...Ölülerimizi dualarla yıkayıp, kefenleriz. Namazını kılar sonra dualarla gömeriz Kıyafetiyle gömülme şeklinde bir şey görmedim hiç...”

Köse (KK16) ölen kişi için “devri değişti” ifadesini kullandıklarını şu sözlerle dile getirmiştir:“...Biz ölülerimize ölü demiyoruz. Bizde devir vardır. Ölen kişinin devri değişmiştir. Veya ölen kişi için kalıbı değiştirdi, don değiştirdi deriz. Mesela biz ölen kişi için devri daim olsun deriz. Son dönemde şunu gördüm; ölen kişi çok sevdiği bir eşyasıyla gömülebiliyor. Mesela bir tesbih, bir sigara emziği gibi bir eşya konulabiliyor. Veya battaniyesiyle gömülen olabiliyor. Eskiden bu eşyalar daha çok bırakılıyordu. Son dönemde azaldı...”

Akgün (KK17) Dedenin yönergesinde ölen kişinin cenaze merasiminin yapıldığını şöyle ifade eder:“...Dede gelir. Ölüyü duayla yıkayıp kefenleyip dua ederek namazını kılarak kabre koyarız. Cenazeden sonra Kur’an okunur. Kıyafetiyle gömülme olayını ne gördüm ne duydum. Kefenle defnederiz...” Mercan (KK18) ise cenaze törenlerinin Sünnilerdeki gibi

yapıldığını şöyle ifade etmiştir:“...Özel bir gelenek yok. Ölü Sünnilerdeki gibi yıkanıp, gusül abdesti aldırılıp, kefenlenir ve namazı kılınarak toprağa verilir. Elbiseyle gömülme diye bir şey yok. Ancak şehitler elbiseleriyle gömülürler. Dedeler cenaze namazı sırasında nasihatlerde bulunurlar. Eşya da konulmuyor kabre...”

Yıldırım (KK19) vasiyet olması durumunda ölen kişinin özel bir eşyasının kabre konulduğunu şöyle ifade eder:“...Özel bir gelenek yok. Ölü sünnilerdeki gibi yıkanır, kefenlenir ve dualar eşliğinde gömülür. Genel olarak kıyafetiyle gömülme diye bir uygulama yok. Ama vasiyet etmişse bazen özel eşyanın konulduğunu işittim...”

Aslan (KK20) da Sünnilerdekine benzer şekilde cenaze merasimlerini gerçekleştirdiklerini şöyle ifade etmiştir:“...Sünnilere benzer şekilde yaparız. Ölü yıkanıp kefenlenip cenaze namazı kılındıktan sonra ağıtlar ve dualar eşliğinde toprağa verilir. Cenaze toprağa verilirken eşya konulmaz....”

Araştırmada Alevi vatandaşların ölen kişi için “öldü” veya “vefat etti” terimlerinden çok “devri değişti”, “kalıbı dinlendirdi”, “don değiştirdi” gibi terimleri kullandığı beyan edilmiştir. Cenazeyi toprağa vermeyi de “sırlamak” olarak adlandırırlar. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu özel geleneklerinin olduğunu belirtmiştir. Yörede uygulanan gelenekler olarak cenazenin duyurulduğu, cenaze sahibi hanenin akraba ve komşularının ölenin yakınlarına sürekli destekte bulunduğu ve yardımcı olunduğu, ölü için “Hakk’a Yürüme Erkânı” denilen bir uygulama yapıldığı, bu uygulamanın her aşamasında gülbang/duvaz okunduğu, ölünün yıkandığı ve kefenlendiği ve daha sonra cenaze namazı kılındığını, bu esnada rızalık alındığını, ölen kişi için ağıtlar söylendiği, defin sonrası birkaç gece mezar başında ateş yakıldığı cevaplarını vermişlerdir. Ayrıca Alevi vatandaşların bir kısmı ölü için özel bir geleneklerinin olmadığını, bayanların cenaze merasimi sırasında ağıt yaktığını ve cenazelerinin sünnilerdeki gibi yıkandığını, namaz kılındığını ve defin işleminin yapıldığını belirtmişlerdir. Özellikle Aleviliğin geleneksel cenaze merasimini Kaynak Kişi 2(KK2) daha detaylı beyan etmiştir. Araştırmada Alevi vatandaşların büyük bir kısmı ölülerin kıyafet veya eşya ile gömülmediği cevabını verirken çok azı eşya veya kıyafetle ölülerin gömüldüğü cevaplarını vermişlerdir. Eşya olarak ölünün sevdiği bir eşya veya vasiyeti üzerine istediği bir eşyası ölürken kabre konulduğu belirtilmiştir. Araştırmaya katılan alevi vatandaşların bazıları ölülerin battaniye ile kabre konulduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca elbise ile yalnızca şehitlerin gömüldüğüne vurgu yapmışlardır.

7. ALEVİLİĞİN CAFERİLİK VE SÜNNİLİKLE OLAN İLİŞKİSİ

7.1. Caferilik Kavramının İzahı

Caferilik, terim olarak imâmetin/halifeliğin Allah'ın tayini ve Peygamberin vasiyeti ile Hz. Ali ve onun oğullarının hakkı olduğunu savunan, Şia'nın ana kollarından biri olan İmâmiye'nin daha çok fıkıh okulunu ifade etmek için kullanılan bir Mezhepler Tarihi terimidir. Günümüzde yaşayan mezheplerden biri olan İsnâaşeriye, tarihî ve siyâsî yönü bakımından genel bir ifade ile “Şia”, kelâmi yönü bakımından “İmâmiye”; fikhî yönü bakımından ise “Caferiyye” olarak anılmaktadır (Banaz, 2018).

Çağdaş şii âlimlerden Ali Şeriatî Caferî isminin kullanılması hakkında şöyle söylemektedir: Caferî Şiası ya da Caferî Mezhebi dediğimizde bu, onun kurucusunun İmam Cafer-i Sâdık olduğu anlamına gelmez. Tersine o, bu mezhebi Mâlikî, Hanbelî, Hanefî, Şâfî mezheplerinden ve yine İsmâilî, Zeydî ve Keysânî Şiası'ndan ayrı olarak somutlaştıran kimsedir. Yoksa Caferî Şiası'nın inanç ve amel esaslarını İmam Cafer Sâdık'tan önce Kur'an'da, Sünnette, Ehl-i Beyt'te ve ondan önceki bütün imamlarda görmekteyiz.” (Şeriatî, 2011: 187). Şeriatî Caferiliğin aslında Peygamber döneminden itibaren başladığını, ancak somut olarak İmam Cafer Sadık döneminde hükümler ve fetvaların sistemleştiğini açıklayarak Caferiliğin diğer mezheplere nazaran Peygamber sünnetine en yakın mezhep olduğunu da belirtmiş oluyor.

Şia, Arapça'da “ş,y,a” kökünden gelmekte olup, tarafında olma, bir kişinin ardından gitme, ayrılma, gruplaşma gibi anlamlara gelen sözcüktür. Şii kelimesi tekil bir söyleyiş iken Şia kelimesi çoğul mana ifade eder. Kur'an'ın muhtelif yerlerinde de taraf, taraftar, sınıf, grup, benzer, topluluk anlamlarında kullanılmıştır (İnan, 2020: 8). Şii, Alevi, Sünni gibi terimler aidiyeti belirttiği için insanlar bazen bu terimlerin ayırım sebebi olduğunu zannetmekteler. Hâlbuki bu kavramların insanlar arasında ayırıma sebebiyet vermemesi gerekir.

Fığlalı (1993: 33) Şia kavramını “Hz. Muhammed'in vefatına müteakip, imamete/hilafete en uygun kişinin Hz. Ali olduğuna inanan ve onu tek "meşru" imam/halife gören; ondan sonraki imamların/halifelerin de Ali'nin soyundan olması gerektiğini savunan grupların müşterek adı” şeklinde tarif eder. Şia olanların hemen hemen hepsi Caferî fıkına göre amel ederler. Caferî terimi yerine Şia teriminin çok daha fazla kullanılması geçmişten gelen bir isimlendirmeden kaynaklanıyor olabilir.

Anadolu Aleviliğinin her ne kadar bazı farklı ritüelleri olsa da Şii-İmami-Caferî geleneğiyle bazen örtüşen çoğu zaman da ayrışan bir ilişki içinde olduğunu ifade edebiliriz. Alevilik-Bektaşilik, kökleri tarihi bir gerçeklik olarak, Türklerin İslâmiyeti tanımaya bağladıkları dönemlere kadar uzanan belli siyâsî, tarihi, coğrafi, toplumsal, iktisâdî ve kültürel

şartların tedricen oluşturduğu bir İslami inanç ve kültür olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Fıglalı, 2006: 253). Alevilikle Caferilik arasında ortaklığın Hz. Ali'ye derin bağlılık ve O'nun ilk imam/halife kabul edilmesi, Ehl-i Beyt ve On iki imam'a derin muhabbet, ilk üç halifeye iyi bir gözle bakılmaması, Kerbela matemi, tevella ve teberrâ, adalet, Mehdi anlayışı ve takiyye gibi daha çok inanca ilişkin unsurların söylem ve simgeleştirilmesinde olduğu görüldüğü gibi uygulama, adap ve erkâna ilişkin bir ilişki ve birliktelikten söz etmek mümkün görünmemektedir. Bunun sonucu olarak Türk Alevi/Bektaşilerinin etkisi altında kaldıkları Caferi unsurların, siyasi, itikadi ve fıkhi Caferilikten ziyade mistik, tasavvufî ve semboller üzerinden üretilen duygusal bir Caferilik olduğu söylenebilir. Alevîlerden ibadetleri yerine getirenlerin uygulamaları merkeze alındığında Caferîliğin etkilerinin Hanefîliğe göre çok daha yüzeysel olduğu da kolaylıkla fark edilebilmektedir. Alevilerin “Mezhebim Caferî,” ya da “Caferî mezhebindenim” gibi ifadeleri sözde ve şekli olmanın yanında Caferîliği daha çok “yol”da rehber görmekten ibarettir (Güngör, 2012: 1956).

Anadolu Alevilerinin Caferilikle buluştuğu noktanın İran coğrafyası olduğu gözönüne alınırsa Caferîliğin Aleviler üzerindeki etkisi tahmin edilebilir. Türklerin Ehlibeytyle tanışmasını Gürsoy (2009: 57) şöyle ifade eder: “Bilindiği gibi Kerbela olayından sonra Emeviler ile siyasi mücadeleyi kaybeden Hz. Hüseyin taraftarları birçok tarafa dağılarak din tebliği ve Ehl-i Beyt propagandasına yönelmişlerdir. İran taraflarında ve Türklerin yaşadığı bölgelerde de yürütülen propaganda faaliyetleri Türkler arasında Hz. Ali ve Ehli Beyt sevgisinin derinden yer edinmesinde etkili olmuştur.”

İran İslam İnkılabı bütün dünyada etki uyandırdığı gibi Anadolu Alevilerini de etkiledi. İran İslam Devriminin Anadolu Alevileri üzerindeki etkisi iki boyutlu olarak görüldü. Çorum ve çevresi merkez olmak üzere Anadolu Alevilerinin bir kısmı İran devriminden etkilenecek kendilerini yeniden tanımladılar ve bir kısmı da bu devrim nedeniyle Şiîliğe-Caferîliğe sempati ile bakmaya başladılar. Diğer taraftan bazıları da, İran İslam Devrimini reddederek Caferilikle (Caferî Fıkhi vb.) Anadolu Alevileri arasında hiçbir ilişkinin olmadığını söylediler (Taşgın, 2004: 244). Ayetullah Humeyni'nin liderliğinde 1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi sonrası İran'da kurulan İslami hükümetler kendilerine yakın gördükleri tüm gruplara yönelik çalışmalarıyla dikkat çekmiş özellikle daha çok ortak noktaya sahip Alevilerle yakın ilişkiler kurmaya özen göstermişlerdir.

Alevilik ve Caferilik ilişkisi bir anlamda Alevîliğin neliğine ilişkin bir sorgulamadır. Bu sorgulamanın sonunda Alevilik, ayrı bir din olmaktan felsefî bir bakışa, oradan bir yaşam biçimine ve nihayet İslami bir forma kadar çeşitlenen pozisyonların birbirinden önemli ölçüde uzaklaşmasına sebep olan referans çeşitliliği ile karşı karşıyadır. Yine bu soruya verilen

yanıtlar öyle geniş bir spektrumdadır ki bazen aynı kimlikten bahsedildiğini düşünmeyi bile zorlaştırır. İşte bu geniş alanda cevaplardan biri olma ihtimali ve taraftarı olan Alevilik “Caferilik”tir yanıtı da kendisine yer bulmakta ve sonuca ilişkin kişi, grup, yapı ve duruşlara göre değişik ama birbirinden tamamen farklı cevaplar ortaya çıkmaktadır (Güngör, 2012; 1940).

Alevilik söz konusu olduğunda tartışma yaratan en önemli konulardan biri, Anadolu Aleviliğinin Şiiliği kapsayıp kapsamadığıdır. Araştırmacıların bu konudaki görüşleri birbirinden çok farklıdır. Şia sözcük anlamıyla Arapçada cemaat, ümmet anlamına gelmektedir. Bu sözcük, Hz. Muhammed’den sonra Hz. Ali’nin halife ve imam olmasını isteyenler olarak ortaya çıkmıştır. Bunlara Hz. Ali taraftarları da diyebiliriz. İmam Cafer Sadık ile birlikte teolojik bir altyapı oluşturarak mezhep kimliğine bürünmüştür. Şiilik ve Caferilik, İmam Cafer Es-sadık döneminde eş anlamlı olarak kullanılmaya başlamıştır. Zira “Eşhedü en lailahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden resulullah ve eşhedü enne Alliyen veliyullah” sözleriyle şehadet getiren ve Caferi fikhını benimseyen kimselere hem Şii hem de Caferi denmiştir (Mahdı, 2015: 96). Alevilerin tamamı kelime-i şehadeti Caferilerle benzer şekilde getirmektedir.

7.2. Akçadağ Yöresindeki Alevilerde Caferiliğe İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Caferilik hakkında ne biliyorsunuz? Caferilik ile Alevilik arasında ortak ve farklı noktalar nelerdir?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde şu cevapları vermişlerdir:

Karababa (KK1)’ya göre Caferilerle Alevilerin 12 İmamlara sevgi açısından ortak yönlerinin olduğu hacca gitme, namaz kılma gibi farklı yönlerinin olduğunu şöyle ifade etmektedir:“...Caferiler İmam Cafer Sadık’ın fetvalarına göre amel ederler. Onlar Ramazan orucunu tutarlar. Hacca giderler. 3 vakit namaz kılarlar. Ben İran’a Irak’a Suriye’ye gittim. İran’da Meşhed kentinde sekizinci İmam olan İmam Ali Rıza’nın türbesini ziyaret ettim. Kum şehrine gidip Masume-i Pak ananın türbesini de ziyaret ettim. Masume İmam Ali Rıza’nın kızıdır. Oradan Irak’a geçtim. Orada İmam Musa Kazım, Necef’te İmam Ali ve Kerbelada İmam Hüseyin efendimizin türbelerini ziyaret ettim. Kerbela toprağından yapılmış mühür hediye edildi. Daha önce Şam’a gitmişim. İmam Zeynel Abidin’in zindanda kaldığı yeri gördüm. Hz. Zeynep anamızın türbesini ziyaret ettim. İmam Hüseyin’in başı Şam’da defnedilmiştir...” Tura (KK2) da benzer ifadelerle Caferilerle ortak yönlerinin 12 İmamlar, Fatma Ana, Muharrem ayı ibadetleri olduğunu farklı yönler olarak Caferilerin namaz, Ramazan orucu ve hac ibadetlerinin olduğunu ifade etmişlerdir:“...Caferilerle ortak

noktalarımız 12 imamlar, Fatma Ana, Muharrem ayında oruç. Caferiler namaz kılarlar, Ramazan orucunu tutarlar. Hacca giderler. Bizde bunlar yok. Alevilerde Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velinin kabrine gidenler hacı olur. Caferiler şer'i yasalara göre hareket ederler. Alevilerde şeriat marifet hakikat boyutunda hareket ederler..."

Atasoy (KK3) da görüşmede Caferilerin Ehlibeyt'e daha çok bağlı olduklarını şu ifadelerle belirtmiştir: "...Caferiler Ehlibeyt'e bizden daha çok bağlılar. Onlar Ehlibeyt konusunda farklılar. Onları bir yönüyle takdir ediyorum. Onlar hiçbir zaman davalarını bırakmadılar. Şiilerde kendilerini yenileyip geliştiriyorlar. Eskiden İmam Hüseyin için zincirle kendilerine vururlardı şimdilerde gördüğüm kadarıyla bunu kaldırmışlar. Onların İstanbul'da bir liderleri var, Selahattin Özgündüz. O'nun bazı konuşmalarını televizyondan izlemiştim. Ehlibeyt hakkında çok güzel bilgisi var. Onu samimi buluyorum..." (KK3). Kayaş (KK4) Caferilerin daha çok İran coğrafyasında olduklarını, Alevilerle ortak ve farklı yönleri sahip olduklarını şu şekilde ifade etmiştir: "...Caferiler İran taraflarındaki insanlardır. Onlar Hz. Hüseyin'in şehit edildiği günün yıldönümünde sırtlarına vuruyorlar. 12 İmam inancı onlarda da var. Ama onlar da sünniler gibi namaz kılıp ramazan orucunu tutarlar. Bizim köyde biri vardı o da namaz kılardı, ramazan orucunu tutardı. Hatta 3 ayları bile tutardı..."

Köse (KK5) görüşmede Alevilerin çoğunun İran'dan geldiğini, Onların namaz kıldığını ayrıca onlar hakkında detaylı bilgiye sahip olmadığını şöyle açıklar: "...Alevilerin ekserisi İran'dan gelir. Şiiler namaz kılarlar ayrıca cem evine de giderler. Caferiler de şiiler gibidir. Onlarla irtibatım hiç olmadığından fazla bilgim yoktur..." Bakır (KK6) ise Caferilik ve Aleviliğin aynı şeyler olduğunu örnek vererek şöyle açıklar: "...Caferilik ve Alevilik aynı şeydir. İbadet şekillerinde farklılıklar var. İkisi de İmam Ali'yi ve Ehlibeyt imamlarını severler. Benim bir yeğenim İran'a ve Irak'a gitti. Orada İmamların türbelerini ziyaret etti. Beni de davet etti. İnşallah nasip olur da ben de orada İmamların türbelerini ziyaret ederim..."

Yıldız (KK7) Aleviliğin özünün Şiilik olduğunu, esas Alevilerin İran ve Pakistan bölgelerinde olduğunu görüşmede şöyle dile getirmiştir: "...Alevinin özü Şiiliktir derdi babamız. Esas Aleviler İran, Horasan, Pakistandadır. Ortak yönleri 12 imam inancı, Ali taraftarlığı ve sevgisi ve ayrıca İmam Mehdi inancı şiilerle ortak inançlarımızdır..." Yuka (KK8) ise tek ortak yönlerinin Ehlibeyt olduğunu ifade etmiştir: "...Alevilerle Caferilerin Ehlibeyt dışında hiçbir ortak yönleri yoktur. Caferilerle hiç görüşmedim..." Keleş (KK9) görüşmede 12 imam inancının ortak yön olduğunu, Caferilerde Ramazan orucu ve namaz olduğunu alevilerde ise bunların olmadığını şöyle dile getirmiştir: "...Caferilik ya da Şiilik de

bir mezheptir. Mezhepler sonradan ortaya çıkmıştır. Caferiler de 12 imam inancı var. Onlarda namaz Ramazan orucu var bizde yok...”

Solak (KK10) yapılan görüşmede Caferilerle Alevilerin ortak noktasının Ehlibeyt olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “...Caferilerle ortak noktamız Ehlibeyt’i ön planda tutmamızdır. Onların katı kuralları var. Bizde katı kurallar yoktur...” Balaban (KK11) ise Caferilerde cem ibadeti olmadığı, 12 imam inancının ortak olduğunu şöyle ifade eder: “...Onlarda da 12 imam inancı ar. Ama onlarda cem ibadeti yok. Onlar da namaz kılp Ramazan orucunu tutarlar. Onlar Hz. Hüseyin’in şehit edilmesinden dolayı kendilerine zincirlerle vururlar...”

Erdoğan (KK12) da benzer ifadelerle Caferilik ve Alevilik arasında sadece Hz. Ali ve Ehlibeyt sevgisinin olduğunu şöyle ifade eder: “...Caferilik bize göre farklıdır. Hz. Ali sevgisi Ehlibeyt sevgisi dışında ortak yanımız yoktur...” Demirhan (KK13) ise Caferilerin Alevilerden daha koyu olduğunu tüm mezhepler arasında fark olduğu gibi Alevilerle de farklı yönlerinin olduğu şöyle ifade etmiştir: “...Caferiler bizden daha koyular. Onlar da ehlibeyt yolundalar. 12 imam inancı onlarda da var. Nasıl ki Hanefilik ve Şafilik arasında farklar varsa Caferilik ve Alevilik arasında da farklar var. Caferiler namaz kılar, Ramazan orucunu tutar, hacca giderler. Aleviler bunları yapmazlar. Cem ibadeti yaparlar...” Aslan (KK14) yapılan görüşmede farklı ve ortak yönleri örnek vererek şöyle ifade etmiştir: “...Caferilik ile Alevilik ortak düşüncelere sahiptir. Biz de İmam Ali’yi İmam Hüseyin’i Hz. Peygamberi seviyoruz. Onlar da seviyorlar. Bizde cem ibadeti var. Onlarda namaz var. Caferiler hacca giderler biz hac için farklı yere gideriz...” Duman (KK15) ise Caferilerle Aleviler arasında fark olmadığını şöyle açıklar: “...Caferi Alevi arasında fark yoktur. Onlarda da 12 imam inancı var bizde de. Onlar da muharrem orucunu tutarlar bizde...”

Köse (KK16) ise Caferilerin Alevilerle bir alakası olmadığını şöyle ifade eder: “...Caferiler Kerbela’da Hz. Hüseyin eksenli bir harekete sahipler. Tüm inançlarını ve fikirlerini onun üzerine oturturlar. Ama 1400 yıl önceki olaylara takılıp kalarak bunun üzerinden dini bir yapı oluşturmayı uygun görmüyorum. Şiiler Sünnilerden daha katı bir şeriat uyguluyorlar. Bunun Alevilikle bir alakası yok. Malatya’da Caferilerin camisi ve faaliyetleri var. Bir arkadaşım vardı onlardan. Ben çok gördüm onlarla. Ama Alevileri oraya dâhil etmelerini doğru bulmuyorum...” Akgün (KK17) ise fazla detaylı bilgiye sahip olmadığını ancak dedesinin Caferiler gibi günde üç vakit namaz kıldığını ifade eder: “...Fazla bilgim yok ama Caferiler de Alevidirler. Dedem günde 3 vakit namaz kılardı. Ayrıca bizim köyde hâlihazırda Cuma namazlarına giden 4-5 kişi var...”

Mercan (KK18) Caferiliği Aleviliğin başka bir versiyonu olarak gördüğünü şöyle ifade eder: "...Temel anlayış aynı. Ehlibeyt imamlarına sevgi aynı. 12 imam inancı var. Kerbelaya bakış açıları aynıdır. Yani Caferilik de Aleviliğin başka versiyonudur. Caferiler İmamlara bizden daha çok bağlılar..." Yıldırım (KK19) Alevilikle Caferiliğin farklı yönlerine vurgu yaparak şu ifadelerle yer vermiştir: "...Caferiler zincirle kendilerine vuruyorlar. Onlarda namaz oruç vardır. Bizde cem ibadeti var..." Aslan (KK20) Alevilik ve Caferilik arasındaki ortak ve farklı yönleri örnekler vererek şöyle ifade etmiştir: "...Burada Caferilik yoktur. Cafer Sadık'a uyanlar Sünnilerdeki gibi namaz kılıp oruç tutup hacca giderler. Onlar da 12 imama inanırlar. Onlar da bizim gibi muharrem orucu tutarlar. Onlar Aşura gününde özel merasimler düzenlerler..."

Araştırmada Alevilik ve Caferilik arasında ortak noktalar olarak 12 imamlar, Ehlibeyt sevgisi, Hz. Ali sevgisi, Muharrem orucu, Fatma Ana, İmam Mehdi inancı, Hz. Hüseyin ve Hz. Muhammed sevgisi, Aşura etkinlikleri, Kerbela olayına bakış cevabını vermişlerdir. Farklı noktalar olarak ise Caferilikte namaz ibadeti, ramazan orucu, hac ibadeti, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden dolayı kendine zincirle vurma gibi ibadet ve uygulamaların olduğu, Alevilikte ise cem ibadeti, Muharrem ayında 12 imam orucu anlatılarını vermişlerdir. Katılımcıların az bir bölümü ise gerçek Aleviliği Caferilerin yaşadığı yönünde de yorumda bulunmuştur. Bazıları ise ikisi arasında temelde fark olmadığını sadece bazı uygulamalarda farklılıkların olduğunu beyan etmiştir. Araştırmada özellikle kız isteme merasiminde "İmam Caferin Fıkına Göre" ibaresinin sıkça kullanıldığı da belirlenen dikkat çekici bir bilgi olmuştur.

Araştırmada Alevi vatandaşlara Caferilik ile ilgili olarak "Çevrenizde Caferi/şii fıkına göre amel eden var mı?" görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde şu cevapları vermişlerdir:

Tura (KK2) Alevilerle Caferilerin (Şiilerin) etkileşim içinde olduğunu şöyle ifade eder: "...Çevremizde yok ama Malatya Merkezde onların camilerine giden Aleviler var. Şiiler Alevileri etkilemeye çalışmaktadırlar..." Atasoy (KK3) çevrelerinde Caferi fıkına göre amel eden duymadığını ancak bunların ortak noktaları olduğundan görüşmeleri gerektiğini şöyle vurgulamıştır: "...Hayır duymadım. Ama Alevilerle Caferilerin birbirine gidip gelmeleri gerektiğini vurgulamak istiyorum. Çünkü ikisi de Ehlibeyti sever takip ederler. İkisi de mazlumun tarafını tutmaktadır. Keşke imkânım olsa onlarla bir araya gelebilsem..."

Keleş (KK9) Alevilerin kız isteme merasiminde Caferi fıkına göre hareket ettiğini belirterek Alevilerin aslında Caferi olduğunu şöyle beyan eder: "...Hayır. Aleviler aslında Caferidir. Çünkü kız istemede Caferi fıkına göre diye bir ibare geçiyor. Şöyle derler:

Allah'ın emri Peygamberin kavli İmam Caferin fıkına göre diyor..." Köse (KK16) ise Caferiliğe geçenler hakkında yol sapkınları şeklinde örnek vererek şu ifadelere yer vermiştir: "...Yoktur. Fakat üniversitelerde gençler İran'dan gelen öğrencilerle bir araya gelip, onlardan etkilenip yol sapkınları çıkabiliyor. Bunların sayısı 3 tür 5 tir. Bu doğal bir şeydir. Sünni olup da Alevilerle evlenip Aleviliği benimseyenler de var. Bunlar olabilecek şeyler..."

Mercan (KK18) Caferiliğe geçebileceğini beyan ederek gerçek Aleviliği Caferilerin yaşadığını beyan etmiştir: "...Yok. Ama ben kendim Caferiliği severim. Ben de Caferiliğe geçebilirim ileride. Gerçek Aleviliği onlar yaşıyor. 2 yıl önce bir tur şirketiyle görüşüm İran Irak gezileri için. Pandemi başlayınca iptal etmek zorunda kaldım. Ama ilk fırsatta İran'daki İmam Ali Rıza türbesini, Irak'ta Kerbelayı ziyaret etmeyi istiyorum..."

Araştırmada yörede bulunan Alevi vatandaşların büyük çoğunluğu çevrelerinde Caferiliğe geçiş yapan veya Caferi fıkına göre hareket edenin olmadığı yönünde cevaplar vermişlerdir. Ancak az sayıda da olsa Caferiliğe geçiş yapmayı düşünenler veya Caferilerle Alevilerin aslında bir olduğunu ve bir araya gelmeleri gerektiği yönünde yorumlar yapılmıştır. Yörede İran'a, Irak'a gidenlerin olduğu ve gitmeyen bazı Alevi vatandaşların da buradaki İmamların türbelerini ziyaret etmek istedikleri yönünde bilgiler aktarılmıştır.

7.3. Alevi-Sünni Münasebetleri

Sünnilik, dini olarak ifade etmek gerekirse, Peygamber efendimizin bütün güzel davranışları ve onun davranışlarını yerine getirmek demek. Kur'an-ı Kerim' i ve Peygamber'i kendine rehber alarak bu konu üzerindeki inançları temel alarak takip eden kişilere Sünni denilmektedir (Eyüboğlu, 1989: 29). Bu tanıma göre Sünnilik kavramı Peygamberi örnek alan ve İslam'ın kutsal kitabı Kur'an'a göre hareket eden kişilerin fiillerinin yapılış tarzıdır diyebiliriz. Peygamberler ve Peygamberimiz Hz. Muhammed semavi kitaplarda ve nakledilen rivayetlerde belirtildiği gibi her zaman insanlığa faydalı amelleri/eylemleri yapmışlar ve tavsiye etmişlerdir.

Peygamber Efendimiz bölünmeyi değil birlik beraberliği öğütlemiştir. Kadın hakları, çocuk hakları hatta hayvan hakları konusunda tüm insanlığa örnek davranışlar sergilemiştir. Diğer inanç sahiplerine hoşgörüde bulunmuş, İslamiyet'e davet ederken zor kullanmamıştır. Bu bağlamdaki bir Sünniliğin Alevilikle bir farkı yoktur. Hz. Peygamber'in vefatından önce de Peygamberin yolunu sürdürenler, hal ve hareketlerini O'nun yaşamına göre sürdürenler vardı. En başta Peygamberin Ehlibeyti bu hususlara dikkat etmiş, diğer samimi Müslümanlar da amellerini buna göre düzenlemişlerdir.

Emeviler ve Abbasilerin İslâm dünyasına siyasi hâkimiyetleri dönemlerinde Ehlibeyt İmamlarına ve taraftarları olan Alevilere yapılan baskı ve zulümler sebebiyle Alevilerin bir kısmı kırsal bölgelere çekilmiş. Şehir merkezlerinde yaşayan halk, saray âlimlerinin de telkinleriyle kendilerini “Ehli Sünnet” yani Peygamberin sünnetini yerine getiren halk olarak tanımlamışlardır. Aslında bunu insanlara empoze edenlerin amacı haksızlığa ve zulme uğramış Ehli Beyt İmamlarının halk desteğini azaltmaktır. O dönemdeki Müslüman halkların çoğu henüz cahilliğin etkisinden kurtulmadıkları için zahiri söylemlere itina etmişler ve yönetimdeki bazı kişilerin hilelerine aldanmışlardır. Mesela Hz. Ali döneminde yaşanan Hakem olayı buna örnek gösterilebilir. Hz. Ali ve ordusu Muaviye’yi savaş meydanının tam yeniyorken Muaviye’nin danışmanlığını yapan Amr bin As Hz. Ali’nin ordusundaki cahilleri etkileyecek bir adım atıyor ve kendi askerlerine mızrak uçlarına Kur’an-ı Kerim sayfalarını takmalarını emrediyor. Savaşın galibini Hakem olayıyla Kur’an’a bıraktığını beyan ediyor ve Hz. Ali’nin ordusunun büyük bölümü savaşı bırakarak Hz. Ali’ye barışı kabul etmeleri için baskı yapıyor. Sonuçta Hakem olayı vuku buluyor. Tarihi süreç analiz edildiğinde cahillerin olayların iç yüzünü kavrayamamaları bölünmelere yol açmış, ancak yine de İmam Ali ve evlatları olan Ehli Beyt İmamları gerçek İslâm’ı halklara anlatmışlar, saray ehli sahte İslamcılara karşı her dönemde mücadele etmişlerdir.

Aleviler kendi toplumlarından uzaklaşmaz fakat başka toplumların inançları, birliktelikleri gibi toplum bilinçlerine de müdahale etmez(Bozkurt, 2006: 57). Genel olarak incelendiğinde Aleviler uzun yıllar boyunca kırsal alanlarda yaşamlarını sürdürdükleri için daha çok kapalı bir yaşam tarzı sürdürmüşlerdir. Bu nedenle Aleviler daha çok kendi içlerinde yaşamışlar dış çevre ile ilişkileri en az düzeyde olmuştur. Dışarıya kapalı olan Aleviler kendilerine özgü olan kültürlerini geliştirmişlerdir. Alevi ve Sünni toplumlarının şehirleşme sürecinde ekonomik alanda yaşanan refah düzeyi eğitim düzeylerinin de iyileşmesine yol açmıştır. Artık bireyler toplum içerisinde kendilerini daha rahat bir şekilde ifade edebilir hale gelmişlerdir. Her iki toplumda zamanla şehir merkezlerinde yaşanan farklı ortamlardaki bireylerin bakış açılarına daha olumlu bakmaya başlamışlardır. Hem Aleviler hem de Sünniler yaşanan bu değişimle daha çok kapalı olan bir toplumdan açık bir toplum haline gelmeye başlamıştır (Ağaoğlu, 2018: 2).

Dünyada bütün inançlar ve bütün toplumlar eşit düzeyde saygındır. Hiçbir toplum ve hiçbir inanç sistemi birbirinden üstün değildir. Hatta Yunus Emre’ de bu birlikteliği şu şekilde ifade eder : “ Yaratılanı hoş gördük Yaradan’ dan ötürü” diyerek toplumların, insanların eşitliğini birlikteliğini dile getirmiştir.” (Yaman, 2006: 156). Alevi inancının temelinde merkezi olarak insanı temele alır. İnanç ekseninde yapılan tüm çalışmalar insanlara yönelik

olmuştur. Alevi inancında insanlar kutsal bir değere sahiptir bu yüzden insan özel bir varlık olarak değer görür. Dini temele koyarak insanların kutsal olarak görülmesi zamanla genel olarak bir dünya görüşü olarak devamlılığını sağlamıştır. Alevi inancına göre, insanı ayırt etme ya da insanları farklılaştırma gibi bir özellik yoktur. İnsanları farklılaştırmadan, ayırt etmeden birlikte insan olarak ele alır (Ağaoğlu, 2018: 66).

7.4. Akçadağ Yöresindeki Alevilerde Sünnilerle Olan Münasebetlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Sünnilerle olan münasebetler nelerdir? Sünnilik nedir? Size göre sünninin sahip olması gereken özellikler nelerdir?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde şu cevapları vermişlerdir:

Karababa (KK1) Sünniliği Hz. Muhammedin hayatını örnek alanlar şeklinde tanımlayarak Sünnilerle olan münasebetini şöyle dile getirmiştir:“...Sünni demek Hz. Muhammedin hayatını örnek alan insan demektir bence. Onları iyi niyetli insanlar olarak görüyoruz. Onların bazıları eskiden bize karşı önyargılıydı. Ama şimdi münasebetlerimiz iyidir. Düğün ve taziye ziyaretleri yapılmakta...”

Tura (KK2) tarihi süreç içerisinde Sünniliğin tarikatlerle ilişkisini anlatarak Sünnilerle olan münasebetlerinin dostluk şeklinde olduğunu şöyle ifade eder:“...Tarihsel süreç içerisinde ilk dönemde Yeseviler, Vefailer Hanefi Şafi yapılanmalarıyla yanyana zaman zaman iç içe yaşadıkları görülmüştür. Örneğin Ebul Vefa'nın Abbasilerle ilişkileri ve sünni yapılanmalarla ilişkileri Ebul Vefa'nın öğrencilerinden bir tanesinin Ezidi inancını oluşturması bunlardan bir tanesi Anadoluda Ağuichen, Dede Garkın ve son dönemde Baba Mansur Ebul Vefaya bağlı olan seyitlik şecerelerini Ebul Vefaya dayandırmışlardır. Şeyh Hasanlar da dâhildir. Tevhid anlamında inancı ele alırsak Hakk'a giden binbir yol vardır. Bu yolları birbirinden ayırmayı doğru bulmuyorum. Hakka ulaşmanın ehli kâmillikle gerçekleştiği farklı yollara saygı duyulması gerektiğine inanıyorum. Çok uzattım, geçmişten gelen dostluk münasebetlerimiz devam etmektedir...”

Atasoy (KK3) Aleviliğin insana saygıyı esas aldığını belirterek Sünnilere karşı olumsuz bir tavırlarının olmadığını şöyle ifade eder:“...Biz herkese her inanca saygı gösteririz. Bizim bu yörede Sünnilerle ilişkilerimiz şu an iyi durumdadır... Aleviliğin temelinde insana saygı esastır. Hatta biz cemde namaz kıldığımız zaman kible olarak insanın temiz yüreğine yöneliriz. Sünnilerin de bizim görüşlerimize ibadetlerimize saygı göstermesini bekleriz. Son durumda tüm iletişim engellerini kırdık. Şu an gayet iyi yönde devam eden bir kaynaşma vardır diyebiliriz...” Kayaş (KK4) da benzer ifadelerle sünniler hakkında olumlu görüş bildirerek şu ifadelere yer vermiştir:“...Sünnileri namaz kılan, hacca

giden, Ramazan orucunu tutan dürüst insanlar olarak görürüm. Yani abdestli namazlı insanlar deriz. İyisi de var kötüsü de var. Benim ortağım sünni beraber çalışıyoruz...”

Köse (KK5) da Sünnileri iyi niyetli olarak şöyle tanımlar:“...Sünni demek, iyi niyetli demek. Ancak onlar arasında Alevilere ön yargılı bakanlar var. Ama azınlıkta. Akçadağ Ören Alevilerinin yüzde otuzu Sünnilerle evlidir. Eskiden kız alıp verme yoktu. Ama şimdi sorun yok. Bu durum daha iyi, münasebetler gayet iyi...”

Bakır (KK6) en büyük sünninin İmam Ali olduğunu belirterek Sünnilerle münasebetler hakkında şu ifadelerle yer vermiştir:“...Bizde tüm insanlık kutsaldır. Hatta her canlıyı değerli biliriz. Hakkın yarattığı her şey güzeldir. Sünniler de bizim gibi iyi işler yapmaya çalışan kişilerdir. Kötüsü her yerde var. Aleviler içinde de kötü niyetliler elbette olmuştur/olmaktadır. Eskiden sünniler bizi çok dışlıyorlardı. Son zamanlarda bu azalsa da hala bazı sünniler bu tür şeyleri yapmaya devam ediyorlar. En büyük sünni İmam Aliydi. Peygamberin sözlerini davranışlarını tam uygulayan, ilk insan İmam Alidir. Muaviye Ehlibeyt karşısında Sünnilik iddiasıyla insanları bölmüştür. Daha sonra Yezid ve onların devamındakiler de aynı yolu sürdürdü. Ancak sünniler olarak adlandırdığımız kişilerin birçoğu Muaviye Yezid İn Ehlibeye yaptığı zulümleri kabul etmemektedir...”

Yıldız (KK7) sadece sünniler değil diğer dinlere de saygı duyduğunu şu sözleriyle ifade eder:“...Bizim Sünnilerle iyi bir diyalogumuz vardır. Başka dinlere ve mezheplere saygı duyarız...” Yuka (KK8) ise Sünnilerin arap kültüründen kurtulmaları gerektiğini belirterek Sünnilerle olan münasebetler hakkında şu ifadelerle yer vermiştir:“...Sünnilik Ehlibeyt Ehlisünnet ayrışmasında arap geleneklerini daha çok benimseyen Türk geleneklerini öteleyen İslâmda arap kültürüne göre yorumlayan anlayıştır. Gerçek İslâma aykırıdır. Tanıdığımız Sünnilerle hiçbir sorun yaşamadım. Sünniler arap kültüründen kurtulmalıdırlar. Kendilerinden olmayanı eleştirmemelidirler...”

Keleş (KK9) Sünniliğin emevilerle başlamış olduğunu şöyle ifade eder:“...Devlet Sünnilikle iktidardadır. Geleneksel olarak Emevilerde başlamış hala devlet politikası haline gelmiştir. Devletimiz eskiden beri sadece Sünnilik varmış gibi okullarda dini eğitim veriyor. Bu konuda dürüst olmalıdır. Sünnilikte tövbe diye bir şey var. Adam bir sürü günah işliyor ve mübarek bir gecede hepsinin silineceğini iddia ediyor. Bu doğru değil bence. Bazı sünniler Alevilerin yemeğinin yenilemeyeceğini kız alıp verilemeyeceğini söylüyor. Azınlıkta da olsa söyleyen var. Alevilerinden bazılarının da sünnilerin Yezid’in soyundan olduğu yönündeki söylemlerini terketmeleri gerekli...”

Solak (KK10) Sünnilerle olan münasebetler hakkında geçmişte Sünnileri muaviye taraftarı zannettikleri şeklinde şöyle ifade etmiştir:“...Şu anki sünni gençlik İslamiyeti

yaşamak istiyor. Sünni ile alevi gençler arasında fark yok şu anda. Dini ibadetleri yaşayan sünniler de var yaşamayan da var. Aynı durum aleviler için de geçerli. Sünni dürüst olmalı, Eline beline diline sahip çıkmalı. Eskiden Sünnileri göstermelik Allah'a inandıklarını zannederdik. Yani onları Muaviye taraftarı zannederdik. Muaviye de göstermelik bir Müslümandı...”

Balaban (KK11) Sünnilerle olan münasebetlerin olumlu olduğunu belirterek Sünnilerden çok sayıda arkadaşının olduğunu şöyle ifade etmiştir:“...Yakın köyler hep sünni. Onlar arasında çok arkadaşım var. Sünnilerin bazıları çok iyi. Tabi iyisi de var kötüsü de var. Sünniler Peygamberin yaşantısını örnek almalıdırlar. Zaten böyle olursa Alevi Sünni farkı olmaz...”

Erdoğan (KK12) Sünnilerin diğer inanç ve fikirlere daha çok saygı duyması gerektiğini vurgulayarak Sünnilerle münasebetler hakkında şöyle görüş bildirmiştir:“...Sünni arkadaşım çoktur benim. Münasebetlerim iyidir. Akrabalarımın Sünnilerle evli olan çok kişi de var. Sünnilerin bakış açılarını değiştirip Alevi inancına mensup kişilere saygı göstermeleri gerekiyor. Tabi tüm sünniler için bunu söylemiyoruz. Bizler din kardeşiyiz. Farklı ibadet şekilleri olsa da biz de İslâm dinine tabiyiz...”

Demirhan (KK13) Sünnilerle münasebetler hakkında kız alıp vermelerin olduğunu şöyle ifade eder:“...Sünnilerle herhangi bir husumet yoktur. Sünni köylerle köyümüz iç içe kız alıp vermişiz. Çoktan beri akraba olmuşuz. Sünni demek dindar insan demektir...” Aslan (KK14) da Sünnilerle iç içe olduklarını ifade ederek şu şekilde görüş bildirmiştir:“...Bence sünni herşeyden önce dürüst olmalı. Eskiden beri onlarla iç içe yaşadığımız için onların iyisi de var kötüsü de var olduğunu görüyoruz...” Duman (KK15) da benzer ifadelerle Sünnileri şu sözlerle farklı görüşlere saygı göstermeleri gerektiğini ifade etmiştir:“...Sünnilerin iyisi de var. Kötüsü de var. Sünnilerin farklılıklara saygılı olmaları gerek...”

Köse (KK16) Sünnilerle olan münasebetler hakkında Sünnilerin şekilsel ibadetlerden çok saygı çerçevesinde iletişim sağlamaları gerektiğini ifade ederek şu şekilde görüş bildirmiştir:“...Biz etnik kimliği, mezhebi, dinine bakılmaksızın herkese hümanist yaklaşıyoruz. Allan karşılıklı saygıdır. Şekilsel ibadetler yapıp diğer insanların haklarına tecavüz eden cennete gireceğini sanmasın. Son dönemde Malatya katliamları, Maraş katliamları, Sivas olayları gibi olaylar Sünnilerin özellikle bir grubunun bize karşı olan münasebetlerini göstermektedir. Biz hiçbir zaman olayları büyütmedik. Onlara karşılık vermedik. Sünnilerin başka görüşlere saygı göstermeleri gerekmektedir. Biz nasıl ki Ramazan ayında onların yanında açıkta yemiyorsak içmiyorsak onlar da bizim ibadetlerimize saygı göstermelidirler. Alevilerin yemeği yenmez gibi ibareleri söylemeyi bırakmalıdırlar...”

Akgün (KK17) sünnilerin ibadet ehli temiz kalpli kişiler olduğunu şöyle ifade eder:“...Sünniler ibadetini yapar. Temiz kalpli insanlardır. Genel olarak onları severiz...” Mercan (KK18) ise Sünnileri iki kısma ayırarak emevileri olumlu karşılayanları tasvip etmediklerini, diğerlerini İslâm dini içerisinde bir mezhep olarak gördüğünü şu sözlerle ifade eder:“...Sünnileri İslâm’ın içinde farklı bir mezhep olarak görüyorum. Emevi sultanlarını mübah görenlerini sevmiyoruz. Sünnilerin Kur’an-ı bırakmamaları gerek...”

Yıldırım (KK19) eşinin sünni olduğunu beyan ederek sünniler hakkında şu ifadelere yer vermiştir:“...Sünnilerle kardeş gibiyiz. Sünniler sözünde durmalıdır. Alevilerle kardeş olmalılar. Benim hanım da sünnidir. Ailemde bir tek ben Aleviyim...” Aslan (KK20) da benzer ifadelerle sünniler hakkında olumlu görüş bildirmiştir: “...İyi niyetli insanlar olarak görüyoruz. Zaten içiçe yaşıyoruz. Sünni köyleri bizim köye bitişik. Kız alıp vermeler olduğu için birbirimizle akrabalık bağlarımız var...”

Araştırmanın “Sünnilerle olan münasebetler nelerdir? Sünnilik nedir? Size göre sünninin sahip olması gereken özellikler nelerdir?” görüşme sorusuna araştırmaya katılan Alevi vatandaşlarının çoğunluğu Sünnilerin gerçek İslâm’a göre hareket etmeleri gerektiği, Alevilik veya başka fikre mensup diğer İslâm mezheplerine karşı sert tutumlarını değiştirmeleri gerektiği, Alevileri din kardeşi olarak görüp “Alevilerin yemekleri yenmez” şeklindeki sözlerinden vazgeçmeleri gerektiği yönde cevaplar vermişlerdir.

Yörede genel anlamda sünnilerle münasebetlerinin iyi olduğunu, kız alıp verdiklerini, karşılıklı olarak düğün ve taziye merasimlerine katıldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca sünnilik ne demek sorusunda Alevi vatandaşlar “Hz. Muhammedin hayatını örnek alan”, “Namaz kılan, hacca giden, ramazan orucunu tutan, abdestli dürüst insan”, “İyi niyetli”, “Ehlibeyt Ehlisünnet ayrışmasında arap geleneklerini daha çok benimseyen Türk geleneklerini öteleyen İslâmda arap kültürüne göre yorumlayan anlayış” ve “Dindar insan” olarak ifade etmişlerdir. Bunun yanında araştırmaya katılan Alevi vatandaşlar sünnilerin “Saygılı”, “Dürüst”, “Eline beline diline sahip çıkan”, “Arap kültüründen kurtulmuş olma”, “Kendilerinden olmayanı eleştirmeme”, “Peygamberin yaşantısını örnek alan”, “Kur’an-ı Kerim-i bırakmamaları” gibi özelliklere sahip olmaları gerektiğine vurgu yapmışlardır.

7.5. Akçadağ Yöresinde Alevilerin Alevi-Sünni Evliliğine Bakış Açılarına İlişkin

Bulgular

Araştırmada Alevi-Sünni münasebetlerinde evlilik konusunda nasıl olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu konuda Alevi vatandaşlara “Alevi-Sünni evliliğine nasıl

bakıyorsunuz? Dışarıya açık mısınız?” görüşme sorusu yöneltmiştir. Bu soruya Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucu şu cevaplar alınmıştır:

Karababa (KK1) geçmişte Alevi sünni evliliğine engellemeler olduğunu şu an için durumun olumlu yönde değiştiğini şu sözlerle ifade eder: “...Eskiden engelleme çok vardı. Ancak şimdi durum değişti. Ben dışarıya açığım şu an. Akrabalarımızda Sünnilerle evli olanlar var...”

Tura (KK2) Alevi sünni evliliğine açık olduğunu şöyle ifade eder: “...Dışarıya açığız. Aileler arasında rızalık varsa evlilikleri normal görüyorum. Hala engel olan Alevi ve sünni aileler olduğunu duyuyorum. Fakat benim için sorun değil...”

Atasoy (KK3) benzer ifadelerle Alevi Sünni evliliğine olumlu yaklaştığını şöyle ifade eder: “...Ben kesinlikle açığım. 2 çocuğum Sünnilerle evlidir. Ben Akçadağ merkezdeki bir programda açıkça bu konuyu dile getirerek bu tür konuların artık aşılması gerektiğini söylemiştim. Onlar da artık bu konuda engel çıkarmıyorlar. Ancak bizden onlara giden kızlarımız baskı gördüklerini söylerler. Ama bizim tarafa gelen kızların kesinlikle bu yönde bir şikâyetleri olmamıştır...” Kayaş (KK4) da bir çok yakın akrabasının Sünnilerle evlendiğini şöyle ifade eder: “...Benim nenem sünnidir. Ablamın eşi sünni, abimin eşi sünni. Biz kesinlik açığız. Görüşüm olumlu...” Köse (KK5) de aynı şekilde oğlunun ve 2 torununun Sünnilerle evli olduğunu şöyle ifade eder: “...Olumlu bakıyoruz. Oğlum sünni bir bayanla evli ve 2 torunum Sünnilerle evli. Bu yüzden dışarıya açığız...”

Bakır (KK6) geçmişte Alevi büyüklerin Sünnilerle evliliğine sıcak bakmadıklarını ancak şu an için durumun değiştiğini şöyle ifade eder: “...Alevi sünni evliliğine karşı değilim. Akrabalarımın birçok kişi Sünnilerle evlidir. Eskiden büyüklerimiz buna çok sıcak bakmıyorlardı. Şimdi bunları aştık. Yani dışarıya açığız karşı değiliz...”

Yıldız (KK7) da alevi Sünni evliliğine olumlu baktığını şöyle açıklar: “...Olumlu bakıyoruz. Sünnilere açığız. Ailemizde Sünnilerle evli olanlar var...” Yuka (KK8) da toplumda kaynaşma için Alevi Sünni evliliğine olumlu baktığını kararlı bir şekilde şöyle ifade eder: “...Kesinlikle açığım. Alevi sünni evliliği olmalıdır. Ki toplumda kaynaşma ancak bu şekilde gerçekleşir. Benim akrabalarımın yarısı Sünnilerle evlidir. Açıkça çok olumlu bakıyorum...”

Keleş (KK9) de benzer ifadelerle ayırım yapmadığını şu şekilde açıklar: “...Kesinlikle açığım, ayırım yapmam. Ben kızımı Sünnilere verdim. Olumlu baktığım için kızımın sünni biri ile evliliğini normal karşıladım...”

Solak (KK10) da akrabalarından sünilerle evli olduğunu ifade ederek geçmişe nazaran günümüzde engel olunmadığını şöyle ifade eder: “...Açığız. Sünni gelinimiz de var. Onlardan

da kız almışız. Eskiden bizimkiler Sünnilere kız vermezlerdi. Şimdi durum değişti. Sünnilerle diyaloglar arttı. Onlarda da bize karşı olan önyargıları yıkılmaya başladı. Birbirimize kız alıp vermeye olumlu bakıyoruz. Zaten evliliklerde her geçen gün artıyor...” Balaban (KK11) da oğlunun sünni bir bayanla nişanlandığını buna olumlu baktığını şöyle izah eder: “...Dışarıya açığız. Mesela oğlum sünni bir kızla nişanlı kısmet olursa evlenecekler. Çok olumlu bakıyorum. Sünnilerle bir arada yaşıyoruz. Bu yüzde evliliğe de sıcak bakıyorum...”

Erdoğan (KK12) da alevi sünni evliliğine olumlu baktığını ifade ederek özellikle Alevi bir kızın sünni biriyle evlendiğinde baskı altında kaldığını şöyle ifade eder: “...Kesinlikle açığız. Akrabalarımın Sünnilerle evli olanlar var. Onlar bize gayet uyumlular. Olumlu bakıyorum. Fakat Alevilerden bir kız sünni bir aileye gelin gitti mi biraz zorluk çekiyor. Dini olarak daha çok baskı var onlarda...” Demirhan (KK13) da benzer ifadelerle Alevi kızların evlendiği sünni bireylerle uyum sağlamada zorluk yaşadığını, ancak sünni bir bayanın Alevi ailede sorun yaşamadığını şöyle izah eder: “...Eskiden beri var. Buna karşı çıkılmıyor. Abimin hanımı sünnidir. O bizden biz onda memnunuz. Olumlu bakıyorum sünnilerle evliliğe. Kız alırken sıkıntı yok ama giden kızlarımız uyum sağlamakta zorlanıyor. Yani bizde daha çok özgürlük var...” Aslan (KK14) da Alevi sünni evliliğine olumlu baktığını şöyle ifade eder: “...Kesinlikle açığız. Benim gelinim de sünnidir. Kardeşlerimin hanımı da sünnidir. Ben de saygı gösteririm. Onlar da saygı gösterirler. Ailecek sünnilerle evliliğe olumlu bakıyoruz. Evlenenler anlaştıktan sonra ha alevi olmuş ha sünni farketmez...”

Duman (KK15) akrabasından örnek vererek kendilerinin bu Alevi sünni evliliğine sıcak baktıklarını ancak Sünnilerin bu durumu kabullenmediklerini şöyle beyan eder: “...Dışarıya açığız. Mesela benim torunum sünni bir kızla konuşuyordu. Ailesi ilk başta kızılbaşlara kız vermem diyormuş. Sonra kız vazgeçmeyince kızı vermek zorunda kaldılar. Şimdi nişanlandılar. Biz alevi sünni evliliğine karşı değiliz. Olumlu bakıyoruz...” Köse (KK16) de eşinin sünni olduğu belirterek Alevilerin her kesime hoşgörülü olduğunu şöyle izah eder: “...Olumlu bakıyoruz. Benim eşim sünnidir. Tamamen açığız. Daha önce de belirttiğim gibi biz her yaratılana can deriz. Ayırım yapmayız. Aleviler dünyanın en hoşgörülü toplumdur diyebiliriz...” Akgün (KK17) de Alevi Sünni evliliğine olumlu baktığını şu ifadelerle belirtmiştir: “...Sorun yok, sünnilerden kız almaya ve vermeye karşı değiliz. Hem kız alıyoruz hem kız veriyoruz. Herhangi bir engel çıkarmıyoruz, olumlu bakıyoruz. Dedemin annesi ve babamın annesi de sünnidir...” Mercan (KK18) ise kendilerinin Alevi Sünni evliliğine olumlu baktığını ancak Sünnilerin bu duruma önyargılı yaklaştıklarını şöyle izah eder: “...Açığız. Yeter ki temiz insan olsun. Ben şahsen olumlu

bakıyorum. Bu konuda sünniler çok nyargılılar bence. Bizim evrede Sünnilerle evlenen gençlerden çok örnek var...”

Yıldırım (KK19) akrabalarından Sünnilerle evlenenlerin çok sayıda olduğunu şöyle ifade eder: “...Benim eğim sünnidir. ocuklarımın hepsi Sünnilerle evlidir. Kesinlikle bu konuda açığız ve olumlu bakıyoruz. Aile hayatımızdan evliliklerimizden belli...” Aslan (KK20) da bu konuda olumlu grğ bildirmiğtir: “...Kesinlikle açığız. Kız alıp veren akrabalarımız çok. Grğm olumlu...”

Arağtırmada Alevi-Sünni evliliğine arağtırmaya katılan Alevi vatandağların tamamının olumlu baktığı cevabı alınmığtır. Katılımcıların bazıları bizzat kendilerinin snniyle evli olduğunu, bazıları ise akrabalarından Sünnilerle evli olanların mevcut olduğunu belirtmiğlerdir. Bazı katılımcılar ise eskiden Alevi-Sünni evliliklerinin çok zor olduğunu, buna hem Alevilerin hem de Sünnilerin karėı olduğunu beyan etmiğlerdir. Ayrıca arağtırmaya katılan Alevi vatandağların tamamı şu an dığarıya açık olduklarını, evliliklerde çiftlerin kendi aralarında anlağıp anlağmadıklarına baktıkları vurgusunu yaptıkları belirlenmiğtir. Arağtırma kapsamında bazı Alevi vatandağlar Sünnilere verdikleri kızlarının özgürlükler açısından zorluklarla karėılaėtıėını, ancak kendilerine gelen kız çocuklarının hiçbir engel ve zorlukla karėılaėmadıklarını belirtmektedir.

8. ALEVİLİKTE ÖRNEK ŞAHSİYETLER

Aleviliğin tarihi oluşum ve gelişim sürecinde etkili olan ve isminden sıkça bahsedilen önemli şahsiyetler vardır. Aleviliği incelerken bu şahsiyetlerin halk üzerinde ne derece etkili olduğu son derece önemli bir yer tutar. Alevilikte örnek şahsiyetlerin tam anlamıyla tanınması Alevilik üzerine yapılan araştırmalara katkı sağlayacağı açıktır. Alevilerin genel görüşlerine bakıldığında örnek şahsiyetleri Hz. Ali, Hoca Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş-ı Veli, 12 İmamlar, Yedi Ulu Ozanlar olarak görmekteyiz.

8.1. Hz. Ali

Hz. Ali'nin tarihi ve dini kimliği, O'nun şahsiyetinin Alevi ve Sünni zümrelerce nasıl anlaşıldığı, İslâm içinde nereye konulduğu henüz açık bir şekilde belirlenmemiştir. Bu sebeple bu kimliğin Sünni zümredeki Hz. Ali kavramıyla örtüşen veya ayrılan yanları, kanaatimizce Türkiye'deki iki zümre arasında çok büyük bir mesele teşkil etmektedir. Böylece, Hz. Ali'nin tarihsel kişiliği ile Alevilik inançlarındaki temel şahsiyet olarak temsil ettiği kişiliğin açık bir şekilde ortaya konulması önem kazanıyor (Ocak, 2016: 229).

Alevilikte, Hz. Ali'ye bakışın önemi ve O'nun soyundan gelen imamların yeri büyüktür. Pek çok Alevi aileleri, çocuklarına 12 İmamın ismini öğretmekte ve bu ilk öğrenilen bilgi olmaktadır. Alevilikten Hz. Ali'yi çıkarmaya çalışmak yani "Ali'siz Alevilik" anlayışı, Aleviliği temelden değiştirmekte ve Aleviliğin İslâmı ile ilişkisini kesmektedir. Yani temelde ideolojik bir tavidir. Hz. Ali'nin Alevilik içindeki yerinin ve işlevinin ne olduğuna verilecek cevap oldukça mühimdir. Çünkü bu cevaplar ülkemizdeki Sünni ve Alevileri ya bütünleştirecek ya da çatışmaya ve neticede sosyal çözülmeye götürebilecek kadar önemli bir husustur. Dolayısıyla ülkemizde Alevilerle Sünnileri birbirine yaklaştıran temel motiflerden en önemlisi aynı Allah'a, aynı Peygambere ve aynı Ali'ye olan bağlılıktır (Dönmez, 2003: 65).

Hz. Ali'nin ilk İslâm'a girişinden tutun da şehid edildiği güne kadar İslâm dinine ilmiyle, kılıcıyla, zekâsıyla ve kerametleriyle yaptığı yardımlar sayısızdır. Sünni âlim Bediüzzaman Said Nursi, Hz. Ali'nin Ehl-i Beytin manevi şahsını temsil ettiğini şöyle ifade etmiştir: "Hz. Ali'ye iki cihetle bakılmak gerektir. Bir ciheti şahsi kemalat ve mertebesi noktasından, ikinci cihet Al-i Beytin şahsı manevisini temsil ettiği noktasındandır. Âl-i Beytin şahs-ı manevisi ise Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselamın bir nevi mahiyetini gösteriyor." (Said Nursi, Risale-i Nur Külliyyatı, Lem'alar, 4. Lem'a, s.53). Bu görüşe göre Hz. Ali'yi iki açıdan değerlendirmek gerekir. Birincisi Hz. Ali'nin sahip olduğu şahsi ilmi, cesareti,

merhameti gibi şahsi özellikleri ve İslam dinine yardımları. İkincisi ise insanlara Peygamberin vefatından sonra hidayet yolunu gösterecek Ehlibeyt İmamlarından birincisi olması.

8.2. Hoca Ahmet Yesevi

Hoca Ahmed Yesevi'nin tarihi şahsiyetine dair vesikalar azdır. Mevcut olanlar da menkıbelerle karışmış haldedir. Bunlardan sağlam neticeye varmak oldukça güç, hatta bazı hususlarda imkânsız gibi görünmektedir. Buna rağmen “hikmet”lerinden, onunla ilgili tarihi kaynaklardan, menakıpnamelemlerden elde edilecek bilgiler ve çıkarılacak sonuçlar, menkıbevi de olsa, hayatı, şahsiyeti, eseri ve tesiri hakkında bir fikir edinmek mümkündür (Ocak, 2016: 36).

Yesevi'yi farklı kılan husus şeyhlerin ve tekkelerin giderek yaygınlaştığı bir dönemde tasavvufi düşüncelerini sade Türkçe manzumelerle anlatmasıdır. “Bıçkı Zikri” denilen sufi zikir biçimi sanki kam ayinlerindeki davulların yankısını anımsatıyordu. İslâmı kurmak ve yaşatmak idealine kendilerini adamı, savaşan, destan dinleyen, bozkırlarda at koşturan yarı göçebe Türklere, anlaşılan Yesevi manevi bir gazi-veli modelini sunmayı başarmıştır. Böylece İslâm Dinini Türk milli kültüründen alınan unsurlarla sûfiyane bir biçimde yorumlayan ve bu bakımdan da “Hazreti Türkistan” lakabını taşıyan Yesevi'nin Anadolu'daki dini hayat üzerindeki etkileri özellikle Yesevilikten mülhem üç Türk tarikatı olan Haydarilik, Bektaşilik ve Nakşibendilik kanalıyla olmuştur (Eraslan, 1989: 161)

İslâm dininin özünün, yani inancını tevhidin ve Tanrı aşkının hâkimiyeti dışındaki eksikliklere hoşgörü ile bakılarak birleştirici, sevdirci özellikler ön plana çıkartılmıştır. Ahmed Yesevi'nin dervişleri, Türk toplumunun milli geleneklerine uygun bir şekilde, kutsiyet verilen alp, kam ve ozanlar gibi dini (İslâm) yaymışlardır. Eski kam-ozan tipinin devamı durumundaki Yesevi, dede, baba ve ata'ları ile kendilerine bağlı dervişler, Anadolu'ya Ahmed Yesevi'nin ve halifelerinin tasavvufi görüş ve düşüncelerini yine aynı sadelik içinde ama sıfahi gelenek olarak getirdikleri konunun uzmanları tarafından vurgulanmaktadır. Bugün dahi Bektaşî-Alevî geleneğinin temelinde Yeseviliğin felsefesi yatmaktadır (Dönmez, 2003: 69).

8.3. Hacı Bektaş-ı Veli

Hacı Bektaş-ı Veli'nin doğum ve ölüm tarihleri çeşitli kaynaklarda farklılık göstermekle birlikte, Hacı Bektaş-ı Veli, Horasan'da, Nişabur'da 1242 yılında doğmuştur. Her tarikatta ileri sürüldüğü gibi Hacı Bektaş-ı Veli'nin dahi soyunun on sekizinci göbekten Hz. Ali'ye ulaştığı kendilerince iddia, başkaları tarafından rivayet edilir. Hacı Bektaş-ı Veli

menkıbelerini anlatan “Velayet Name” veya “Vilayetname”lerde Horasan’daki çocukluğu, kerametleri, Şeyh Lokman-ı Perende’ye ve Hoca Ahmed Yesevi’ye intisap edişi anlatılmaktadır. Bir rivayete göre, Hoca Ahmed Yesevi doğrudan doğruya onun piri, mürşidi olmamış, Yesevi’nin mürdidi Lokman Perende, Hacı Bektaş’ı yetiştirmiştir. Hacı Bektaş Veli’nin henüz on iki yaşında bir çocuk iken kazandığı mertebeyi keşfeden piri, ona büyük saygı gösterdiği menkıbe şeklinde olan velayetnamelerde geçmektedir (Dönmez, 2003: 71).

Aleviliğin tanımlanması ve yapısal özellikleri üzerinden yapılan kimi tartışmaların Hacı Bektâş-ı Velî üzerinden gittiğini görebiliriz zira Hacı Bektâş-ı Velî’nin inançsal yapı üzerinde ne ölçüde etkili olduğuna dair kaynak bulmak oldukça zordur. Hacı Bektâş’a atfedilen bazı eserler olsa da vefatından sonraki yüzyıllarda yazıya geçmesi, yaşadığı dönemin çeşitli siyasi mücadelelere sahne olması gibi nedenlerle bilgilerimizin güvenilirliği sınırlanmaktadır (Gündoğar, 2021: 58).

8.4. On İki İmamlar

Alevilere göre, Hz. Muhammed’den sonra Ehlibeyt soyu On İki İmam olarak bilinen Hz. Ali, İmam Hasan, İmam Hüseyin, İmam Zeynel Abidin, İmam Muhammed Bakır, İmam Cafer-i Sadık, İmam Musa-i Kazım, İmam Ali Rıza, İmam Muhammed Taki, İmam Ali Naki, İmam Hasan Askeri, İmam Muhammed Mehdi’yle devam etmiştir. Alevi inancına göre On iki İmam’ı inkâr eden veya herhangi birini kabul etmeyen Alevi olarak kabul edilmemektedir (Gaspak, 2017: 56). Alevilikte Dedelerin ve Pirlerin soyları on iki imamdan birine dayandırıldığından Aleviler on iki imama gösterdiği saygı ve sevgiyi Alevi dedelerine de göstermişlerdir.

Geleneksel Alevilikte on iki imamın atası İmam Ali, anası ise Fatma Ana’dır. Kevser Suresi’nin bazı âlimlerce tefsirine göre de Kevser suresi Peygamber’in erkek evlatları vefat ettiğinde soyunun kesildiği söylemleri üzerine nazil olmuş ve Allah’ın Peygamberi müjdelediği bu surede “...Biz sana Kevser’i verdik. Asıl soyu kesik olanlar sana kin besleyenlerdir”(Kevser Suresi, 1,3), ayetindeki Kevser’den kastın Hz. Fatma’nın soyundan gelecek olan İmamlar ve Seyyidler olacağı şeklindedir.

Farsça da Duvazdeh (Dûvazde) 12 anlamına gelmektedir. Alevi-Bektaşî nefeslerinin bir kısmı Duvaz adı verilen bir nazım şekline sahiptir. Bu Duvazlarda genelde Ehlibeyt soyundan gelen 12 imamları övücü şiirler bulunmaktadır. Bu şiirlerde On İki İmam’a ait olan meziyetler dile getirilmiştir. Nesimi, Şah Hatayi, Pir Sultan Abdal, Virani ve Yemini bu türde önemli eserler veren ozanlardır. Ozanlar Duvaz yazmayı-söylemeyi Alevi olmanın bir gereği

olarak görmüşlerdir. Bu nefes veya şiirlerde On İki İmam'ın isimleri tek tek zikredilmiş, bu isimler Alevi halkların benliklerine nakşedilmiştir. Nesimi'ye ait duvaz örneği;

*Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz
Dergâhına gider bu yollarımız
Evvel On İki imam'ı sevenlerdeniz
Düvâzimam okur bu dillerimiz*

8.5. Yedi Ulu Ozan

Yedi Ulu Ozan; tarihsel süreçte Alevilik, 12 İmamlara bağlılık ve dönemin siyasi sorunları hakkında halkı aydınlatan ve o dönem için önemli olan Arapça ve Farsça gibi dilleri de bilmelerine rağmen eserlerini halkın anlayacağı Türkçe dilinde veren ozanlardır. Özellikle kırsal alanlarda gezdikleri köylerde güzel karşılanmışlar ve halk üzerinde olumlu etki bırakmışlardır. İnanişâ göre hem Alevi inancı uğruna verdikleri mücadele ve katlandıkları zulüm hem de edebi eserlerindeki insanları cezbeden içerik nedeniyle kendilerinden sonra gelen tüm ozanları etkilemiş ve artlarında iz bırakmışlardır. Sayılan bu sebeplerin yanı sıra, çoğunun Ehli Beyt soyundan gelmesi de bu ozanların “Yedi Ulular” olarak adlandırılmasında etkili olmuştur.

İmadeddin Nesimi; 14. yüzyılda Azeri sahasında yetişmiş olan Nesimi'nin hayatı hakkında kaynaklarda yeteri kadar bilgi yoktur. Eserlerinden yola çıkarak hakkında elde edilen bilgilerden birine göre Nesimi'nin Türkmen asıllı olduğunu söyleyebiliriz. Doğum tarihi bilinmeyen Nesimi'nin 1404 veya 1417 yılında öldüğü, kabrinin Halep'te kendi adıyla anılan bir tekkede bulunduğu bilinmektedir (Bilgin, 2007: 3). Yalnız bu tekke onun gömüldüğü yere değil, derisinin yüzüldüğü yere yapılmıştır (Ayan, 2002: 13). Nesimi, Hurufi bir şairdir. Ancak Alevi-Bektaşî şiiri üzerinde büyük etki yaratmıştır (Er, 2006: 125).

O, Alevilikte ikrarından-imanından dönmemenin, acı ve işkencede büyük direncin adı olmuştur. Mazlum bir velidir. Nesimi, Anadolu'ya geldikten sonra Alevi-Türkmen halkın arasına karışarak yaşamıştır. Alevi-Bektaşî tekkeleriyle ilişkisini sürdürerek Hurufiliği, Anadolu Aleviliği içinde eritmiş, böylelikle Alevi inanç ve düşüncesine yeni felsefi boyutlar eklemiştir. Nesimî bu düşüncelerinin yanı sıra bir ozan olarak söyledikleri ile de Alevilerin kutsal saydıkları yedi ozandan biri kabul edilmiştir (Yıldırım, 2006: 340-341).

Yemini; *Faziletname* adlı eseriyle tanınan XVI. yüzyıl Kalenderî ve Bektaşî şairi diye nitelendirilen Yemînî'nin hayatı hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Doğum ve ölüm tarihi hususunda bilgi yoktur. Bir kaynakta Eğribozlu olduğu rivayet edilmiştir (Kirman, 2013: 420). Asıl adının Derviş Muhammed, lakabının Hafizoğlu, babasının da Semerkant'ın ileri gelenlerinden Hafız adlı veya lâkaplı biri olduğu bilinmektedir (Yemînî, 2002). Yemînî,

Hurufî ve Şîî etkisinde teşekkül etmiş görünen doktrinin Kalenderî-Hayderî erkânı ile benzerliğinden hareketle bir Kalenderî şairi olarak görülmüştür. XVII. yüzyıldan itibaren Kalenderî zümrelerini içine alan Bektaşî geleneğinin mirasını devraldığı şairlerden biri olmuştur (Kirman, 2013: 420). *Demir Baba Velayetnamesi*'nde geçen bir bilgiye göre hafızdır. Hz. Ali'ye duyduğu büyük sevgi ve bağlılığın yanı sıra ifadelerindeki canlılık *Faziletname* adlı eserinin Alevi-Bektaşîlerce çok sevilip beğenilmesini, hatta onun Yedi Ulu Ozan'dan biri sayılmasını sağlamıştır (Kılıç, 2008: 86).

Fuzulî; Büyük bir şair olmakla birlikte hayatı hakkındaki bilgilerin kısıtlı olduğu şairimiz Fuzûlî'nin asıl adı Mehmed'dir. Nerede ve ne zaman doğduğu bilinmemekle beraber tezkirelerde Bağdat'ta (Solmaz, 2005: 459) veya Farsça ve Türkçe *Divan*larının mukaddimelerinde yer alan ifadelerle göre Kerbelâ'da doğduğu söylenmektedir (Karahan, 1996: 241). Fuzûlî, 1556'da Bağdat ve çevresini kasıp kavuran veba hastalığına yakalanmış ve bu hastalık neticesinde vefat etmiştir. Vefat ettiği sırada Kerbelâ'da olan şair Hz. Hüseyin'in türbesinin karşısındaki Abdülmümin Dede Türbesi'ne defnedilmiştir. Ömrünün 25 yılını Akkoyunlular döneminde, 26 yılını Safevîler döneminde ve 22 yılını da Osmanlı Devleti döneminde geçirmiş ve Bağdat Osmanlı toprakları arasında iken vefat etmiştir (Mazıoğlu, 2009: 433). Mezhebi hakkında onun Şîî mi yoksa Sünnî mi olduğu konusu üzerinde birçok tartışma yapıldıysa da Köprülü'nün, *Kulliyyat-ı Divan-ı Fuzulî* için yazdığı mukaddimeden sonra günümüze kadar tartışılan Fuzûlî'nin Şîîliği meselesi, onun mutedil bir Şîa-i İmâmiyye mensubu olduğu noktasında yoğunlaşmaktadır (Karahan, 1996: 242). Fuzûlî'nin Sünnîliği, Şîîliği tartışıla dursun Alevi ve Bektaşîleri derinden etkileyen bilge bir ozan oluşu onun Yedi Ulu Ozan'dan biri olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Onun bu camiadan sayılmasının nedenlerinden bazıları arasında *Hadikatu'ssueda* adlı eserinde Kerbelâ faciasını kuvvetli bir lirizm ile anlatması ve şiirlerinde Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Kerbelâ konularını işlemesi zikredilmiştir (Kılıç, 2008: 46).

Şah İsmail Hatayi; Safevî Devleti'nin kurucusu ve ilk şahı olan Şah İsmail, 17 Temmuz 1487'de Erdebil'de doğmuştur. Babası Safevî tarikatının şeyhi Haydar (ö. 893/1488), annesi Uzun Hasan'ın (ö. 882/1478) kızı Âlemşah Halime Begüm'dür. 23 Mayıs 1524'de otuz yedi yaşında Tebriz'de vefat etmiştir. Kabri Erdebil'dedir. İran'da on iki imam Şîa'sının tesisi konusunda kararlı bir yol izlemiş, böylece Kızılbaşların ve sufilerin dinî anlayışında köklü değişiklikler yaparak İran'ın neredeyse tamamen Şîileşmesini sağlamıştır (Gündüz, 2010: 253-254). 14. yüzyılda kurulan Alevi-Bektaşî edebiyatı 15. yüzyılda Hatâî mahlası ile didaktik şiirler söyleyecek olan Şah İsmail-i Safevî'yi yetiştirecektir (Muherremova, 2006: 215). Çağdaşlarının "sâhib-i seyf ü kalem" diye adlandırdıkları Şah

İsmail, Azerî edebiyatının en önemli şairlerindendir. O, birçok şiirinde bir tarikat şeyhi ve bir mürşid olarak ortaya çıkar. Şiirlerinde tasavvufun yanı sıra on iki imam ve Ehl-i beyt muhabbetini vurgular (Anıl, 2010: 256).

Virani; Nerede ve ne zaman doğduğu/öldüğü bilinmeyen şair Virânî, Gölpınarlı'ya göre 1587-1628 yılları arasında yaşayan Şah Abbas'la görüşmüş, buradan hareketle de 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamıştır (Albayrak, 2013: 109). 300 kadar şiirini aruz vezniyle yazıp büyük bir divan meydana getirmesinden hareketle onun belli bir eğitim gördüğü ifade edilmiştir (Bayrı, 1959: 6). Eserlerinde derin bir Hz. Ali sevgisi vardır. Alevi-Bektaşilerce Yedi Ulu Ozan'dan biri sayılan Virânî'nin yine Alevi ve Bektaşiler için önemli başvuru kaynaklarından olan *İlm-i Cavidan* isimli bir risalesi vardır (Kılıç, 2008: 92-93).

Pîr Sultan Abdal (Banazlı Aşık Pîr Sultan), 16. yüzyılın başlarında Sivas'ın Yıldızeli ilçesinin Banaz köyünde doğduğu tahmin edilen Pîr Sultan Abdal hakkında tarihî kaynaklarda bilgi yoktur. Bâdeli bir halk şairi olan Pîr Sultan Abdal, Şahkulu'nun (ö. 963/1556) Anadolu'da başlattığı yoğun Safevî-Şîî propagandasının etkisinde kalarak bu görüşleri benimser. Ca'ferî-Alevi görüşlerine sahip olan Pîr Sultan Abdal'ın bazı şiirlerinde İran şahının İstanbul'a hâkim olmasını istemesi ve bu doğrultudaki çabalarından dolayı idam edildiği ifade edilmiştir (Albayrak, 2007: 277). Tam olarak ne zaman idam edildiği bilinmemekle beraber kaynaklarda 1548 ile 1570 yılları arasında rivayete göre Hızır Paşa tarafından idam edilmiş olabileceği söylenmektedir (Zaman, 2009: 314).

Pîr Sultan Abdal'ın birçok nefesi Alevi-Bektaşî cemlerinde okunmasının yanı sıra “Güzel âşık cevrimizi/Çekemezsin demedim mi”; “Sabahın seherinde cümbüşe geldim/Dağlar yâ Muhammed Ali çağırır” gibi nefesleri Sünnî tekkelerinde de çokça okunmuştur (Albayrak, 2007: 278). Yedi Ulu Ozan'dan sayılan Pîr Sultan Abdal, dava ve inanç adamıdır. Mensubu olduğu Alevilik inancını taviz vermeden savunmuştur. Bugün o, sadece Alevi-Bektaşî edebiyatının değil Türk halk şiirinin de büyük şairlerindendir (Kılıç, 2008: 59).

Kul Himmet; Ne zaman doğduğu bilinmeyen Kul Himmet'in şiirlerinden hareketle XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilmektedir. Tokat'ın Almus ilçesine bağlı Görümlü köyündendir ve türbesi de buradadır. Hatta torunları halen aynı köyde yaşamakta ve Kul Himmetliler diye anılmaktadır. Alevi inancını şiirlerinde halkın anlayabileceği bir Türkçeyle etkili biçimde ifade etmesi daha hayatta iken Alevi-Bektaşî çevrelerinde büyük şöhret kazanmasını ve şiirlerinin halk tarafından çok beğenilmesini sağlamıştır (Albayrak, 2002: 352).

Alevilik öğretisini şiirlerinde yoğun bir şekilde kullanması, kendisinden sonra yaşayan ozanlar üzerinde büyük etkiler bırakması, özellikle Alevi-Bektaşî öğretisine yaptığı katkılarla bu muhitçe Yedi Ulu Ozan'dan sayılmıştır (Zaman, 2009: 362).

8.6. Akçadağ Yöresinde Alevilikte Örnek Şahsiyetlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Alevilikte örnek şahsiyet olarak kimi görüyorsunuz?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmelerde şu cevapları vermişlerdir:

Karababa (KK1) Alevilikte örnek şahsiyet olarak Hacı Bektaş-ı Velîyi gördüğünü şöyle ifade eder:“...Türkiye’de Hacı Bektaş-ı Velîyi örnek şahsiyet olarak görürüm. Tüm pirler ve dedeler ona bağlıdır...”

Tura (KK2) ise daha geniş açıdan ele alarak Peygamberleri, 12 İmamı, Yedi Ulu Ozanı, Hacı Bektaş-ı Velî ve örnek şahsiyet olarak gördüğü diğer isimleri şöyle açıklamıştır: “...Güruhu naciye ailesini esas alırım. Onlar cennetliklerdir. Naci Alidir, Naciye Fatmadır. Onun dışında Şit Peygamber’den ta Hz. Muhammede kadar 124 bin Peygamber, Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynel Abidin, İmam Bakır, Caferi Sadık, İmam Rıza, 12 İmamlar, Şah İsmail, Ebulvefa, Ahmet Yesevi, Cüneydi Bağdadi, Hallacı Mansur, Hacı Bektaş Velî, Yunus Emre, Mevlana, Balım Sultan, Şeyf Bedreddin, Şah İsmail Hatayi, Pir Sultan Abdal, Virani, Kalender Çelebi, Teslim Abdal, Fuzuli Yedi Ulu Ozan, Hamdullah Çelebi, Harabi, Cemaladdin Çelebi...”

Atasoy (KK3) Alevilikte örnek şahsiyet olarak gördüğü kişileri kısaca şöyle ifade etmiştir: “...Hz. Peygamber, Hz. Ali, 12 İmam, Hacı Bektaş-ı Velî ve dedelerimizin hepsi benim için değerlidir. Hepsini gönülden severim...”Kayaş (KK4) da benzer ifadelerle Alevilikte örnek şahsiyetleri şöyle dile getirmiştir: “...Hacı Bektaş-ı Velî, Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve 12 İmam ı örnek şahsiyetler olarak görüyorum...”

Köse (KK5) Alevilikte örnek şahsiyet olarak şu isimleri belirtmiştir: “...Hz. Ali, Hacı Bektaş-ı Velî, 12 İmamlar...” Bakır (KK6) Alevilikte örnek şahsiyet olarak başta Peygamberi gördüğünü vurgulayarak “...Başta Peygamber ve İmam Ali olmak üzere Ehlibeyt soyundan gelen tüm imamlar Alevi dedeleri yedi ulu ozan Hacı Bektaş Velî gibi yüce insanları örnek şahsiyet olarak görürüm...” şeklinde ifade etmiştir.

Yıldız (KK7) Alevilikte örnek şahsiyetler olarak şu isimleri belirtmiştir: “...Hz. Muhammed, Hz. Ali, 12 İmamlar, Hacı Bektaş Velî, Pir Sultan Abdal...” Yuka (KK8) Alevilikte örnek şahsiyet olarak gördüğü kişileri şöyle belirtmiştir:“...Hacı Bektaş-ı Velî, Ahi Evran, Baba İlyas, Şeyh Edebalı, Baba İshak, Şah Kalender, 12 İmam...” Keleş (KK9) ise

sadece Hac-1 Bektaş-1 Veli'yi örnek şahsiyet olarak ifade etmiştir: "...Hacı Bektaş-1 Veli'yi önder kabul ederim. Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve İslamlaşması için önemli biridir..."

Solak (KK10) Alevilikte örnek şahsiyet olarak şu isimleri saymıştır: "...Başta Hz. Ali, Ehlibeyt İmamları. Ben Hacı Bektaş'a gittim orada Hacı Bektaş-1 Veli hakkında çok uydurma hikâyeler uyduruyorlar. Mesela şöyle bir şey duydum mantığıma uymadı: Sözde Hacı Bektaş-1 Veli başkasına ait koyunları güderken, koyunlarını kurtlar yemiş, koyunların sahibi Hacı Bektaş-1 Veliye inanmamış. Koyunları gezdirdiği dağlarda taşlar yuvarlanıp adamın önüne düşmüş ve taş dile gelerek Hacı Bektaş Veli'nin doğru söylediğini tasdik etmiş..." Balaban (KK11) ise sadece iki isim vererek şöyle ifade etmiştir: "...Hz. Ali ve Hacı Bektaş-1 Veli'yi örnek şahsiyetler olarak görürüm..."

Erdoğan (KK12) Alevilikte örnek şahsiyet olarak İmam Hüseyin'e özel vurgu yaparak şöyle ifade etmiştir: "...Hz. Hüseyin'i yek bilirim. İmam Hüseyin haksızlığa karşı durmuş bu uğurda canını feda etmiş büyük bir insandır. Ayrıca Şah Hatayi benim için değerlidir. Ve atalarım değer veririm..." Demirhan (KK13) Alevilikte örnek şahsiyet olarak 12 İmam, İmam Ali ve Hacı Bektaş-1 Veli dışında Alevi dedelerini de dahil etmiştir: "...Cibo Dede, İbrahim Dede, Hacı Bektaş Veli, İmam Ali ve 12 İmamlar..." Aslan (KK14) ise sadece iki isme vurgu yapmıştır: "...Pir sultan abdal ve Hacı Bektaş-1 veliyi önder kabul ederim..."

Duman (KK15) şu an için Aleviliğin sahipsiz olduğunu şöyle ifade etmiştir: "...Alevilik bitti. Şu an sahipsiz..." Köse (KK16) ise Alevilikte örnek şahsiyet olarak Pir Sultan Abdal ve Yunus Emre isimlerini şöyle ifade etmiştir: "...Pir Sultan Abdallarımız, Yunus Emrelerimiz bizim sevdiğimiz kişilerdir..." Akgün (KK17) Alevilikte örnek şahsiyet olarak sadece İmam Hüseyin ismini söylemiştir: "...İmam Hüseyin..."

Mercan (KK18) Alevilikte örnek şahsiyetleri şöyle ifade etmiştir: "...Hz. Muhammed Mustafa, 12 İmamlar, Alevilerin 7 ulu ozanı Hatayi, Virani, Fuzuli, Nesimi Teslim Abdal, Yunus Emre. Hacı Bektaş Veli pirimizdir. Hacdan sonra ikinci kiblemizdir..." Yıldırım (KK19) ise sadece Hz. Ali'yi örnek aldığı ifade etmiştir: "...Hz. Ali'yi örnek alıyoruz..." Aslan (KK20) ise Alevi dedesini örnek şahsiyet olarak ifade etmiştir: "...Güzel Dede'yi severim. Ören'e yakın Dedefenk denilen yerde yaşamıştır..."

Araştırmada "Alevilikte örnek şahsiyet olarak kimi görürsünüz?" sorusuna Alevi vatandaşların büyük kısmı Hz. Ali, On iki İmamlar, Hacı Bektaş-1 Veli, Peygamberler şeklinde cevap vermiştir. Bunun yanında bazıları Ehlibeyt İmamları, Yedi Ulu Ozan olan Nesimi, Fuzuli, Virani, Hatayi, Pir Sultan Abdal, Yunus Emre, Kul Himmet, Baba İlyas, Baba İshak, Şeyh Edebali ve Alevi dedeleri/büyükleri şeklinde cevaplandırıdıkları belirlenmiştir. Bu şahsiyetler hakkında onların Anadolu'yu İslamlaştırdıkları ve Türkleştirdikleri yönünde

yorumlar yapmışlardır. Bu sayılan şahsiyetlerden menkıbeler duydukları ve onlara ait deyişler ve şiirleri dinledikleri ve duyduklarını beyan etmişlerdir. Ayrıca dikkat çekici bir tespit de bazılarının sadece İmam Hüseyin'i örnek şahsiyet olarak tanımlamalarıdır. Bu da Kerbela olayının yörede yaşayan Alevi vatandaşlarda derin izler bıraktığını göstermektedir.

9. AKÇADAĞ YÖRESİNDE ALEVİLİĞE AİT SOSYO-KÜLTÜREL BULGULAR

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan Malatya İli Akçadağ İlçesi'nin çeşitli mahallelerinde ikamet eden 20 Alevi vatandaşla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen Akçadağ yöresine özel sosyo-kültürel bulgular aşağıda başlıklar halinde verilmiştir.

9.1. Akçadağ Yöresindeki Alevilerin Komşu İlçelerdeki Alevilerle Münasebetlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Akçadağ ile Doğanşehir, Elbistan, Hekimhan Darende Alevileri arasında nasıl bir fark var?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucu şu cevaplar alınmıştır:

Karababa (KK1) Akçadağ ile çevre ilçeler arasında fark olmadığını şöyle ifade etmiştir: “...Fark yoktur. Bu bölgeler birbirine benzerdir...” Tura (KK2) ise Ocak farklılığı olduğunu belirtmiştir: “...Ocaklık farklılıkları var. Alevilikte yol bir sürekin bin bir anlayışından dolayı farklılıklar mevcuttur. Kürecik yöresiyle ocaklık sisteminin nicel farklılıkları vardır. İbadet ve ritüellerde fark yok. Cemi yöneten dedelerin yönergeleri farklı olabiliyor. Gülbengler değişebilir. Burada şunu belirteyim dua yok bizde gülbeng vardır...”

Atasoy (KK3) çevre ilçelerde yaşayan Alevilerle Akçadağ Alevilerinin inanç kültürlerinin büyük oranda benzer olduğunu şöyle ifade etmiştir: “...Bu saydığınız yörelerde cem ibadeti, oruç ve birçok gelenek-görenek büyük oranda benzer şekildedir. Bizden farklı sayılabilecek Aleviler mesela Hatay’da Arap Alevileri (Nusayriler), Tahtacılar ve Yozgat’ta gördüğüm Alevilerin bizden farklı ibadet ve gelenek-görenekleri var...”

Kayaş (KK4) ise Elbistan’daki Alevilerin Akçadağ Alevilerine göre daha hassas olduğunu şöyle dile getirmiştir: “...Bence Elbistan tarafı daha tutkun Alevilik konusunda. Zaten kantarmadan dedeler bizim köye gelirler. Cenazeleri defnederler...” Köse (KK5) ise aşiret bağlamında farklılık olduğunu ancak dini kültür açısından aynı olduğunu şöyle ifade eder: “...Akçadağ Alevilerinin geneli Kürecik bölgesindendirler. Doğanşehir tarafındaki Aleviler Balıyan aşiretine bağlıdır. Ama farklılık yok...” Bakır (KK6) Elbistan Kantarma Alevilerinin bilinç ve dini inanç konusunda daha ileri olduğunu ayrıca Türk ve Kürt kökenli Alevilerin kültür farklılığı olduğunu şöyle ifade eder: “...Bilinç açısından Kantarma daha ileridir. Birçok yer gezdim bu çevrelerde ama Kantarmadakiler kadar Aleviliğe bağlı olanları görmedim. Dini inanç boyutuyla bu saydığınız bölgeler birbirinden çok da farklı değildir. Sadece köken farklılığı var. Çoğu Kürt kökenli olmakla birlikte Türkmen kökenli aileler de var...”

Yıldız (KK7) fark olmadığını kısaca şöyle ifade eder: “...Aynıdır. Fark yoktur...” Yuka (KK8) da benzer ifadelerle Akçadağ ve çevre ilçeler arasında Alevi inanç kültürünün aynı olduğunu şöyle ifade eder: “...Hemen hemen aynıdır. Hepsinin ibadet kültür yaşayış biçimi büyük oranda benzerdir...” Keleş (KK9) Akçadağ ve çevresinin hepsinin birbirine benzer olduğunu şöyle ifade etmiştir: “...Burada eskiden köylerin çoğu Aleviymiş. Sonradan bir kısmı Sünniliğe dönmüş. Bu bölgelerin Alevileri hepsi birbirine benzerdir...”

Solak (KK10) Akçadağ ile çevre ilçeler arasında fark olmadığını şöyle ifade etmiştir: “...Benzerdir. Aralarında pek fark yoktur...” Balaban (KK11) da benzer ifadelerle fark olmadığını belirtmiştir: “...Bu bölgelerin hepsinde Aleviler aynı inanç kültürüne sahiptir...” Erdoğan (KK12) da Akçadağ ile çevre ilçelerin Alevi inanç kültürlerinin aynı olduğunu şöyle belirtmiştir: “...Bu bölgeler genelde aynıdır. Bu bölgedeki tüm Aleviler birbirlerini tanırlar. Gider gelirler. Kürecik bölgesindeki tüm köyler, Hançerli Keller, İkinciller Büyükçemiş.. bu köylerin tamamı Kantarmadaki Alevi dedelerinin talipleridirler...” Demirhan (KK13) da bu bölgeleri gezip gördüğünü belirterek fark olmadığını şöyle ifade etmiştir: “...Fark yoktur. Oraları da gezdik, gördük Sivas’ta da akrabalarımız var. Oralarda da bizimkiyle aynı inanç var...” Aslan (KK14) da fark olmadığını şöyle ifade etmiştir: “...Aralarında fark yok. Kültürleri aynıdır. Cenaze uygulaması cem ibadeti uygulamaları aynıdır...” Duman (KK15) da Akçadağ ve çevresinin aynı olduğunu şöyle belirtmiştir: “...Fark yok. Hemen hemen aynıdırlar...”

Köse (KK16) Akçadağ yöresi ile çevre ilçeler arasında temelde fark olmadığını Türk ve Kürt kökenli olması dışında fikir ve düşüncelerin aynı olduğunu şöyle ifade etmiştir: “...Temel anlamda bir farklılık yoktur. Biz Türk Alevisiyiz. Bölgedeki tek Türk Alevisiyiz. Kürecik tarafı Kürt Alevilerdir. Diğer tarafta Balıyan aşiretine bağlı Aleviler de Kürt Alevileridir. Yani Ören çevresindeki İkinciler, Altınlı, Dedeköy gibi Alevi köyleri Kürt kökenlidirler. Ama fikir olarak aynı düşüncelere sahiptirler...”

Akgün (KK17) ise çok az farklılıklar olduğunu şöyle ifade etmiştir: “...Çok az farklılıklar dışında hepsi aynıdır...” Mercan (KK18) ibadet açısından fark olmadığını dile getirmiştir: “...İbadet inanç açısından fark yoktur...” Yıldırım (KK19) da çevre ilçeleri çok gezdiğini ifade ederek Akçadağ ile çevresinin Alevi inanç kültürü açısından fark olmadığını şöyle belirtmiştir: “...Çevre ilçeleri ve yöreleri çok gezdim gördüm. Hepsi dini yaşayış kültür olarak hemen hemen aynı. Fark yoktur...” Aslan (KK20) fark olmadığını, farklılığın sadece köken olduğunu şöyle ifade etmiştir: “...Farka yok. Sadece Kürtçe ve Türkçe konuşan Aleviler var...”

Araştırmanın “Akçadağ ile Doğanşehir, Elbistan, Hekimhan Darende Alevileri arasında nasıl bir fark var?” görüşme sorusuna araştırmaya katılan Alevi vatandaşların büyük kısmı, belirtilen yörelerle aralarında bir farklılığın olmadığı benzer kültüre sahip olduklarını belirtmişlerdir. Fark olduğunu belirten alevi vatandaşların farklılık olarak köken farklılığına (Türk veya Kürt), ocaklık farkına, gülbenglerin farklılığına, cemi yöneten dedelerin yönergelerindeki farklılığa, bir de aleviliğe tutkunluk konusunda farklılıkların olduğunu belirtmişlerdir.

9.2. Akçadağ Yöresindeki Alevilerin Kırsal Alanlarda ve Şehir Merkezlerindeki Alevi Kültürü Hakkındaki Görüşleri

Araştırmanın “Akçadağ köyleri ile şehre göçenler arasındaki farklar nelerdir? Şehirde mi Aleviliği daha iyi yaşıyorlar köyde mi?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucu şu cevaplar alınmıştır:

Karababa (KK1) şehre göçenlerle köylerde yaşayan Aleviler hakkında kişiden kişiye farklılık arz ettiğini belirterek şu sözlere yer vermiştir: “...Yerden yere fark ediyor. Şehirlerde faaliyetlerde bulunanlar var. Ancak bazı köylerde işitiyoruz eski kültürü şehre göre daha fazla devam ettirmeye çalışanlar var...”

Tura (KK2) yakın geçmişe kadar geleneksel Aleviliğin tam anlamıyla yaşandığını ifade ederek şehirlere göçlerin başlamasıyla durumun olumsuz yönde değiştiğini şu sözleriyle ifade etmiştir: “...1960’lı yıllara kadar geleneksel Alevilik tam anlamıyla yaşanıyordu. Şehirlere göçenler inanç ritüellerinden uzak kalmışlardır. 68 ve 70’li yıllarda dünyadaki sol rüzgârlarından dolayı Alevilerin kırsal bölgelerinde solun taban bulması şehir merkezlerinde solun gençleri etkileyerek 94’lü yılların kadar inançlarından büyük bölümü uzak kalmışlardır. Sivas olaylarından sonra örgütlenen Aleviler ocak dedelerini (mürşid, rehber, pir) ilişkilerini koparmış, koşullar kültürel farklı inançların etkisinde kalarak Aleviliğe yeni bir şekil biçmektedir...”

Atasoy (KK3) hem şehir merkezlerinde hem de kırsal alanlarda yaşayan Alevilerin geleneksel Aleviliği yaşamadığını şöyle ifade etmiştir: “...Alevilik ne köyde yaşanıyor ne de şehirde. Hiç kimse Aleviliği yaşamıyor. Bunun sebebi insanların eski gelenekleri terk etmeleridir. Bu da manevi bir başıboşluk meydana getiriyor...” Kayaş (KK4) ise şehirlere kültür merkezleri aracılığıyla Aleviliğin daha iyi yaşandığını şöyle ifade etmiştir: “...Bence şehirde Alevilik daha iyi yaşanıyor. Şehirdeki insanlar rahatça kültür merkezlerine gidiyorlar...”

Köse (KK5) şu an için şehir merkezlerinde Aleviliğin daha iyi yaşandığını şöyle ifade etmiştir: “...Şehir merkezlerinde Aleviler daha çok tutkuludurlar. Şehirde daha çok kişi var. Şehirde cem ibadetleri devam etmektedir...” Bakır (KK6)’a göre Alevilerden büyük şehir merkezlerine ve yurt dışına göçlerin olması Alevi dedelerine olan itaat ve saygıyı sona erdirdiğinden Aleviliğin şu an için şehir merkezlerinde ve köylerde yaşanmadığını şöyle ifade etmektedir: “...Akçadağ yöresindeki Aleviler bizim taliplerimizdir. Onların büyük bir kısmı yurtdışına gittiler. Yaz aylarında tatil amacıyla gelseler de çoğunluğu Almanya İngiltere gibi ülkelere gittiler. Bir kısmı da Ankara İstanbul gibi büyük şehirlere göç etti...Aleviler doğal olarak dini yaşam kültüründen uzak kaldılar. Kimisi dedeleri eleştirmeye başladı, kimisi gelenek görenekleri hurafe kabul etmeye başladı. Dolayısıyla köyde kalanlar da dışarıya göç edenler şehirleşenler de Aleviliği gerçek anlamda yaşamamaya başladı. Aleviliğin gerçek manada yaşanabilmesi için eskiden olduğu gibi taliplerin dedeye itaat etmeleri birinci şarttır. Tekrar Musahiplik düşkünlük gibi uygulamaların uygulanması gerekir. Bu da mevcut şartlarda çok zor gibi görünüyor...” Yıldız (KK7) ise şehir merkezlerinde Aleviliğin daha kolay yaşandığını şöyle dile getirmiştir: “...Fark var. Ancak şehirde açılan kültür evleri ve cem evlerinde cem ve ibadetler daha çok ve daha rahat yapılıyor...” Yuka (KK8) da benzer ifadelerle Aleviliğin günümüz şartlarında şehir merkezlerindeki cemevlerinde daha iyi yaşandığını şöyle belirtmiştir: “...Arada fark var. Şehirlerde dernekler cemevleri var. Orada daha aktif olarak Alevilik tanıtılır ve yaşanır. Gençler dine pek sıcak bakmıyor. Yaşlılarımızın da çoğu vefat ettiği için Aleviliği yaşayan çok az kişi vardır...”

Keleş (KK9)’e göre günümüzde dedelerin talipleri üzerindeki etkisinin azalması ile Aleviliğin artık yaşanmamaktadır: “...Günümüzde dedelerin hâkimiyeti bittiği için cem ibadeti pek yapılmıyor. Eskiden cem ibadet çok gizli yapılmış. Şehirlerde yasal bir şekilde yapan yapıyor...” Solak (KK10) da benzer ifadelerle dedelerin olmayışından dolayı Aleviliğin artık yaşanmadığını şöyle belirtmiştir: “...Köylerde de şehirlerde de yaşamak isteyen yaşıyor. İlgilenmeyen ilgilenmiyor. İki tarafta da durum aynı şekilde. Alevi dini kültürün yaşanması artık çok zor. Çünkü insanları gözetleyen terbiye eden dedelerini kaybetmişler. Dede veya önder olmadığı zaman talipler kendi başlarına Aleviliği yaşayamazlar...”

Balaban (KK11) ise şehir merkezlerinde Aleviliği yaşamak isteyenler için kültür merkezleri gibi yerlerin var olması sebebiyle şehirlerde yaşayanların kırsal alanlarda yaşayanlardan daha avantajlı olduğunu şöyle ifade etmiştir: “...Şehirlerde isteyen kişiler rahat bir şekilde kültür merkezlerine giderek cem ibadetlerini gerçekleştiriyorlar. Şehirlerde Alevi kültürünün yaşanması için daha çok fırsat var. İbadet yerlerine ulaşım kolay ve sayısı fazla...”

Erdoğan (KK12) geleneksel Aleviliği çok az kişinin yaşadığını belirterek şehirlerde de köylerde de durumun olumsuz olduğunu şöyle ifade etmiştir: “...Şehirde de köylerde de eskisi gibi Alevilik yaşanmıyor. Gençlerden bazıları kitaplardan Aleviliği araştırıyor. Okuyan kesim Aleviliği köydekinden daha iyi öğrenebiliyor. Köylerde artık yaşlılarımız da kalmadı. Eski Aleviliği yaşamış olan çok az kişi var...” Demirhan (KK13) ise şehir merkezlerinde kültür evleri ve cemevlerinin faaliyetlerinin Aleviliği yaşamak isteyenler için daha iyi olduğunu şöyle dile getirmiştir: “...Şehirde kültür merkezleri ve cemevleri daha aktif. Gitmek isteyenler orada daha rahat gidiyorlar. Köyde hiçbir faaliyet yok...” Aslan (KK14) fark olmadığını, Aleviliği yaşamak isteyenlerin köyde de şehirde de yaşayabileceğini şöyle izah etmiştir: “...Değişen bir şey yok. Aleviliği yaşamak isteyen köyde de olsa şehirde de olsa yaşayabiliyor...” Duman (KK15) ise şehirlerde Aleviliğin daha iyi yaşandığını belirtmiştir: “...Fark var. Şehirlerde Aleviliği yaşamak isteyenler daha iyi yaşayabiliyor...”

Köse (KK16) Alevi vatandaşların dedelerinden koptukları için Aleviliğin şehirlerde de köylerde de yaşanamayacağını şöyle dile getirmiştir: “...Şu an köyde de şehirlerde de Alevilik yaşanmıyor. Ya dede göçmüş köydekiler dedesiz kalmış, Ya da kişiler taşınmış yine dedesiz kalmış. Ama kültür evleri ve derneklerin çalışmaları bu açığı kapatmak için çaba sarf etmektedir. Alevi gençlerden Aleviliğe ilgi duyanlar var. Bu konuda araştıran bilgi sahibi olmak isteyenler oluyor. Biz çalışmalarımızı genişletirsek tüm Aleviler yeniden yapması gereken ibadetleri yerine getirecektir...” Akgün (KK17) ise bu konuda kısaca fark olmadığını ifade etmiştir: “...Fazla bir değişiklik yok...”

Mercan (KK18) şehir merkezlerinde imkânların daha iyi olduğunu şöyle ifade etmiştir: “...Şehir merkezlerinde imkânlar daha iyi. Her hafta etkinlikler düzenleniyor. Köyde yaşayanlar isteseler de bu etkinliklere katılamazlar. Köyde dağınık hayat olduğundan bir araya çok gelmiyorlar şimdi...” Yıldırım (KK19)’a göre kırsal alanlarda geleneksel Alevilik daha iyi yaşanmaktadır: “...Bence şu an köyde yaşayanlar Aleviliği daha iyi yaşıyor. Yaklaşık 10-15 kişi köyümüzde eski geleneğe bağlılığı sürdürüyor. Gençlerimiz ise Aleviliğin ne olduğunu dahi bilmiyorlar. Dinden uzak bir yaşantıya sahipler...” Aslan (KK20) ise kısaca ne köylerde ne de şehir merkezlerinde Aleviliğin yaşanmadığını şöyle ifade etmiştir: “...Ne köyde ne de şehirde Alevilik yaşanmıyor...”

Araştırmanın “Akçadağ köyleri ile şehre göçenler arasındaki farklar nelerdir? Şehirde mi Aleviliği daha iyi yaşıyorlar köyde mi?” görüşme sorusuna araştırmaya katılan Alevi vatandaşların büyük bir kısmı Aleviliğin her iki durumda da yaşanmadığını, bunun sebepleri olarak tabi olduğu Dedelerini veya Pirlerini kaybettikleri şeklinde belirlenmiştir. Ancak son yıllarda gençler arasında okuyarak araştırarak Aleviliği yaşama isteğinin biraz olsun

kıyırdadığı yönünde de beyanlar olmuştur. Bunun yanı sıra dernek, kültür merkezlerinin çalışmalarının son zamanlarda arttığı, özellikle Alevileri bir araya getirmek suretiyle çalışmalar yapıldığı ancak yaşlı kuşaktan olanların bu faaliyetlere sıcak bakmadığı gözlemlenmiştir. Bunun sebebi olarak da derneklerin çalışmalarının maneviyattan uzak daha çok siyasi veya farklı fikirsel fraksiyonlara hizmet ettiği yönünde belirlenmiştir.

9.3. Akçadağ Yöresinde Alevilerin Dernekler ve STK'larla Olan İletişimlerine İlişkin

Bulgular

Araştırmanın “Derneklerle olan iletişim nasıl? STK'larla iletişim nasıl?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucu şu cevaplar alınmıştır:

Karababa (KK1) bağlı olduğu derneğin ismini belirterek derneklerle olan iletişimini şöyle açıklamıştır: “...İstanbul'da Hızır Ocağı derneğine bağlıyız. Oraya zaman zaman uğrarım. Kültürel faaliyetler yapılmaktadır...” Tura (KK2) da Alevi vakfında gönüllü olarak hizmet ettiğini şöyle ifade etmiştir: “...Hünkâr Hacı Bektaş Veli Vakfı'na bağlı bir cemevi gönüllü hizmetçisiyim. Hizmetlerimiz var. Eğitim, yardım, kültürel hizmetlerimiz var. Genelde şiirlerimle bu kültürel hizmetlere katkım olur...” Alevi dedesi Atasoy (KK3) ise dernek ve kültürlerle iletişiminin olmadığını belirterek STK'larla iletişimini şöyle ifade etmiştir: “...Dernekler ve kültür merkezleriyle iletişimim yok. Çünkü Aleviliğe aykırı uygulamalar var. Mesela Ören Pir Sultan Abdal Kültür Merkezine bir de Cem evi adını vermişler. Orada düğün yapıp eğlenip oynuyorlar ve acı olan bir şey de orada içki içip sarhoş oluyorlar. Cem evi kutsal bir mekândır. Orada sarhoşluğa eğlenceye yer olmaması gerekiyor. Onun için bu türden yerlere sadece Kültür Merkezi demeleri lazım. Cem evi ismini vermeleri Aleviliğe bir darbedir...”

Kayaş (KK4) tüm derneklere gittiğini, özellikle ibadet için oraya gidip geldiğini şöyle izah eder: “...Ben tüm derneklere giderim. İbadet için özellikle Alevi derneklerine giderim. Diğer derneklerde nasılsa aynen öyle giderim...” Köse (KK5) derneklerle iletişiminin iyi olduğunu şöyle ifade etmiştir: “...Pir Sultan Derneğinde kültürel faaliyetler var. Yakın tarihte inşa edilmiştir. İletişimim bu dernekte iyidir...”

Bakır (KK6) hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki derneklerle iletişiminin olduğunu, buralara davet edildiği zaman gittiğini beyan etmiştir: “...Yurt içinde ve yurt dışındaki derneklere gittim. Orada bir faaliyetim yoktur. Ancak davet edildiğim zaman giderim deyiş okurum. İletişim konusunda bir sıkıntım yok...” Yıldız (KK7) da Alevilerin iletişimi için STK'lara olumlu baktığını şöyle ifade etmiştir: “...Pir Sultan Abdal Derneği ve

Ören'deki cemevinde bir araya geliyoruz. Gayet iyi..." Yuka (KK8) Alevi STK üyesi olduğunu şu sözlerle ifade eder: "...Ali Kapısı Derneği üyesiyim. Yazı yazıyorum. Kitaplarım var. Derneklere gidip orada arkadaşlarla görüşürüm..." Keleş (KK9) ise Alevi derneklerin Alevi-Sünni ayırımına sebebiyet verdiği için olumlu bakmadığını şöyle ifade etmektedir: "...Benim derneklerle iletişimim yok. Ben Alevilerle Sünnilerin yüzleşmesini bir araya gelmesini istiyorum..."

Solak (KK10) yaşadığı kırsal alanda STK'ların olmadığını şehir merkezine de gidemediğini dolayısıyla iletişiminin olmadığını şöyle ifade etmiştir: "...Köyde dernek yok. Ama şehir merkezlerinde dernekler ve kültür merkezleri var. Ben gidemiyorum..." Balaban (KK11) da kırsal alanda yaşıyor olmasından olacak ki akrabalarının şehir merkezlerinde STK'lara gittiğini şöyle ifade eder: "...Abilerim şehir merkezlerinde derneklere ve kültür merkezlerine giderler. Ama benim köyüm uzak olduğundan gidemiyorum..." Erdoğan (KK12) STK'larla ilgilenecek zamanı olmadığından iletişimin zayıf olduğunu şöyle izah eder: "...Benim derneklerle ilgilenecek vaktim olmuyor. Kantarma, Elbistan, Kürecik bölgelerindeki cenazelere gelir cenazeyi kaldırıyorum. Bir de esnafılık yapıyorum Elbistanda. İletişimim zayıf..."

Demirhan (KK13) STK'larla iletişimlerinin olduğunu şöyle ifade eder: "...Şehirdeyken gideriz. Köyde böyle bir aktivite olmadığı için gidemeyiz. İletişimim orta halli derim. Köylerde dernekler maddi ihtiyaç sahiplerine yardımcı olurlar..." Aslan (KK14) kırsal alanlarda STK'lara gidemediklerini ancak şehir merkezine gittiklerinde iletişimlerinin olduğunu şöyle izah eder: "...Köyde çok gitmeyiz. Burada böyle bir şey yok. Sadece taziye gibi toplantılarda şehirdekilerine giderim..." Duman (KK15) ise STK'lara gitmediğini ifade etmiştir: "...Yok. Derneklere veya vakıflara gitmem..." (KK15)

Köse (KK16) bir derneğin üst yöneticisi olduğunu vurgulayarak tüm derneklerin faaliyetlerini takip ettiğini şöyle izah eder: "...Bir derneğin üst yöneticisiyim. Tüm Alevi dernek ve hareketlerini takip ediyorum..." Akgün (KK17) yaşadıkları köyde de kültür merkezi inşa ettiklerini vurgulayarak STK'ların Alevileri birbirine bağlayan bir bağ olduğunu şöyle ifade etmiştir: "...Kendi köyümüzde yeni bir kültür merkezi inşa ettik. Cenazelerde ve toplu günlerde orada bir araya geliriz. Mesela düğünlerde. Bu sayede birbirimizle daha iyi görüşme imkanı oluyor..."

Mercan (KK18) derneklerle iletişimlerinin olduğunu şöyle ifade etmektedir: "...Yöresel derneklere gider geliriz. Dayanışma var bu derneklerde. Maddi yönden sıkıntı çeken kişilere destek olunmaktadır. Öğrencilere burs veriliyor. Ayrıca kültürel faaliyetlerde yürütülüyor..."

Yıldırım (KK19) taziye merasimleri dışında STK'larla iletişiminin olmadığını şöyle ifade etmiştir: "...Dernek veya STK'larda bir faaliyetim yoktur. Sadece oralara taziye kabullerinde giderim..."

Aslan (KK20) ise STK'larla orta düzeyde bir iletişim olduğunu şöyle izah eder: "...Köyümüzde kültür merkezi şeklinde cemevi var. Sadece cenaze ve düğünlerde orada toplanırız. Cem ibadetini yapmayız. İletişimim orta diyebilirim..."

Araştırmanın "Derneklerle olan iletişim nasıl? STK'larla iletişim nasıl?" görüşme sorusuna araştırmaya katılan Alevi vatandaşların yarıya yakını derneklerin faaliyetlerine katıldığını, dernek, kültür merkezi gibi oluşumların Aleviliğe olumlu yönde katkısı olduğunu beyan etmişlerdir. Özellikle yaşlı kuşaktan olanlar dernek veya diğer STK'ların çalışmalarını samimi bulmadıklarını, maneviyata dikkat etmediklerini, Aleviliği olduğundan farklı fikri fraksiyonlara yönlendirdiklerini belirtmişlerdir. Genel anlamda Alevi mahallelerin büyük bölümünde halkın da maddi destekleriyle inşa edilen Kültür Evi, Kültür Merkezi şeklindeki yapıtlarda daha çok cenaze merasimleri, düğün merasimleri veya diğer toplantılarda kullanıldığı, cem ibadetinin çok nadiren yapıldığı, yapılanlarında "muhabbet cemi" şeklinde olduğu belirlenen diğer bir özelliktir.

9.4. Akçadağ Yöresinde Aleviliğin Geçmişten Günümüze Değişimine İlişkin Bulgular

Araştırmanın "Geçmişte yaşayan Alevilerle bugün arasında farklar var mı?" görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucu şu bulgular elde edilmiştir:

Dede ailesinden olan Karababa (KK1) geçmişte alevilerin manevi açıdan daha iyi durumda olduklarını örnekler vererek şöyle ifade etmiştir: "...Eskide daha iyiydi. Her Perşembe cem ibadeti için toplanırdık. İsteyen katılırdı isteyen katılmazdı. Katılmayanlara herhangi bir yaptırım uygulanmazdı. Küskün olan veya herhangi bir yanıışı olan ceme katılamazdı. Küskünler barışmak şartıyla ceme alınırdı. İnsanlar toplumdan dışlanmamak için kendi aralarında iyi geçinmeye çalışırdı. Ve dede küskünleri barıştırdı. Ben çok dargınlar barıştırdım. Cem de toplananlara şöyle derdim. Döktüğün varsa doldurun. Küslüğün varsa barışın..."

Tura (KK2) şu an için geleneksel Aleviliği yaşayanların bir çoğunun vefat ettiğini, geçmişte Aleviliğin daha iyi yaşandığını şu sözlerle ifade etmiştir: "...Var. Şu an bizim köyde eski geleneğe göre hareket edenlerin hepsi Hakka yürümüştür. Geçmişte cemler olurdu. Günümüzde yapılmıyor. Alevilik inancının muhabbet cemi bile zor yapılıyor. Benim çevremdekiler de beni eleştirirler. Bu işlerle uğraşma derler. Eskiden cemlerde sosyal düzen

de sağlanırdı. Eski mahkeme kayıtlarına gidin bakın mahkemelerde dosya bulamazsınız. Dedeler anlaşmazlıkları rızalık temelinde çözerdi. İnsanlar da dedenin kararına uyarlardı...”

Alevi dedesi Atasoy (KK3) geçmişte dini hassasiyetlerin çok daha ileri seviyede olduğunu belirterek şu izahı yapmıştır: “...Ben dedelerimden onlar da kendi dedelerinden gördüğü kadarıyla Aleviliğı İslam’a ait saymışlardır. Dolayısıyla Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed biz Aleviler için de kutsal ve değerlidir. Eski nesil böyle bilir böyle uygulardı. Şimdilerde sözde milliyetçilik yaptığını söyleyen bazı kendini bilmezler Hz. Peygambere Arap Muhammed deyip, Kur’an dualarını da Arapça değil Türkçe okuma yoluna gitmişlerdir. Bu geleneksel Aleviliğe aykırıdır. Fatiha duası cenaze duası salavatlar Arapça yapılmalıdır. Bunda bir terslik yoktur. Yani yeni nesil gittikçe Aleviliğı farklı yöne çekmeye başlamışlar. Kendi heva ve isteklerine göre yorumlamaya başlamışlar maalesef. Ben her fırsatta bunlara karşı direndim ve direnmeye de devam edeceğim. Kısaca çok fark var derim...”

Kayaş (KK4) da geçmişte yaşayanların dedelere bağı olduğunu, yeni neslin ateistleşmeye başladığını şu sözlerle ifade etmiştir: “...Bizim yörede gençler ateistleşti gibi. Eskiden dedenin korkusundan ahlak kurallarına uyarlardı. Çünkü birisi haksızlık edince veya ahlaksız davranışta bulununca dede onu cezalandırırdı...”

Köse (KK5) ise şu anki durumun daha iyi olduğunu örnek vererek şöyle açıklar: “...Eskiden cem ibadetleri yapılıyordu. Şu an yapılmıyor. Eskiden kız alıp verme yoktu. Şimdi var. Eskiden otoriteye sıkı bir bağılılık vardı, şimdi gençler uymuyor. Benim yaşıttım olan birçok Alevi bu durumu kabullenmiyor ama bence bugünkü durum daha iyi. Herkes araştırıp hayatını kendisi şekillendiriyor...”

Bakır (KK6) geçmişte Alevi dedesinin otoritesinin güçlü olduğunu belirterek şöyle izah etmiştir: “...Geçmişte Alevi dedelerin otoritesi güçlüydü. İnsanlar dedenin ve toplumun yaptırımlarından çekiniyordu. Caydırıcı cezalar veriliyordu. İnsanlar da itaat ediyordu. İnsanlar arasında toplumsal düzen mahkemeye ihtiyaç duyulmadan kuruluyordu. Ama şimdi kimse Alevi dedesini tanımıyor onlara inanmıyorlar...”

Yıldız (KK7) ise günümüzde Alevilerin kendisi ifade etme açısından daha iyi durumda olduklarını ifade etmektedir: “...Eskiye göre fark var. Şu an aleviler daha iyi yaşıyor. Eskiden Aleviler kendilerini açıkça ifade edemiyordu...”

Yuka (KK8) geçmişte yaşayanların Alevi dedelerine kesin itaati olduğunu vurgulayarak şöyle izah etmiştir: “...Geçmişte dedelere kesin itaat vardı. Cem ibadeti, oruç ibadeti yerine getiriliyordu. Ceme katılmayan oldu mu dede onu çağdırtırdı. Şimdi gençler hiçbir faaliyete katılmıyor...”

Keleş (KK9) ise şu an için Alevi gençlerin Aleviliği hiç yaşamadığını, Alevi gençlerin başıboş olduğunu ifade ederek bu konu hakkındaki görüşünü şöyle açıklamıştır: “...Alevi gençler arasında şu an Alevilik hiç yaşanmıyor. Devlet eliyle de hiçbir eğitim ve yönlendirme yapılmadığı için Alevi gençler başıboş oldular. Eskiden alevi toplumda suç oranı düşüktü. Yani mahkemelerde suç dosyası çok azdı. Bunun nedeni Alevi dedelerin kendine bağlı taliplerini kontrol edebiliyordu. Ben Tunceli’de eczacılık yaparken Ağır ceza hâkimiyle görüştüm. Orada eskiden suç oranları çok düşükken son zamanlarda arttığını söyledi...”

Solak (KK10) gençlerin Aleviliği araştırarak yaşadıklarını belirterek günümüz şartlarının daha iyi olduğuna vurgu yapmıştır: “...Çok fark var. Geçmişte dedeler ne derse alevi talipler ona kesin inanırlardı ve dediğini yerine getirirlerdi. Şu an aleviler araştırarak inancını yaşıyor. Mesela benim çocuklarım oruçlarını tutarlar. Ceme girerler. Ehlibeyti çok severler...”

Balaban (KK11) da geçmişte dedelerin taliplere baskı yaptığını belirterek günümüz şartlarının daha olumlu olduğunu şöyle ifade etmiştir: “...Geçmişte insanlar özgür değillerdi. Eskiden dedelerin talipleri üzerinde bir hâkimiyeti vardı. Şimdi o yok. İnsanlar üzerinde baskı kaktı...”

Erdoğan (KK12) genel olarak değişen durumun Aleviler için de geçerli olduğunu ifade ederek günümüzde gençlerde manevi gerileme olduğunu şöyle ifade etmiştir: “...Diğer mezheplere tabi olanlarda olduğu gibi bizde de eskiye göre çok fark var. Eskiden geleneksel Aleviliğe sıkı sıkıya bağlılık vardı. Şimdi şehirleşme, teknolojinin gelişmesi gibi sebeplerden dolayı Alevi gençlerde de manevi bir gerileme söz konusudur. Geçmişte dedelere kesin itaat vardı, Alevi sırları dışarıya söylenmezdi. Sünniler merak ederdi biz onlara hiçbir bilgi vermezdik. Bu biraz da can korkusundan kaynaklanıyordu...”

Demirhan (KK13) geçmişte dedelerin otoritesi olduğunu ifade ederek bu konu hakkında şöyle görüş bildirmiştir: “...Geçmiştekiler dini gerekleri daha çok yerine getirirlerdi. Eskiden müeyyideler vardı. Kötü işler yapanlar toplum tarafından dışlanırlardı. Şimdi kimse kimseye karışmıyor. Dedelerin otoritesi yok artık...”

Aslan (KK14) geçmişte bazı dedelerin taliplerin Alevi vatandaşları istediği gibi yönlendirdiğine dikkat çekip bu konu hakkında şu ifadelerle yer vermiştir: “...Geçmişteki halk bilinçsizdi. Okuma yazma oranı düşüktü. O dönemde dede ne derse onlara uyarlardı. Mesela eskiden bir dede mısır tanelerini duvarda yürütmüş insanlar onun kerametli olduğuna düşünmüş ve o dedeye çok saygı ve hürmet göstermişler...”

Duman (KK15) geçmişe olan özlemini belirterek Aleviliğin günümüzde bittiğini şöyle ifade etmiştir: “...Eskiden dedeye büyük bir saygı vardı. Onun kararı kesin uygulanırdı. Şimdi kimse dedeyi dinlemiyor. Alevi gençler başıboş olmuş. 1950-60 lardan sonra gençlerimiz devrimciliğe yöneldi. Alevilik bitti...”

Köse (KK16) şu an için Alevi inanç ritüellerinin yapılmadığını, gençlerin Aleviliğe ilgi göstermediğini şöyle dile getirmiştir:“...Geçmişte yaşayanlar dini ritüelleri yaşama açısından daha iyiydi. Dedelere tam bir bağlılık ve itaat vardı. Ancak son dönemde Alevi gençler Aleviliğe çok ilgi göstermiyorlar. Zalime karşı olma fikri değişmemiştir. Bu dönemdeki gençler da haksızlığa karşı çıkmaktadırlar. Ancak Aleviliğin kendine has ibadet ve musahiplik gibi uygulamalar devam etmemiştir. Eskiden kimse kadıya ya da mahkemeye gitmezdi. Dede tüm sorunları tüm davaları cem sırasında çözüme kavuştururdu. ...”

Akgün (KK17) geçmişte daha katı kuralların olduğunu belirterek görüşünü şöyle ifade etmiştir. “...Geçmiştekiler daha kapalıydı. Daha katı kurallıydı. Şimdi daha mütevaziler. Daha açık anlayışlılar. Eskiden cem ibadetleri çok sık yapılırdı. Şimdi hiç yapılmıyor...” Mercan (KK18) geçmişe göre maneviyatın azaldığını, gençlerin çoğunun inançsız olduğunu şöyle ifade etmiştir:“...İtikat babında eskiler çok iyiydi. Peygamber ve Ali’nin ahlakına uyarlardı. Şimdikiler köyün dışına çıktılar, maneviyat zayıflamaya başlamış. Şimdi gençlerin çoğu inançsız, Aleviliğe inanmıyorlar. Genel olarak ateizme yöneliş var. Günümüz siyasilerinin de dini siyasete alet etmeleri dolayısıyla dine karşı bir önyargı var. Bu Alevilerde de var Sünnilerde de var...”

Yıldırım (KK19) geçmişte yaşayan Alevilerin dedeleri Peygamberden sonra itaat edilecek kişi olarak gördüklerini ifade ederek şöyle görüş bildirmiştir: “...Geçmişte bizim yörede Aleviler Alevi dedelerini Peygamberden sonra saygı duyulacak kişi olarak görürlerdi. Herkes dedenin emrindeydi. Dede ne derse yerine getirirlerdi. Şimdi öyle değil. Çok şey değişti...” Aslan (KK20) günümüz gençlerinin maneviyattan uzak kaldıklarını şöyle dile getirmiştir:“...Şimdiki alevi gençlerin çoğu ateist gibiler. Dine önem vermezler. Dini yaşayış yoktur. Eskiden çoğu aleviler cem ibadetini yapar, matem orucu hızır orucu gibi oruçları tutarlardı...”

Araştırmanın “Geçmişte yaşayan Alevilerle bugün arasında farklar var mı?” görüşme sorusuna araştırmaya katılan Alevi vatandaşların büyük çoğunluğu bariz farkların olduğuna yönelik cevap vermişlerdir. Bu farkların olumsuz yönde olduğunu belirten Alevi vatandaşlar eski kuşaktan olanların yeni kuşaktakilere göre daha itikatli(imanlı) oldukları, tabi olduğu Dedelere veya Pirlere daha çok bağlı oldukları, hatta Dedenin Seyyit olup Peygamberi temsil ettiği şeklinde beyanlarda bulunmuşlardır. Özellikle yaşlı kuşaktan Alevilerin genç kuşakta

olan Aleviler hakkında “ateist”, “kominist” gibi ifadelerle eleştirmeleri genç kuşaktan olanların maneviyat açısından olumsuz yönde değiştiklerini ifade ettiklerini ortaya çıkarmaktadır. Bunun dışında görüşme yapılan daha genç yaş grubundan bazı Alevi vatandaşlar günümüz şartlarının daha iyi olduğu yönünde cevaplar vermişlerdir. Bunun sebebi olarak geçmişteki bazı dedelerin baskıcı bir tutum sergiledikleri, dedelerin veya pirlerin eleştiriye açık olmadıkları, uydurma hikâyelerle veya keramet adını verdikleri hareketlerle halkı etkiledikleri ve onları maddi kazanç kapısı olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Buna ek olarak gençlerin günümüzde her türlü fikri, dini görüşleri kitaplardan okuyarak kendilerine en uygun dini yaşayışı kendilerinin belirledikleri şeklindeki ifadelerden de anlaşılmaktadır ki Akçadağ yöresindeki Alevilerde genç kuşaklar ile yaşlı kuşaklar arasında fikrîsel bir çatışma olduğu saptanmıştır.

9.5. Akçadağ Yöresinde Alevilikte Özel Günlerde Yapılan Faaliyetlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın “Eskiden cem ibadeti veya defin merasimi veya muharrem ayı gibi özel günlerde özel kıyafetler giyilir miydi? Ayrıca چراغ yakılır mıydı?” görüşme sorusu çerçevesinde Alevi vatandaşlarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucu şu cevaplar alınmıştır:

Karababa (KK1) geçmişte özel kıyafet giymediğini, چراغ olarak delil yaktıklarını şöyle ifade etmiştir: “...Elbiselerimizin temiz olmasına dikkat ederdik. Özel bir kıyafet giyinmezdik. چراغ yakılırdı. Delil mumu diyorduk biz ona. Görgü ceminde özellikle delil mumu olmazsa olmazdı...”

Tura (KK2) cemde özel kıyafet giyilmesi ve چراغ ile ilgili görüşünde چراغın 12 hizmetten biri olduğunu ifade edip örnek vererek şöyle izah etmiştir: “...Özel giysi yoktur. چراغsız cem olmazdı. چراغ 12 hizmetten biridir. Diğer bir adı delildir. چراغın anlamı; evrenin oluşumu nurdandır. Zahirî anlamda aydınlatmadır. Bilgiyle, tek inançla ruhsa yapıyı güzelleştirmeler 3 delil yanar. Allah, Muhammed, Ali aşkına yöresel olarak verilen gülbenkler değişir. Bazı bölgelerde yaradanın aşkına derler. “Ya Allah, Ya Allah, Ya Allah” derler. Bazı bölgelerde tek delil olur...”

Atasoy (KK3) geçmişte gerçekleştirilen cem törenlerinde özel kıyafet giyilmediği ve چراغ olarak 3 delil yakıldığını şöyle izah etmiştir: “...Hayır özel kıyafet giyilmezdi. Cem ibadeti sırasında delil yakılırdı. Genelde üç delil yakılırdı. Hak Muhammed Ali adına...”

Kayaş (KK4) geçmişteki cemlerde özel kıyafet giyilmediğini ancak چراغ yakıldığını şöyle ifade etmiştir: “...Dedeler geldiği zaman temiz elbiseler giymeye dikkat edilirdi, ama özel bir kıyafet yoktu. چراغ yakılırdı...” Köse (KK5) de benzer ifadelerle şöyle görüş bildirmiştir: “...Hayır. Özel bir kıyafet yoktu. چراغ yakılırdı...”

Bakır (KK6) geçmişteki cemlerde kıyafetlerin temiz ve tertipli olduğunu, çerağın aydınlatma amaçlı yakıldığını şöyle beyan etmiştir: “...Özel kıyafet yoktu. Temiz ve tertipli olurduk. Çerağ yakılırdı. Eskiden elektrik olmadığı için aydınlatma adına çerağ yakılırdı...”

Yıldız (KK7) da kısaca özel kıyafetin olmadığını ve çerağ yakıldığını belirtmiştir: “...Özel kıyafet yoktu. Temiz elbiseler giyilir. Çerağ yakılırdı...”(KK7) . Yuka (KK8) da özel kıyafet giyilmediğini çerağ yakıldığını dile getirmiştir: “...Hayır özel kıyafet giyilmez. Çerağ yakılırmış...”

Keleş (KK9) geçmişte Muharrem ayında siyah elbiseler giyildiğini cemlerde çerağ yakıldığını şöyle beyan etmiştir: “...Muharrem ayında ve cenazelerde siyah elbiseler daha çok tercih edilirdi. Bunun dışında temizliğe dikkat ederlerdi. Çerağ yakılır...”

Solak (KK10) da özel kıyafet giyilmediğini cemlerde çerağ yakıldığını şöyle ifade etmiştir: “...Temiz giyinmeye dikkat ederdik, özel kıyafet yoktu. Çerağ yakarız...”

Balaban (KK11), Erdoğan (KK12), Demirhan (KK13), Aslan (KK14) ve Duman (KK15) ve Köse (KK16) de benzer ifadelerle geçmişte cemlerde özel kıyafetler giyilmediğini ancak çerağ yakıldığını şöyle ifade etmişlerdir: “...Hayır özel kıyafetler giymeyiz. Çerağ eskiden yakılırmış. Şimdi yakılmaz...”(KK11), “...Hayır özel bir kıyafet giyilmezdi. Çerağ yakılırdı. Yağdan yapılan bir aydınlatma aracı vardı. Bunun amacı akşamları ortamı aydınlatmaktır...”(KK12), “...Hayır özel kıyafetler yoktu. Çerağın yakıldığını duymuştum...”(KK13), “...Hayır yakıldığını ben görmedim. Çorumda özel kıyafet giyerlerdi...”(KK14), “...Özel kıyafetler giymezdik. Temiz giyinmeye özen gösterirdik. Özel çerağ yoktu. Sadece içeriği aydınlatmak için mum gibi bir ışık vardı...”(KK15), “...Hayır. Özel bir kıyafet yoktu. Delil yakılırdı...”(KK16)

Akgün (KK17) geçmişte cemlerde özel kıyafet giyilmediğini, çerağ da yakılmadığını şöyle ifade etmiştir: “...Hayır yok duymadım. Çerağı hatırlamıyorum. Dede saz eşliğinde deyiş okur cem ibadeti yapılırdı...”

Mercan (KK18) geçmişte cemde bayanların kapandığını, temiz elbiseler giyildiğini ve çerağ olarak 3 delil yakıldığını belirterek görüşmede bunu şöyle izah etmiştir: “...Özel bir kıyafet yoktur. Kadınlar kapanırlar. Temiz elbiseler giyeriz. Güzel kokular süreriz. Delil yakılırdı. 3 delil yakılırdı. Biri Allah'ı biri Peygamberi biri Ali'yi temsil ederdi. Hakkın sırrı gizli olmalıdır derlerdi...”

Yıldırım (KK19) geçmişte temiz giyildiğini, çerağ yakıldığını şöyle ifade etmiştir: “...Özel bir kıyafet giyilmezdi. Temiz elbiseler giyilirdi. Cemden önce tıraş olunurdu. Çerağ delildir. Çerağ yakılırmış...”

Aslan (KK20) geçmişte cem ibadetlerinde özel kıyafet giyilmediğini, ancak kıyafetin temiz olmasının dikkat edildiğini, ayrıca çerağ yakıldığını şöyle ifade etmiştir: “...Özel bir kıyafet yok. Sadece temiz ve düzenli olmasına dikkat ederiz. Çerağ yakılır...”

Araştırmanın “Eskiden cem ibadeti veya defin merasimi veya muharrem ayı gibi özel günlerde özel kıyafetler giyilir miydi? Ayrıca çerağ yakılır mıydı?” görüşme sorusuna araştırmaya katılan Alevi vatandaşların özel bir kıyafet giyinilmediğini, özel kıyafet giyinilmese de temiz kıyafet giyinildiğini, çok az kişi ise özel bir kıyafet giyinildiği cevabını vermiştir. Özel kıyafet olarak da siyah renkli kıyafet tercih edildiğini belirtmişlerdir. Ayrıca araştırmaya katılan Alevi vatandaşların çok az bir kısmı çerağ yakıldığı yönünde görüş bildirirken, bir kısmı da çerağ yakılmadığı veya çerağ yakıldığını hatırlamadığı yönünde görüş bildirmiştir. Bazı vatandaşlar Çerağ’ın “delil” olarak adlandırıldığını, bunun işlev olarak aydınlatma görevi gördüğü manevi olarak da insan kalbinin aydınlanması şeklinde algılandığı beyan edilmiştir. Bazı yörelerde üç delil, bazı yörelerde bir delil yakıldığı bunun da günün şartlarına göre daha eskilerde “çıra/çerağ” , yakın tarihlerde de mum şeklinde olduğu, üç delilin bazı yörelerde “Allah-Muhammed-Ali” aşkına yandığı, bazı yörelerde üç defa “Ya Allah” deyip yakıldığı belirlenmiştir.

SONUÇ

Araştırmada Malatya Akçadağ yöresinde yaşayan Alevilerin sosyo-kültürel yapı içerisinde dini yaşayışlarının tarihsel arka planı incelenmiş, bağlı oldukları ocaklar, tabi oldukları dedeler hakkında bilgi elde edilmiş ve inanç pratiklerinin halkın üzerindeki etkisi gözlemlenebilmiştir. Yazılı kaynaklar yok denecek kadar az olmasına rağmen halkın sözlü geleneklere bağlı olarak devam ettirdikleri dini ritüelleri yüzyıllar boyu (en az 500 yıl) nesilden nesle aktarabildikleri belirlenmiştir. Akçadağ yöresinde Alevi inanç kültürünün Alevi vatandaşların sosyal hayatının birçok alanında kendini hissettirdiği çok rahat bir şekilde gözlemlenmiştir. Aleviliğin temel düsturlarından biri olan “eline, beline, diline sahip ol” sözünün çoğunluk tarafından hayatlarına tatbik edildiği bunun da Alevi toplumunda sosyal bir düzen ve uyum oluşturduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada Akçadağ yöresinde bire bir Alevi vatandaşlarla yapılan görüşmeler Alevi inanç öğretileri hakkında bilgi verdiği gibi geçmiş dönem ile günümüzün kıyaslanmasını sağlamış, Alevi gençlerinin atalarının dini inanç sistemine bakış açılarını inceleme olanağı da sunmuştur. Alevi inancını gerçek anlamda yaşayanların sahip olduğu özellikler ve topluma sosyo-kültürel etkileri ile Aleviliği benimsemeyen Alevi gençlerin özellikleri ve topluma bakış açıları araştırma sürecinde karşılaştırılabilmiştir. İfade edilen durumlara ilişkin olarak yapılan görüşmeler neticesinde ulaşılan sonuçlar aşağıda anlatılmıştır.

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevilerinde özellikle yaşlı kuşaktan olan Alevilerin büyük çoğunluğunun hayatlarının her aşamasına Alevi inanç öğretilerinin etki ettiği, attıkları her adımın bu öğretilere uygun olup olmamasına dikkat ettikleri belirlenmiştir. Bu konuda yapılan görüşmelerde katılımcı Alevi vatandaşlar eskiden otoriteye yani dedelere ve pirlere sıkı bir bağlılık olduğunu, şimdiki gençlerde bu bağlılığın olmadığını, gençlerde maneviyatın zayıfladığını belirtmişlerdir. Bu konuda katılımcı Alevi vatandaşlar, geçmişte alevi toplumunda suç oranının çok düşük olduğunu, fakat gençlerin maneviyatlarında gerileme olması ve dedelere bağlılıklarının azalması ve dolayısıyla Alevi dedelerin kendine bağlı taliplerini kontrol edememesi sonucunda bu durumun olumsuz manada değiştiğini belirtmişlerdir. Mülakatlarda özellikle Alevi köylerinin dışına çıkan Alevi vatandaşların maneviyatlarında zayıflama olduğu sıkça dile getirilmiştir.

Araştırmada geçmiş zamanlarda dedelere çok saygı duyulduğuna, dedelerin kararlarının kesinlikle uygulandığına vurgu yapıldığı, fakat günümüzde bu durumun tam tersi bir şekilde olduğu, dedelerin eskiden olduğu kadar sözlerine/emirlerine itibar edilmediği mülakatlarda belirlenmiştir. Aleviliğin tam anlamıyla yaşandığı eski dönemlerde küskün olanların veya herhangi bir suç işleyen kişilerin ceme alınmadığı, toplumdan dışlandığı

belirlenmiştir. Bu durum küskünlükleri ortadan kaldırmaya dönük caydırıcı bir toplumsal baskı oluşturmayı ve suç işleyenler üzerinde mahalle baskısı oluşturarak topluma zarar verenlerin ıslah edilmesine katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Araştırmada Akçadağ yöresindeki Alevi vatandaşların Aleviliği tanımlarken “Özü Hak’tan yana olan, haksızlık karşısında mazlumdan yana olan”, “Hak-Muhammed-Ali üçlemesiyle insanı ibadetin kıblesi sayan”, “İnsana insanca değer veren, doğruluğu savunan” gibi ifadeleri yöre Alevilerinin Allah’a, Hz. Muhammed’e ve Hz. Ali’ye olan inançlarının yanında insanın özüne yani iç alemine değer verdiğini ortaya çıkarmaktadır. Yani burada şekilcilikten çok, iyi niyetli olmanın önemli olduğu vurgusu yapılmıştır. Diğer yandan Aleviliği tanımlarken “İmam Ali’nin ve Ehlibeytin yolundan gidenler”, “Hz. Ali taraftarları.”, “Hz. Muhammed ve Hz. Ali’yi sevenler”, “Türklükle İslam’ın birleşmesi”, “Allah’a Peygambere Kur’an’a inanıp Peygamber ve Ehlibeytin yolundan gidenler”, “Anadolu’da değişime uğramış özgün bir hal almış bir mezheptir, kültürdür”, “Türk kültürünün eski güzellikleri ile İslâm’daki Ehlibeyt yolunun harmanlanmış hali” şeklindeki ifadeleri Alevilerin kendilerini Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Ehlibeyt’in yolundan gidip eski Türk inanç kültürüyle İslâm dininin harmanlanmasıyla ortaya çıkmış kendine has inanç öğretileri olan bir yolun, bir mezhebin takipçileri olarak ifade ettikleri anlaşılmaktadır.

Araştırmada Aleviliğin çıkış noktası ile ilgili bulgularda araştırmaya katılan Alevi vatandaşların Aleviliğin ilk çıkış dönemini “Hz. Ali’nin halifelik dönemi”, “İlk İslam dönemi”, “Hz. Ali ve Muaviye arasındaki olayların yaşandığı dönem”, “Horasan” şeklindeki yanıtları Aleviliğin ilk çıkış dönemiyle ilgili farklı görüşlerin olduğu, daha çok İslamiyet’in ilk dönemini işaret ettikleri belirlenmiştir. Burada Aleviliğin ilk çıkış dönemini “Horasan” olarak ifade edenler Aleviliğin sadece Türkmenlere ait bir terim görmelerinden kaynaklanmaktadır. Mülakatlarda yöre Alevilerinin çoğunluğu Aleviliğin tanımıyla Aleviliğin ilk çıkış dönemini birbiriyle bağlantılı olarak ifade etmişlerdir.

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevi vatandaşların atalarının şimdi yaşadıkları yerlere eşkıyalıktan/baskılardan/zulümden dolayı göç ettiklerini belirttikleri saptanmıştır. Çeşitli dönemlerde eşkıyalıktan, çeşitli dönemlerde savaşlardan vs. önemli gelişmeler baskıya maruz kalmalarına dolayısı ile göç etmelerine sebep olmuştur. Bundan dolayı yaşanan göçler sonucu şimdi yaşadıkları bölgelere geldikleri belirlenmiştir. Her ailenin Akçadağ yöresindeki geçmişi farklı olmakla birlikte yaklaşık 200 ile 600 yıl arasında değişen tarihlerde Akçadağ yöresinde yaşayageldikleri gözlemlenmiştir. Araştırmada Akçadağ yöresinde bazı Alevilerin atalarının Erzurum Aşkale’de yaşadıkları ve Türkmen oldukları ifade edilmiştir. Fakat yöresel farklılıklar ve çevrenin etkisi ile Kürtçe konuşulan yörelere göç ettikleri yönünde görüş

bildirilmiştir. Araştırmada Akçadağ yöresindeki Alevilerin Horasan, Tunceli, Kerbela, Urfa, Tataruşağı, Elbistan, Sivas-Yozgat, Arguvan, Erzincan'dan geldiklerine ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. Bunlar içerisinde ön plana çıkan bölge ise İran'ın Horasan yöresidir.

Araştırmada yörede Ocak sisteminin var olduğu, Ocağın Ehlibeyt soyundan gelen dede ailesini temsil ettiği ifade edilmiştir. Buna ek olarak kimi yörelerde ocağın hem dede ailesini hem de yörenin ve birbirine yakın yaşayan aşiretlerin ortak adı olarak(örneğin Sinemilli Ocağı) ifade edildiği tespit edilmiş, Alevi vatandaşların çoğunlukla Ağuiçen, Sinemilli, Derviş Cemal, Üryan Hızır, Kalender Veli ve Dede Garkın Ocaklarına mensup oldukları ve yörelerinde de çoğunlukla bu ocaklara mensup taliplerin olduğu saptanmıştır. Araştırmada az da olsa çevrelerinde Baba Mansur, Hubyar, Gülşen, Seyyid Kızıl Deli, Şeyh Hasan Ocaklarına bağlı taliplerin olduğunu belirten alevi vatandaşlar olduğu da saptanmıştır. Ancak bu vatandaşlara ulaşamadığı için söz konusu ocaklar hakkında detaylı bilgi edinilememiştir. Ocaklara ilişkin olarak elde edilen diğer bir bilgi de araştırmaya katılan Alevi vatandaşların bir kısmının ocaklar konusunda bilgilerinin olmadığı sonucudur. Bu sonuç araştırmanın diğer sonuçları ile paralel olarak düşünüldüğünde genç kuşakların Alevi Ocakları hakkında da yeterince bilgi sahibi olmadığını göstermektedir.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde geçmiş dönemde Alevi dedelerin halk üzerinde büyük bir otorite sahibi olduğu, dedenin verdiği karara herkesin uyduğu ve kararları yerine getirdikleri anlaşılmaktadır. Görüşmelerde Alevilikte eskiden en üstten aşağıya doğru Mürşid, Pir, Dede, Rayber(Rehber), Talip sıralaması (hiyerarşisi) olduğu, talibin Rayberin yönlendirmesi ve tavsiyelerine uymak zorunda olduğu beyan edilmiş, ayrıca ocakzade olan kişilere toplumda değer verildiği, ehlibeyt soyundan geldiklerine inanıldığı için onlara karşı çıkmanın günah olduğuna inanılmıştır. Bu bağlamda dedeler de genel anlamda hal ve hareketlerine dikkat etmiş, örnek bir ahlaki davranış sergileme çabasına girdiği belirlenmiştir. Dedenin cem törenlerinde birçok sorunu çözdüğü, talipleri kardeş(musahip) ilan ettiği, hastalığı/sıkıntısı olanlar çözümler ürettiği verilen cevaplardan saptanmıştır.

Araştırmada Akçadağ yöresinde cem ibadeti ile ilgili vatandaşların düzenli olarak cem ibadeti yapılmadığı yönünde görüş bildirdikleri saptanmıştır. Genellikle 1965'li yıllara kadar cem ibadeti yapıldığı bu tarihten sonra kâmil cemlerin yapılmadığını belirtenlerin sayısının fazla olduğu araştırmada belirlenmiştir. Bu durumun oluşmasına şehir merkezlerine göçlerin fazla olmasını, dedelik makamına olan bağlılık ve saygının azalmasını, gençlerin ibadetlerden uzaklaşmasını gerekçe olarak göstermişlerdir. Ayrıca yörede eski tarz cemevlerin artık olmadığı cemevini temsilen kültür merkezi şeklinde yapılar inşa edildiği ancak bu yerlerde düğün gibi merasimler de düzenlendiği için geçmişteki gibi manevi bir değer taşımadığı

şeklinde beyanlarda bulundukları belirlenmiştir. Bu kültür merkezlerinin de Dernek ve Vakıf gibi Alevi STK'ların yoğun çabası ile inşa edildiği görüşme yapılan vatandaşların beyanlarından ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan Alevi vatandaşların az bir kısmı cem ibadetlerini yaptıklarını belirtmişlerdir. Cem ibadetini yapma sıklığı olarak “Perşembe akşamları”, “dedenin taliplerinin olduğu köylere gittiği zamanlarda”, “yılda bir kez”, “2-3 ayda bir” şeklindeki cevaplar değerlendirildiğinde Alevilerin büyük çoğunluğunun düzenli bir cem ibadeti yapmadığı anlaşılmıştır. Bu durumun sebepleri olarak dedelerin köylerden göç etmeleri, taliplerin köylerden göç etmeleri veya cem ibadeti şartlarının oluşmadığı şeklinde cevaplar verilmiştir. Bununla birlikte yapılan cem ibadetinde de kuralların (on iki hizmet vs.) tam olarak uygulanmadığı belirlenmiştir. Daha çok bir araya gelip semah dönülen deyiş söylenen cemler gerçekleştirildiğine vurgu yapılmıştır.

Araştırmada oruç ibadeti ile ilgili Alevi vatandaşların tamamının 12 matem orucu, muharrem orucu, hızır orucu gibi oruç ibadetlerinin olduğuna vurgu yaptıkları belirlenmiştir. Alevilikteki oruç ibadetinin kendine has kurallarının olduğu, Sünnilikte tutulan oruçlardan farklı yönleri olduğu vurgusu yapılmış, ancak bu oruç ibadetlerinin eskisi gibi tutulmadığı, özellikle gençlerin oruç ibadeti konusunda zayıf oldukları belirlenmiştir. Oruç ibadetini yapanların genellikle yaşlı Alevi vatandaşlar oldukları belirlenmiştir. Diğer ibadetler ve Alevi inanç kültürüne bağlılıkta gençler arasında yaşanan birçok sorun arasında oruç ibadeti de yer almaktadır. Gençlerin oruç tutma konusunda isteksiz oldukları belirlenmiştir.

Araştırma yapılan Akçadağ yöresi Alevi vatandaşların tamamına yakını kutsal kabul ettikleri musahipliğin eskiden beri var olduğunu fakat şu an için eski önemini yitirdiğini belirtmişlerdir. Musahiplik kavramının ilk defa Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin “kardeş olma” olayında ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Yöre Alevileri Musahipliği iki evli ailenin Dede tarafından Cem töreni sırasında kardeş ilan edilmesi, bu esnada kurban kesilmesi, ceme alınma şartlarından birinin de Musahib edinmek olduğu şeklinde beyan etmişlerdir. İki aile arasındaki kardeşlik bağının “yârin yanağı hariç her yönden ortak olma” şeklinde değerlendirildiği, iki öz kardeşin çocuklarının evlenmesinde mahsur yok iken musahip iki ailenin çocuklarının birbiriyle evlenmelerinin yasak olduğu, musahip ailelerin birbirlerine borç alıp veremedikleri her türlü ihtiyaçların musahip aileler tarafından karşılanmak zorunda olduğu verilen yanıtlardan saptanmıştır. Bunun yanında araştırmaya katılan Alevi vatandaşlara “Size göre musahiplik gerçek anlamda yapılırdı nasıl bir sonucu olurdu? Neler söyleyebilirsiniz?” görüşme sorusuna araştırmaya katılan Alevi vatandaşların büyük çoğunluğu musahipliğin devam etmesi ve gerçek manada işlevsel olmasının Alevi vatandaşlar

için faydalı olacağını belirtmişleridir. Ayrıca Akçadağ yöresi Alevilerinin bir kısmı insanların birbirine sahip çıkması adına Musahipliğin gerekliliğine ve önemine vurgu yapmışlardır.

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevi vatandaşlar düşkünlüğün eskiden beri var olduğunu fakat şuan için eski önemini yitirdiğini belirtmişlerdir. Alevi toplumunda büyük suçlar (hırsızlık, namus, tecavüz, kaçırma, adama öldürme gibi) düşkünlüğü getirmektedir. Düşkünlük, bu suçları işleyenleri cezalandırma yönteminin adıdır. Düşkün olanlara yapılan yaptırımlar arasında selam verilmemesi, hayvanlarının köyün ortak sürüsüne alınmaması, yemeklerinin yenilmemesi, ceme alınmaması, muhabbetlerine alınmaması gibi yaptırımlar sıralanabilir. Kısacası düşkün ilan edilenler topluma alınmamışlar ve toplumdan dışlanmışlardır. Bu düşkünlük durumu bazen uzun yıllar sürebilmiştir. Fakat yıllar sonra tövbe edip, kurban keserek, edepli ve ahlaklı olmak şartıyla yeniden tekrar “yola” alınabilmişlerdir. Tabi bazı cezalar hariç, örneğin adam öldürme zorla kadın kaçırma vs. durumda olanların düşkünlüğü ölene kadar sürmüştür.

Araştırmada Akçadağ yöresindeki Alevi vatandaşlara göre Alevilik ve Caferilik arasında ortak noktalar olarak 12 imamlar, Ehlibeyt sevgisi, Hz. Ali sevgisi, Muharrem orucu, Fatma Ana, İmam Mehdi inancı, Hz. Hüseyin ve Hz. Muhammed sevgisi, Ehlibeyt İmamlarına bağlılık, İmam Cafer Sadık’ın fetvalarının baz alınması, tevella teberra, Aşura Günü ve Kerbela olayı olduğu belirlenmiştir. Farklı noktalar olarak ise Caferilerde Alevilerden farklı olarak namaz ibadeti, Ramazan orucu, Hac ibadetinin olmasıdır. Alevilerde ise Caferilerde olmayan cem ibadeti, dedelik kurumu, musahiplik, düşkünlük gibi uygulamalar mevcuttur. Ayrıca Caferilerde Hz. Hüseyin’in şehit edilmesinden dolayı kendini zincirle vurması da farklı yönler olarak ifade edilmiştir. Araştırmada Alevi vatandaşların beyanlarına göre İran İslâm Cumhuriyetinde yaşayan Caferilerin keskin bir dini anlayışa sahip olduğu Alevilerin ise böyle bir yapıda olmadığı belirlenmiştir. Birçok ortak noktaya sahip olan Aleviler ve Caferiler ortak noktalarda birbirine yakınlaşsa da Sünnilikle de ortak noktalara sahip Caferileri araştırmaya katılan vatandaşlar farklı bir kategoriye koymaktadırlar. Alevilerin az bir kısmı ise Caferiliği asıl Alevilik olarak tanımlamış, kendilerini Caferiliğe yakın hissettiklerini beyan etmişlerdir. Ortak noktalar arasında gösterilen Muharrem orucunun gerek Alevilerde, gerek Caferilerde gerekse de Sünnilerde yaygın olduğu, üçü için de geçerli olan üçü içinde önemli olan bir ibadet olduğu söylenebilir.

Araştırmada Alevi vatandaşların Sünnilerle münasebetlerin iyi olduğu yönünde cevap verdikleri saptanmıştır. Özellikle taziye ve düğün merasimlerine karşılıklı katılım gösterdikleri belirlenmiştir. Araştırmaya katılan Alevi vatandaşlar Sünniliği Hz. Muhammedin hayatını örnek alan, namaz kılan, Hacca giden, Ramazan orucunu tutan,

abdestli dürüst ve iyi niyetli insanlar olarak nitelendirdikleri saptanmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan Alevi vatandaşlar Sünnilerin sahip olması gereken özellikler arasında saygılı ve dürüst olmaları, eline beline sahip çıkmaları gerektiği, İslam'ı yaşarken Arap kültüründen uzaklaşmaları gerektiği, Kur-an-ı Kerim'den uzaklaşmamaları gerektiği, diğer inanç mensuplarını dışlamamaları gerektiği, Hz. Muhammed'in hayatını örnek alıp yaşamaları gerektiği yönünde cevap verdikleri tespit edilmiştir. Alevi vatandaşların çoğunluğunun Sünnilerin Hz. Muhammed'in hayatını örnek alıp yaşamalarının Sünnilerin sahip olması gereken en önemli özellik arasında göstermeleri, Sünnilerin Muaviye ve Yezid'i sevdikleri yönündeki ifadelerini Sünnilerin Hz. Muhammed'in öğretilerden uzaklaşmış olduklarını algılamalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevilerinin Alevi-Sünni evliliğine olumlu baktıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırmada Alevi ve Sünni vatandaşların evliliklerinde daha çok eş adaylarının birbirlerini beğenmeleri ve birbiri ile anlaşmalarının ön planda olduğuna vurgu yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Fakat bu durumun geçmiş yıllarda şimdiki gibi olmadığı, daha önceleri sünni bir vatandaş ile Alevi bir vatandaşın evliliğine her iki tarafın karşı çıktığı, son dönemde gençlerin bunu kırdığı verilen cevaplardan saptanmıştır. Bunun yanında Sünnilerin alevi kızlarla evliliklere halen çok sıcak bakmadığı, Sünni ailelere gelin giden alevi kızların bazı zorluklarla karşılaştıklarını araştırmaya katılan alevi vatandaşlar beyan etmişlerdir. Son dönemlerde Alevi ailelerde Sünnilerle evlilik yapan çok sayıda kişinin olduğu araştırmaya katılan Alevi vatandaşların sözlerinden anlaşılmaktadır. Bu durumun yöre Alevilerinin Sünnilerle evliliklere olumlu bakmalarından kaynaklandığı, ayrıca bu tarz evliliklerin toplumsal kaynaşma için önemli olduğu Alevi vatandaşlarca vurgulanmıştır.

Araştırmada cenaze merasimleri konusunda Alevi vatandaşların büyük çoğunluğu ölen için özel geleneklerinin olduğunu belirtmiştir. Özel gelenekler olarak cenaze namazı kılındığı, dualarla ölünün yıkandığı ve kefenlendiği, ölen kişi için "Hakk'a Yürüme Erkânı" denilen bir merasim yapıldığı, ölen kişi için "Hakk'a yürüdü" , "kalıbı dinlendirdi" şeklinde terimler kullandıkları ve "rıza" alındığı, ölen kişi için ağıt şeklinde gülbengler ve duvazlar okunduğu, (bazı köylerde)defin sonrası birkaç gece mezar başında ateş yakıldığı yönünde yanıtlar verdikleri belirlenmiştir. Ayrıca toprağa verme işlemini "toprağa sırlama" olarak ifade ettikleri belirlenmiştir. Araştırmada Alevi vatandaşların bir kısmı ölen için özel bir geleneklerinin olmadığını sünniler gibi cenazelerini yıkadıklarını, cenaze namazını kıldıklarını ve defin işlemlerini gerçekleştirdikleri yönünde cevap verdikleri saptanmıştır.

Araştırmada Alevi vatandaşların büyük çoğunluğu ölülerin kıyafet veya eşya ile gömülmediğini belirtmişlerdir. Bu durumun genellikle eskiden yaygın olduğunu günümüzde

bu durumun nadir karşılaşılan bir durum olduğu tespit edilmiştir. Ölen kişinin vasiyeti üzerine defin sırasında kabre ölünün sağken vasiyet ettiği eşyaların konulduğu durumlarla karşılaşıldığı belirlenmiştir. Vasiyeti yoksa bazı durumlarda yakınları tarafından ölünün sağken en çok sevdiği eşyanın kabre konulduğu tespit edilmiştir. Ayrıca gözlemlerde bazı yörelerde ölen kişinin mezarına bez parçaları ve bir avuç kadar toprak konulduğu belirlenmiştir. Bu durumun dedeler tarafından olumsuz karşılanmasına rağmen halk tarafından bazı zamanlar yapıldığını araştırmaya katılan alevi vatandaşların vurgu yaptığı belirlenmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan alevi vatandaşlar bazı ölümlerin battaniye ile kabre konulduğunu belirtmişlerdir.

Araştırmada geçmişte yaşanan Alevilikle bugün yaşanan Alevilik arasında farkların olduğu belirtilmiştir. Bu farkların özellikle cem ibadeti yapma, Alevi kültüründen uzaklaşma, dedelere itaatsizlik, ateizme yönelme konularında yoğunlaştığını vurgulamışlardır. Aleviliği tam anlamıyla yaşayanların vefat etmesi ile birlikte Alevi yaşam kültürünün zayıfladığı araştırmaya katılan Alevi vatandaşların yanıtlarından anlaşılmıştır. Gençlerin Alevi kültüründen çok uzaklaştığı ve farklı grupların etkisi ile Aleviliğe yakışmayan farklı fikişsel ortamlara yöneldikleri dile getirilen konular arasında yer almıştır. Araştırmaya göre geçmiş neslin Alevi kültürüne bağlılığı ile Alevi vatandaşlar arasında suç oranlarının çok düşük olduğu, fakat dedelere ve Alevi yaşam kültürüne bağlılığın azalması ile Alevi vatandaşlar arasında suç oranlarının eskiye oranla arttığı belirtilmiştir. Daha önceleri insanların dedenin ve toplumun yaptırımlarından çekindikleri ve dedeler tarafından caydırıcı cezalar verildiği belirtilmiştir. Yörede dedelere itaat edilmesi sayesinde insanlar arasındaki toplumsal düzenin mahkemeye ihtiyaç duyulmadan sağlandığı tespit edilen diğer önemli bir konudur.

Araştırmada Akçadağ yöresi Alevilerin çevre ilçelerdeki Alevilerle aralarında bir farklılığın olmadığı benzer kültüre sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu durumun oluşmasında birbirine yakın bölgelerde yaşayanların aynı ocağa bağlı olmaları, akrabalık ilişkilerinin olması ve çevre ilçelerdeki Alevilerle Akçadağ yöresi Alevilerin coğrafi olarak komşu olmasından kaynaklandığı, bu yüzden birbirlerinin yaşam şekillerinden etkilendikleri şeklinde değerlendirilebilir. Ayrıca eskiden olduğu gibi yöreler arası iletişimin olmaması arada bir farklılık varsa da alevi vatandaşlar arasında bilinmemesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırmada Akçadağ köyleri ile şehre göçenler arasında Alevi yaşam kültürü konusunda farklılıkların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Belirtilen farklar arasında köy açısından olumlu olarak Alevi kültürünün köylerde daha iyi yaşandığı, köylerde eski geleneklere bağlılıkların şehirlere göre daha fazla olduğu ve şehirlerde yaşayanların genellikle inanç ritüellerinden uzak kaldığı şeklindedir. Araştırmada şehir merkezlerinde nüfus açısından

köylere göre daha fazla Alevi vatandaşın olması, şehirde açılan kültür evleri ve cem evlerinde cem ve ibadetlerin daha çok ve daha rahat yapılması şehirde yaşayan alevi vatandaşlar lehine olumlu gelişmeler arasında sıralanabilir. Ayrıca bazı görüşlere göre şehir ve köy fark etmeksizin Aleviliğin gerektirdiği ibadetlerin yapılmadığı ve Aleviliğin gerçek manada yaşanmadığı yönünde yanıtların da olduğu belirlenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Aleviliğe ilişkin ibadetlerin yerleşim yeri fark etmeksizin düşük seviyede olduğu söylenebilir.

Araştırmada Alevi vatandaşlar, Alevi dernek ve sivil toplum kuruluşları ile iletişimlerinin iyi durumda olduğunu belirttikleri saptanmıştır. Ayrıca araştırmada Alevi vatandaşların iş yoğunluğu, yerleşim yeri gibi nedenlerden dolayı Alevi dernek ve STK'larla iletişimlerinin zayıf olduğunu belirttikleri de saptanmıştır. Fakat taziyelerde derneklerin öncülük ettiği ve iletişim sağlama konusunda yarar sağladığı araştırmaya katılan Alevi vatandaşların yanıtlarından anlaşılmaktadır.

Araştırmada Alevilikte örnek şahsiyet olarak araştırmaya katılan Alevi vatandaşların büyük çoğunluğu Hacı Bektaş-ı Veli yanıtını verdikleri görülmüştür. Araştırmaya katılan Alevi vatandaşların yarısı örnek şahsiyet olarak Hz. Ali ve 12 imamı gösterdikleri de belirlenmiştir. Bunların dışında Alevilikte örnek şahsiyet olarak Hz. Muhammed, dedeler, Hz. Hüseyin, Pir Sultan Abdal, Yedi Ulu Ozan, Şah Hatayi, Yunus Emre, Virani, Fuzuli, Ahi Evran, Baba İlyas, Şeyh Edebali, Baba İshak, Şah Kalender, Mevlana ve Zeynel Abidini örnek aldıkları belirlenmiştir. Buna göre Alevi vatandaşlar arasında örnek şahsiyet olarak Hacı Bektaş-ı Veli, Hz. Ali ve 12 imamın ön planda olduğu söylenebilir.

Araştırmada özel kıyafet giyilmesiyle ilgili olarak sorulan soruda eskiden cem ibadeti veya defin merasimi veya muharrem ayı gibi özel günlerde özel bir kıyafet giyinilmediği yönünde görüş beyan edilmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan Alevi vatandaşların bir kısmı cem ibadeti veya defin merasimi ve muharrem ayı gibi özel günlerde özel kıyafet giyinilmese de temiz ve tertipli kıyafetler giyinilmesine dikkat edildiğini belirttikleri saptanmıştır. Buna göre temizliğin özel günlerde Alevi vatandaşlar için önemli ve dikkat edilmesi gereken bir husus olduğu açıkça söylenebilir. Bunun yanında araştırmada özel kıyafet giyildiği yönünde görüş bildiren Alevi vatandaşların özel kıyafet olarak siyah renkli kıyafetlerin tercih edildiği yönünde beyanlarının olduğu tespit edilmiştir. Çerağ yakılmasına ilişkin olarak yapılan mülakatlarda araştırmaya katılan Alevi vatandaşların büyük çoğunluğunun çerağ yakıldığı yönünde beyanlarının olduğu saptanmıştır. Bunun yanında katılımcıların beşte biri çerağ yakılmadığı veya çerağ yakıldığını hatırlamadığı yönünde beyanlarının olduğu saptanmıştır. Bu durum çerağın aydınlatma amaçlı tercih edildiğini ortaya çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

A. SÖZLÜ KAYNAKÇA

SIRA	AD SOYAD	YAŞ	MESLEK
Kaynak Kişi 1 (KK1)	Akif KARABABA	75	Emekli
Kaynak Kişi 2 (KK2)	Ali TURA	66	Emekli
Kaynak Kişi 3 (KK3)	Cebraail Atasoy	86	Emekli
Kaynak Kişi 4 (KK4)	Celal KAYAŞ	65	Muhtar
Kaynak Kişi 5 (KK5)	Vahap Köse	84	Emekli
Kaynak Kişi 6 (KK6)	Aliyekber BAKIR	71	Emekli
Kaynak Kişi 7 (KK7)	Garip YILDIZ	60	Çiftçi
Kaynak Kişi 8 (KK8)	Mustafa YUKA	65	Emekli
Kaynak Kişi 9 (KK9)	Yusuf KELEŞ	71	Emekli
Kaynak Kişi 10 (KK10)	Yusuf SOLAK	55	Muhtar
Kaynak Kişi 11 (KK11)	Rıza BALABAN	58	Çiftçi
Kaynak Kişi 12 (KK12)	İbrahim ERDOĞAN	44	Esnaf
Kaynak Kişi 13 (KK13)	Kalender DEMİRHAN	58	Çiftçi
Kaynak Kişi 14 (KK14)	Mahmut ASLAN	66	Emekli
Kaynak Kişi 15 (KK15)	Mahmut DUMAN	83	Emekli
Kaynak Kişi 16 (KK16)	Mazlum KÖSE	57	Emekli
Kaynak Kişi 17 (KK17)	Mustafa AKGÜN	60	Emekli
Kaynak Kişi 18 (KK18)	Mustafa MERCAN	64	Emekli
Kaynak Kişi 19 (KK19)	Hüseyin YILDIRIM	61	Muhtar
Kaynak Kişi 20 (KK20)	Haydar ASLAN	87	Emekli

B. YAZILI KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, S. (2018). *Alevilik ve sünnilik algısının toplumsal yansımaları üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- Aktaş, A. (1999). Alevilerde ölümle ilgili ritüeller. *Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 11, 118-119.
- Aktaş, A. (2015). Alevilerde ölüm, cenaze, yas ilgili inanış ve ritüeller. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 12, 17-66.
- Albayrak, A. (2015). Alevi-Bektaşî ritüelleri ve temel kurumlarından hareketle sosyal bütünleşme. *Sûfî Araştırmaları*, 6(12), 21-36.

- Albayrak, N. (2002). Kul Himmet. *DİA*, c. XXVI, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Albayrak, N. (2007). Pîr Sultan Abdal. *DİA*, c. XXXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Albayrak, N. (2013). Virânî. *DİA*, c. XLIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Altınok, B. Y. (2012). Alevilik-Hacı Bektaş Veli-Bektaşilik. Ankara: Ahi Yayıncılık.
- Anıl, A.Y. (2010). Şah İsmâil: Edebiyat. *DİA*, c. XXXVIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Arslanoğlu, İ. (2001). Alevilikte temel inanç unsurları ve pratikler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 20, 33-104.
- Ayan, H. (2002). Nesimi, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni I-II. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Balcı, S. ve Çelik, H. (2016). Alevi/Kızılbaş-Bektaşî buyruklarından hareketle ve genel ahlak ilkelerine göre talip, rehber, pîr ve mürşit ilişkileri. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 123-140.
- Banaz, Ş. (2018). Türkiye’de Ca’ferîler. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 29-62.
- Bayrı, M. H. (1959). *Âşık Virani Divanı*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi ve Matbaası.
- Bilgin, A. Azmi. (2007). Nesimi. *DİA*, c. XXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bozkurt, F. (2000). *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bozkurt, F. (2018). *Buyruk- İmam Cafer-i Sadık Buyruğu* (5. Baskı).
- Çelik, B.D. (2019). Tunceli yöresi aleviliğinde ocaklar. Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Cevdet Paşa, A. (1331). Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa. İstanbul: Kanaat Matbaası
- Dedegarkınoğlu, H. (2011). Alevilikte tanım ve terimler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Dergisi*, 60.
- Dedekargınoğlu, H. (2014). Muharrem ve Aşure. *Hünkâr Alevilik Bektaşilik Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 31-46.
- Dedekargınoğlu, H. (2016). Dede Garkın Ocağı’nda musahiplik uygulaması örneği. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, 93.
- Demir, S. (2016). *Akçadağ Tarihi ve Kültürü*. DH Basın Yayın Matbaacılık.
- Dönmez, M. (2003). Sosyal Bütünleşme Açısından Alevilik (Malatya Uygulaması). Doktora tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

- Dönmez, M. (2018). Alevilikte model bir şahsiyet olarak Mürşid-i Kâmil Hüseyin Doğan Dede'nin fert ve toplum anlayışı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 588-589.
- Er, P. (1998). *Geleneksel anadolu aleviliği*. Ankara: Ervak Yayınları.
- Er, P. (2006). Mansur'dan Nesîmî'ye Nesîmî'den Anadolu Aleviliğine 'Ene'l-Hak' İnancı". Evrene Sığmayan Ozan Nesimi, I. Uluslararası Seyyit Nesimi Sempozyumu Bildirileri (17-19 Haziran 2005). Haz. Gülağ Öz. Ankara: Yol Bilim Kültür Araştırma Yayınları.
- Eraslan, K. (1989). Ahmed Yesevi maddesi, İslâm Ansiklopedisi, Cilt 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erdem, M. (2009). Dini Araştırmalar Dergisi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 12, 17-23.
- Erdoğan, K. (1995). *Türkiye'de Alevilik*. Yeniüzyıl Yayınları.
- Eren, S. (2007). İnanç ve sosyo-kültürel çevre etkileşimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 129-152.
- Eroğlu, C. (1996). *Türk sosyo-kültürel yapısı içerisinde manas destanı*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Eyüboğlu, İ.Z. (1989). *Alevilik-sünnilik-islam düşüncesi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Fichter, J. (1994). Sosyoloji Nedir? (Çev: N.Çelebi). Ankara: Atilla Kitabevi.
- Fırlı, E. R. (1993). Şiiliğin doğuşu ve gelişmesi. *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, 33-46.
- Fırlı, E. R. (2006). "Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik" ten. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 40, 1-11.
- Gaspak, A. (2017). *Malatya yöresi alevilerinin dini inanç ve uygulamaları üzerine bir araştırma (Arguvan Örneği)*. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Gölpınarlı, A. (1977). *Tasavvuf'tan dilimize geçen deyimler ve atasözleri*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri Yayınları.
- Güleş, M. (2018). *Dede Garkın Ocağı (Malatya Örneği)*. Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Gültekin, A.K. (2016). Tarihselci ve yorumsamacı yaklaşım ışığında "Sultan/Üryan Hıdır/Hızır" söylencesi üzerine düşünceler. *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 12.
- Gündoğar, G. (2021). *Sosyal değişme sürecinde alevilik*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Gündüz, T. (2010). Şah İsmâil. *DİA*, c. XXXVIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Güngör, Ö. (2012). “Yolda Caferi” olmanın sosyolojik anlamı: alevilik caferilik ilişkisi. *Electronic Turkish Studies*, 7(4), 1939-1959.
- Gürsoy, Ş. (2009). *Türkiye Aleviliği: sosyo-kültürel dinsel yapı çözümlemesi*. Ankara: Nobel.
- Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli Vakfı. (2012). *Hakka yürüme erkânı*. Ankara: Serçeşme Yayınları.
- İnan, İ. (2020). *Anadolu Aleviliği İle İran Şiasının İnanç Esasları Açısından Mukayesesi (Adıyaman Örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.
- Kaplan, D. (2009). *Yazılı kaynaklara göre alevilik* (6. Baskı). TDV Yayınları.
- Karahan, A. (1996). Fuzûlî. *DİA*, c. XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kaya, A. (2012). *Alevilik ve dersim üzerine seçme yazılar*. İstanbul: Yaz Yayınları.
- Kaya, H. (1996). *Alevi bektaşî erkânı, evrâd'ı ve edebiyatı*. İstanbul: Engin Yay.
- Keskin, Y.M. (2020). Kentleşme sürecinde alevilik. İstanbul: Babil Yayınları.
- Kılıç, F. (2008). *Alevilik ve Bektaşilikte Yedi Ulu Ozan*. Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kılıç, M. (2019). *Adıyaman Ağuiçen alevilerinde inançlar törenler ve geçiş dönemleri üzerine bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Kılıç, M.C. (2016). *Yükselen alevilik* (5. Baskı). İstanbul: Kamer Yayınları.
- Kirman, A. (2013). Yemînî. *DİA*, c. XLIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Koca, S. (2002). Eski türklerde sosyal ve ekonomik hayat. *Türkler Ansiklopedisi*, 3, 15-37.
- Kökel, C. (2007). Sarı saltuk ve balkanlarda alevi, bektaşî kültürü. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 43, 117-123.
- Kutlu, H. (2007). *Kızılbaş alevilikte yol erkân meydan* (1. Baskı). Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- Le Bon, G. (1997). *Kitleler psikolojisi*. (Çev. Y.Ender). İstanbul: Hayat Yayınları.
- Mahdı, S.A. (2015). *Anadolu Türk Aleviliği Bağlamında Irak Türklerinde Alevilik*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Mazıoğlu, H. (2009). Fuzûlî'nin Doğum Tarihi Meselesi. Eski Türk Edebiyatı Makaleleri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Melikoff, İ. (2011). *Uyur idik uyardılar*. İstanbul: Demos Yayınları.
- Muherremova, M. (2006). Bektaşî şiirinin gelişimi ve Nesimi. *Evrene Sığmayan Ozan Nesimi, I. Uluslararası Seyyit Nesimi Sempozyumu Bildirileri (17-19 Haziran 2005)*. Haz. Gülağ Öz. Ankara: Yol Bilim Kültür Araştırma Yayınları.
- Munzuroğlu, D. (2012). *Toplumsal yapı ve inanç bağlamında dersim aleviliği* (2.Baskı). İstanbul: Fam Yayınları.

- Nuesse, C. J. (1963). "Vernon": Sociology of Religion (Book Review). *Sociology of Religion*, 24(3), 267.
- Ocak, A.Y. (2016). *Türk sufiliğine bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Onarlı, İ. (1999). Şeyh Hasan Ocağı ve aşireti. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 12, 1-26.
- Öztürk, M. (2018). *Anadolu Aleviliğinde ocaklar ve baba Mansur ocağı'nın inançsal müzik pratikleri Sivas-Zara Örneği*. Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, Z. (2014). *Diyar-ı dersim ocaklar- efsaneler- aşiretler* (1. Baskı). İstanbul: Sokak Kitapları Yayıncılık.
- Özveren, S. (2019). *Kahramanmaraş Alevi Ocaklarında İnanç, İbadet Ve Erkân: Sinemilli Ocağı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Rençber, F. (2013). Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 35, 166.
- Şahin, H.İ. (2006). Balıkesir çepnilerinde defin ve defin sonrası bazı inanış ve uygulamalar. *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 39, 63-78.
- Said Nursi, Risale-i Nur Külliyyatı, Lem'alar, 4. Lem'a, s.53
- Sakaoğlu, S. (2021). Aleviliğin geleneksel yapısı içerisinde muharrem ayının anlamı ve önemi. Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Saltık, T. (2012). *Zamanın döngüsünde dersim* (1. Baskı). İstanbul: Fam Yayınları.
- Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. ve DüNDAR, H. (2014). Eğitim ve bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 428-449
- Şeriati, A. (2011). *Ali Şiası Safevi Şiası*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Sinanoğlu, A. F. (2017). Kentleşme sürecinde alevi-bektaşiliğin yapısal kurumlarının değişimi ve tarihsel arka plan. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 4-17.
- Solmaz, S. (2005). *Ahdi ve Gulşen-i Şu'arası (İnceleme-Metin)*. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- Tanrıverdi, A. (2018) Anadolu Alevi geleneğinde kutsalların bir derlemesi: Adıyaman örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 139-158
- Taşgın, A. (2004). 1980 Sonrası Alevilerin Farklı Bir Görüntüsü Alevi Caferiler ve Aşura Dergisi. *Dini Araştırmalar*, 6(18), 141-148.
- Taşgın, A. (2009). *Modernite ile karşılaşma ve alevi bektaşî kavramlarının yeni anlamları üzerine, geçmişten günümüze alevi bektaşî kültürü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Tuğrul, T. (2006). *Tunceli aleviliğinde inanç ve ibadet (Sarı Saltık Ocağı Örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Türkkahraman, M. ve Tutar, H. (2009). Sosyal değişme, bütünleşme ve çözülme bağlamında toplumda farklı kültür ve anlayışların yeri ve önemi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-16.
- Uğurlu, A.R. (2009). *Âşk-ı Muhabbet*. İstanbul: Seçil Ofset.
- Yaman, A. (2001). *Dedelik kurumu ekseninde değişim sürecinde alevilik*. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yaman, A. (2004). *Alevlikte dedelik ve ocaklar*. İstanbul: Karaca Ahmet Sultan Derneği Yayınları.
- Yaman, A. (2006). *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yesevilik, Alevilik, Bektaşilik*. Ankara: Elips Yayınları.
- Yaman, A. (2011). *Geçmişten günümüze alevilik-kızılbaşlık*. Bolu: Nokta Kitap Yayınları.
- Yaman, A. (2012). Geçmişten günümüze alevi ocaklarında değişime dair sosyo-antropolojik gözlemler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Dergisi*, 63, 17-38.
- Yapıcı, S. (2014). *Osmanlı Vilayet Salmelerinde Malatya (1869-1908)*. Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı Yayınları.
- Yazıcı, M. (2011). *Alevilik alevi değişlerinin ve gülbanglarının sosyolojik analizi*. İstanbul: Çıra Yayınları.
- Yemînî, D.M. (2002). *Fazilet-name (Giriş-İnceleme-Metin) I-II*. Haz. Yusuf Tepeli. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, A. (2006). Anadolu Aleviliğinde Nesimi'nin Yeri ve Önemi. Evrene Sığmayan Ozan Nesimi, I. Uluslararası Seyyit Nesimi Sempozyumu Bildirileri (17-19 Haziran 2005). Haz. Gülağ Öz. Ankara: Yol Bilim Kültür Araştırma Yayınları, 340-341.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, H. (2004). *Alevilerde dedelik kurumu. Alevilik*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yıldız, H. (2004). Anadolu aleviliğinin yazılı kaynaklarına bir bakış. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 30, 321-322.
- Yıldız, H. (2005). Alevî-Bektaşî Geleneğinde Musahiplik. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu, Bildiriler ve Müzakereler, Isparta.
- Zaman, S. (2009). *Alevi-Bektaşî Edebiyatı'nda Yedi Ulu Ozan*. İstanbul: Can Yayınları.
- Zelyurt, R. (1998). *Öz kaynaklarına göre alevilik*. Yön Yayınları.
- Zelyurt, R. (2009). *Türk aleviliği anadolu aleviliğinin kültürel kökeni*. Kripto Kitaplar Yay.

C. WEB KAYNAKLARI

<http://sozluk.gov.tr/> 10.05.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Yedi_Ulu_Ozan, 17.07.2022.

<https://www.etimolojiturkce.com/>20.07.2022.

<https://www.uludivan.de/Kalender-Veli-Oca%26%23287%3B%26%23305%3B.htm>,
01.08.2022.

EKLER

Ek-1. Fotoğraflar

Fotoğraf 1. Bahri-Aksaray Mahallesiinde bulunan Sultan Yusuf Türbesi Dış Taraf

Fotoğraf 2. Bahri-Aksaray Mahallesiinde bulunan Sultan Yusuf Türbesi İç Taraf

Fotoğraf 3. Ören Mahallesinde bulunan Terzi Koca Türbesi İç Taraf

Fotoğraf 4. Ören Mahallesinde bulunan Terzi Koca Türbesi Dış Taraf

Fotoğraf 5.Kolköy Mahallesiinde bulunan Haydar Dede Türbesi İç Taraf

Fotoğraf 6. Kürecik Duruluova Mahallesiinde bulunan Çamşılı Türbesi Dış Taraf

Fotoğraf 7. Kürecik Duruluova Mahallesiinde bulunan Çamşılı Türbesi İç Taraf

Fotoğraf 8. Kürecik Bekiruşağı Mahallesiinde bulunan Şahı Merdan Türbesi İç Taraf

